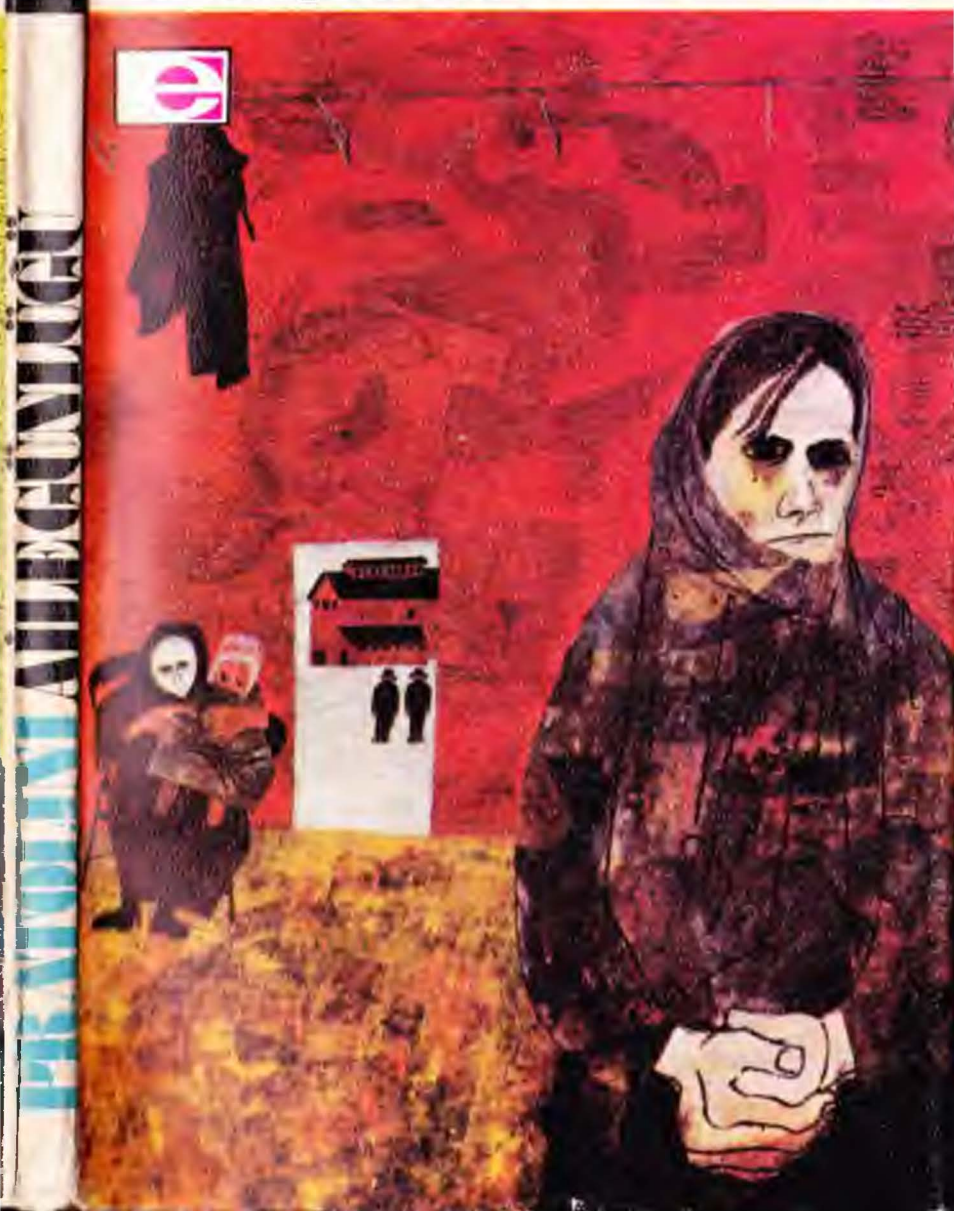
aile günlüğü

roman

vasco pralolini

99

PRALOLINI AİLE GÜNLÜĞÜ 99

AİLE GÜNLÜĞÜ
roman
Vasco Pratolini
birinci baskı

I

CRONACA FAMILIARE
Vasco Pratolini
türkçesi: dumrul cemgil

e yayınları: 99
genel dizi

ankara caddesi 13
telefon 26 81 42
narlıbahçe sokak 19/3
telefon 27 87 20
posta kutusu 12
istanbul

İtalyan edebiyatının en ünlü yazarlarından biri olan *Vasco Pratolini* 1913 Ekiminde Floransa'da doğdu. Yoksul bir ailenin çocuğuydu, mürettip çıraklığı, asansörcülük, garsonluk gibi değişik işlere girip çıkan *Pratolini* 1944 yılında Roma'da yayınlanan *La Settimana*'nın yazı işleri müdürlüğü görevine getirildi. İki yıl kadar bu görevde kaldı ve 1945 sonlarında Napoli'ye taşındı. Romanlarının ve romanlarından yararlanarak yapılan filmlerin büyük ilgi uyandırmasından sonra rahata kavuştu ve Roma'ya döndü. *Fakir Aşıklar* (e yayınları 28) *Mahalle / İl Quartiere* (e yayınları 76), *Aile Günlüğü* romanları arasında en ünlüleridir. Soylu bir insan sevgisini büyük başarıyla yazdıklarına sindirmesini bilen *Pratolini*'nin hemen bütün romanları filme aktarılmıştır.

e yayınları

kitap/yayın/dağıtım

AİLE GÜNLÜĞÜ/CRONACA FAMİLİARE ● vasco pratolini'nin romanı ● ilk yayınlayan: valecchi editore 1947, arnoldo mondadori 1960/e yayınları 1973 ● kapak: k. kaldı ● dizgi baskı: melek sile matbaası ● kapak filmi: ebru grafik, kapak baskısı: arofis basımevi ● cilt: alibaba ciltevi ● *e yayınları* idare *ankara caddesi 13 telefon 26 81 42* dağıtım *narlıbahçe sokak 19 kat 3 telefon 27 87 20* istek ve yazışmalar için kısa adres *posta kutusu 12 istanbul* ● birinci baskı: kasım, 1973

türkçesi: dumrul cemgil

vasco pratolini

AİLE GÜNLÜĞÜ

roman

e yayınları

Soylu, duygulu yılların güzel çiçeği.
Foscolo

O K U Y U C U Y A

Bu kitap bir düştür belki; yazarla ölen kardeşi arasında bir konuşma. Yazarın kendi kendisini teselli etmek amacıyla yazılmıştır. Bir yürek sızlaması; acılı bir bağışlanma dileğidir; ölen kardeşin kişiliğini ölümünden sonra değerlendirmenin verdiği eziklikle doludur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1

Annem öldüğünde sen yirmi beş günlüktün. Ondan çok uzaklardaydın. Tepedeki bir evde oturuyordun. Sana bakan köylüler, benekli bir inekten süt sağar, getirirlerdi. Ninemle seni görmek için geldiğimiz bir gün, ben de bu sütten içmiştim. Oldukça koyu ılık, biraz da acımsıydı; tadı hiç hoşuma gitmemişti. Öylesine hoşlanmamıştım ki, hemen yere fırlattım. Bu sırada elbisem kirlenmişti. Ninem bana tokat attı. Sense sütten hoşlanmıştın. İstekle içtin. Yarıyordu. Tombul, sarışın, mavi gözlü bir bebektin. Ninen hiç bir zaman kurumayacak olan yaşlı gözlerini silerek, kiracılara sağlık durumundan söz ederdi.

Hemen hemen her gün seni görmek için tepeye tırmanıyorduk. Costa de'Magnoli'ye ve Costa Scarpuccia'ya çıkardık. Yaz mevsimiydi. Haziran ayıydı. Yukarı tırmandıktan sonra Porta'daki San Giorgio ve Drago'yu seyretmekten kendimi alamazdım; bu sırada ninem kolumdan çekerdi. Güneşin altında zeytinler beyaz beyaz parlıyor, San Leonardo caddesinin alçak duvarlarından zeytin dalları uzanıyor, daha ilerde iyice bellenmiş tarlalar görünüyordu. Ortalık günlük güneşlikti. Renkli kelebekler uçuşuyor, ağustos böceklerinin sesleri duyuluyordu. Yolda kimseye raslamazdık. Zaman zaman tarlalardan gelen birtakım sesler duyardık. Villaların bahçe kapıları daima kapalı dururdu. Daha çok yankı yapması için topuklarımı vu-

rarak yürürdüm. Alçak duvarlarla yol arasında papatyalarla dolu otluk bir yer vardı. Köylülerin evlerinin kapıları da yüksekti ve yarı açık duruyordu. Yeşile boyanmış kır evlerinde şemsiyeleri andıran bu kapılardan süt ve ahır kokusu gelirdi.

Bu koku, kaldığın evin odalarına kadar yayılıyordu. Duvarlara sinmişti. Biberonla sütü içer, avurtlarını şişirir, gülümserdin. Ben o zaman beş yaşındaydım. Seni sevemezdim. Herkes annemin senin yüzünden öldüğünü söylüyordu.

Bir gün seni kaldığın evde bulamadık. Villa Rossa'ya götürmüşler. Oradakiler güzelliğini çok merak etmiş, seninle ilgilenmişler. Boşuna dönmeni bekledik. Köylü kadın: «Eğer hoşlanırlarsa şansı var demektir, zavallı çocuk!» dedi.

2

Seni görmek için Villa Rossa'ya gelmek, bir törene hazırlanmak demekti. Servis kapısının zilini çalmadan önce, ninem koynundan bir mendil çıkartıp tükürüklerdi. Çünkü daima yüzüm kirli olurdu. Ayakkabılarımın tozunu silerken de hapşırırdım. Kapı çabucak açılırdı. Birkaç basamak merdiven çıktıktan sonra mutfağa gelirdik. Villa oldukça sessizdi. Sokaktan da ıssız bir yerdi. Ağustos böceklerinin cırlamaları, ayak sesleri, sineklerin vızıltısı duyulurdu. Farkmda olmadan ayaklarımın ucuna basa basa yürürdüm. İn cin top oynardı mutfakta. Mutfağın monoton bir düzeni vardı. Duvarlara ağaçların gölgeleri yansıyordu. Değişen sadece kokuydu: Keskin, hoş bir yağ ko-

kusu. Hareket eden tek şey duvar saatinin sarkacıydı. Sessizliği bozacağına daha da belirgin kılıyordu.

Muşamba ile örtülü masanın kenarındaki beyaz iskemlelere oturur, gürültü etmemek için de iskemleleri yavaşça kaldırırdık. Bazan ellerimi masanın üzerine koyardım. Bu sırada ninemin bakışlarından düzgün oturmam gerektiğini anlardım. Mutfağın köşesindeki bir kapı aynalı bir askılık bulunan koridora açılırdı. Askıda sürekli olarak beyaz gri çizgili bir ceket asılı dururdu. Yerde kırmızı bir halı, yukarıda da dikdörtgen biçiminde bir pencere vardı. Pencerenin perdesinin aralığından ağaçlar görünürdü. Sen. yürümeğe başlamadan önce bu eşiğin ötesine geçemedim.

Yerimizde oturarak, kımıldamadan on beş dakikaya yakın beklerdik. Koridordan bir ses işitmemiz için bu kadar beklememiz yeterdi. Ninem gözleriyle kalkmam gerektiğini hissettirirdi, kendisi de ayağa kalkardı. Ayak sesleri kapıya yaklaşınca kesilirdi. Kulağımıza kristal sesleri gelir gibi olurdu. Bir süre sonra da ayak sesleri uzaklaşırdı. Nineme gelenin kim olduğunu sorardım. Bu sırada o işaret parmağını dudağına götürür, yüzü ciddileşirdi. Kapalı dudaklarında sadece bir fısıltı duyulurdu «Sss». Pencerenin altında, üzerinde meyva ve av hayvanı resmi bulunan bir taş basması vardı. Oyalanmak için bu taş basmasını uzun uzun seyrederdim. Ya da saatin hareket eden yelkovanına bakardım.

Yeniden kulağımıza ayak sesleri gelince yerlerimizden fırlardık. Bu sırada eşikte bir hizmetçi görünürdü. Bizi görünce gülümseyerek başıyla selamlar, arkamdaki buzluğu açıp kapardı. Çıkarken de girişinde olduğu gibi selâmlardı. Bu sırada da yavaş sesle «Merak etmeyin şimdi gelir» derdi.

Sonunda, yeni süt annen kucağında seni getirirdi.

Saçlarını başında toplar, mavi bir elbise giyerdi. Üzerinde de uzun beyaz bir önlük olurdu. Güçlü kuvvetli, cana yakın bir insandı. Hoşlandığım tek kişiydi. Sen, her zamanki gibi sakindin; mavi gözlerini açardın. Saçların yumuşacık ve kısaydı. Tombul bir çocuktun. Dudaklarını büzer, ninemin parmağını tutardın. Süt annen seni bana doğru uzatınca da gülümserdin. Bir keresinde yanağını okşamıştım. Bu sırada ağlamaya başladın. Çimdiklenmiş gibi kızmıştın. O gün ziyaretimiz her zamankinden daha kısa sürmüştü. Her zaman on beş dakika kalırdık. Süt annen saate bakıyordu. Çoğu zaman yemek saatine yakın gelirdik.

Bu sırada koruyucun içeri girerdi. Sert bir sesle konuşurdu. Ninene karşı da baba tavrı takınırdı. Beyaz saçları, fildişi rengindeki kuru yüzüne enerjik bir hava veriyordu. Nasihatta bulunurdu. Karısı da içeri gelirdi. İri yüzlüydü. Beyaz, yumuşak, dalgalı saçlarını bağlardı. Tık nefesti. Odaya girer girmez iskemleye otururdu. Köylülerin evinde seni o görmüştü. Dudaklarını büzerek gülümserdi.

İskemleme tekrar oturdum; herkes çevrende pervane olmuştu. Süt annen ayakta durur, seni kucağından bırakmazdı. Küçücük ellerini oynatır, herkese gülümserdin. Kötü talihine acırdık. Ninem de koruyucularına dua ederdi. On beş dakika dolunca süt annen bize veda etmeni söylerdi. «Ninene, kardeşine allahaısmarladık de». Sıhhî nedenlerle seni öpemezdik.

Haftada bir gelirdik. Kimi zaman ninemle mutfakta beklerdik. Bu sırada hizmetçi gelir senin uyuduğunu söylerdi. Uyanır uyanmaz yemek yemen, daha sonra da bahçede ufak bir gezinti yapman gerekiyordu. Sana yetişemezdik. Çünkü baronun ziyaretçileri vardı. Bir hafta sonra gelmemiz gerekirdi. Ziyaretine geldiğimiz zaman yağ, kızarmış ekmek, portakal marmelatı ikram edilirdi.

Baron, zengin İngiliz sirlerindendi. Vakit geçirmek için yaptığı yolculuklar süresince yaşlanmış. Sonunda Floransa'nın tepelerinde hayalindeki evi bulmuş. Sana baronun hizmetçibaşısı bakıyordu. Kırk yıldan beri barona hizmet ediyordu. Efendisinin sözünden çıkmazdı. Olgunluk çağında, yüz yılın sonlarına doğru evin birinci hizmetçisi ile evlenmişti. Bu kadından iki çocuğu oldu. Bunlar şimdi baronun şoförlüğünü yapıyorlar. Tartışılmayacak bir otorite kurmuştu. Gücü, efendisinin odasının eşiğinde son bulurdu. Yaşlı baronu giydirir, banyoda sırtını keseler, müshil almaya zorlardı. Başkalarına hizmet etmekten hem nefret ediyor, hem de buna değer veriyordu; herkese kendi görevini yaptırıyordu : Ahçıya iyi yemek pişirmeyi, bahçıvana iyi aşı yapmayı, kadın ütücüye de gece elbiselerinin yakalarının daha iyi bir biçimde ters yüz edilebileceğini o gösteriyordu. Yeri geldiğinde itibarını sarsmadan hizmetçiyle şakalaşır, poposuna vururdu.

Bu sırada kahkaha atardı. Tam bir kahkaha da denilemezdi buna. Daha çok hıçkırmayı andıran zorlama bir sevinçti. Aynı anda yerinden sıçrar, gözleriyle dik dik bakar, küçük, sık, hafif saydam ve takmayı andıran dişlerini gösterirdi. Neşelenirken bile ölçülü hareket ederdi. Başkaları, sessizliği bozmaktan korktuğunu söylerlerdi. Yüzünden bunu anlamak mümkündü.

Sessizliğe bürünmüş bir insan. Ev de böyle bir sessizliğe bürünmüştü. Genellikle alçak, fakat anlaşılır bir şekilde konuşurdu. Bunda da sessizliğin ölçüsünü bulmuş bir insandı. O sıralarda onunla ilgili başka bir şey bilmiyordum. Bütün bildiklerimi adam, ev, sessizlik, kahkaha olarak sıralayabilirim.

Bütün ziyaretlerimizde aynı şekilde gülerdi. Ellerini

gözüne götürüp sana birtakım işaretler yapardı. Sen de yeni doğmuş bebeğe özgü güzel bir hareketle başını önüne eğip ona cevap verirdin. Bu sırada gülerdi. Ninem de, koruyucunun karısı da gülerlerdi. Ben ise onu öyle gülerken görünce korkardım. Bazan yanıma yaklaşıp, parmağını çeneme dayardı. Benim de herkes gibi gülmemi isterdi. Yazın bile parmağı buz gibi olurdu. Ona rağmen seni sevmezdim.

Bir gece rüyamda onu her zamanki gibi gülerken gördüm. Beşiğine eğilmiş seni boğuyordu. Ben de odanın bir köşesindeydim. Perdenin arkasından bağırtı gelmiyordu. Elimle boşluğu yokluyordum, bu sırada birisi elimden tutardı; yanımda annemin bulunduğunu, onun da bu cinayeti seyrettiğini sanırdım. 15 yaşına kadar bu rüyayı bir çok kereler gördüm. Bazan da annem elimi bırakarak beşiğe yaklaşıyor, bu sırada o kayboluyordu.

4

Her perşembe seni ziyarete gelirdik. Perşembe günü, ikindi üzeri, ninem yarım günlük işini bitirirdi.. Benim de okulum tatil olurdu. Çoğu zaman dönüşümüzde, koruyucunun karısı bizimle beraber yürürdü. Görevi villanın gardrobuna bakmaktı. Perşembe günleri de dinlenirdi.

Bu gezilerden birisinde, aylarca önce, sana bakan köylüler onun yolunu kesmişlerdi. Villaya süt getiriyorlardı. Kadına ayaküstü senin başından geçenleri anlatmışlardı. O da bundan çok etkilenmişti; baron olmadığı zaman seni villanın bahçesinde gezdirebileceklerini söyledi, tekrar görmekten memnun olurdu. Sana daha önce bakanlar fır-

satı kaçırmadılar. *İyiliğin için olduğunu* söylediler. Bir gün köylü kızlardan biri temiz hava aldırmak için seni dışarı çıkarmıştı. Şimşirlerin ve çimenliklerin arasında yürürken barona rasladı. Beklenmedik bir zamanda gelmişti. Hizmetçibaşı kıza ortadan kaybolmasını işaret etti. Fakat o görmedi. Belki kız *senin iyiliğin için* ya da boş bulunduğundan seranın arkasına veya bahçenin dar yollarına kaçmamıştı. Aksine yaşlı beyin tam karşısına çıktı. Dizleri üzerinde hafifçe eğilip, kollarından tuttuğunu hatırlıyorum. Baron ummadığı karşılaşmalardan hoşlanmazdı. Böyle anlarda sorulabilecek bir sürü ahret sorusu sordu. Samimiydi ya da yeterliydi, ama gereği olmayan sorulardı. Bu küçük yetimin başından geçenler onu heyecanlandırmıştı. Küçük çocuğun annesi ölmüş, babası da savaşta yaralandığından hastaneye kaldırılmıştı. Hizmetçibaşına tatlı bir sesle çocuğa yardım edilmesi gerektiğini söyledi. Sarışın, mavi gözlü bir bebektin, gülümsüyordun, diş etlerin görünüyordu. Küçücük ellerini oynatıyordun.

Artık kaderin belli olmuştu. Nineme göre annen seni cennetten koruyordu. Babam da buna inanmıştı, kiracılar da; sözün kısası herkes aynı kanıdaydı. Sadece deden bundan hoşlanmamıştı. Ama o da, tanımaya fırsat kalmadan, kısa bir süre sonra öldü.

5

Seni sık sık hatırlardım, kötü bir davranışın anılarını unutamayan altı yaşındaki bir çocuğun duyguları içindeydim. Patlayacak gibiydim. Onarılması imkânsız bir suçun varlığına inanıyordum. İçimden ağlamak geliyordu. Seni

büsbütün unutmayı da isteyebilirdim. Bu duygunun nedenlerini yeniden araştırmak benim için çok zor. Her şey sana söylediğim gibiydi. Açıklamaya çalışsam yalan söyleyebilirdim.

Annemin yokluğunu çok iyi duyuyordum; ulaştığım sonuç şu olmuştu Annem senin yüzünden ölmüştü. Herkes *annemin senin yüzünden öldüğünü* söylüyordu. Hiç kimse bu sözlerin bendeki etkisini düşünmüyordu.

Annemin varlığını onun ölümünden sonra duydum. Her insan olayların daha sonra farkına varır. Kimileri, ilk olarak oyuncaklarını, kimileri de bir yemeğin tadını, çevreyi, bir sözü, çehreyi, ya da çehreleri hatırlar. Benim somut olarak hatırladığım ilk şey ölüm döşeğindeki annemdi.

Bir gece önce ölmüştü. Ertesi günü ikindi üzeri ninemle evde yalnız kaldık, kendimizi de ölmüş hissediyorduk. Ninem elimden tutarak annemin bulunduğu odaya götürdü beni. Yatağın ortasında ve köşelerinde birer mum yanıyordu. Oda yanık mum ve çiçek kokuyordu. İri gölgelerimiz duvara yansıyordu. Konsolun üzerinde, lambaların arkasında da, camdan bir kutunun içinde çocuk İsa duruyordu. Yatak çelenklerle çevrilmişti. Yalnızca baş tarafı boştu. Ninem beni oraya götürdü işte. Annemi o zaman gördüm. *İlk kez o zaman gördüm.* Siyah bir elbise giymişti. Göğsüne bir demet çiçek konmuştu. Beyaz bir gömleği vardı, mavi bir fermuarla kapanmıştı önü. Kavuşturulmuş olan elleri dua ediyor izlenimini veriyordu. Odanın havası oldukça ağırdı, bunaltıcı bir hazirandı 1918'in haziranı. Pencereler kapalıydı. Çiçekler, yanan mumlar vardı. Mumlar belki annemin yüzünü aydınlatacak şekilde konmuştu. Yüzünde hiç bir canlılık belirtisi yoktu, ciddiydi. Çok az acı çekmiş gibiydi. Uyurken sıkıntılı bir rüya gören insanın ifadesi vardı yüzünde. Kurdele ile bağlan-

mış siyah saçları kulaklarına kadar inmişti. Yüzü kireç gibiydi. Nemli bir sarılık vardı. Başının altına salondaki divanın yeşil yastığını koymuşlardı.

Onu görür görmez korktum. «Anne» diye seslendim. Cevap vermesini bekliyordum. Ninem, başını omuzuma dayamış hıçkırıyordu. Göz yaşları boynuma düştü, başımı salladım. Annemin de kımıldadığını sanmıştım. Yatağın baş tarafını sıkıca tutarak tekrar: «Anne!» diye bağırdım. Ninem yeniden hıçkırarak ağlamaya başladı: Elleriyle saçlarımı okşuyor, bilinçsizce beni kendisine doğru çekiyordu. Ansızın bir sinek annemin alnına kondu, biraz gezindikten sonra havalandı, başının çevresinde uçmaya başladı. Daha sonra gözüne kondu. Yatağın baş tarafından ninem eliyle sineği kovmaya çalıştı. Ama başaramadı. O zaman ben harekete geçtim. Yatağın çevresini dolaşarak çelenklerin arasından yastığın başına geldim, elimi yüzüne doğru salladım. Sineğin kımıldamadığını görünce parmağımı yaklaştırdım. Sinek uçtu, gitti. *Anneme dokunmuştum.* Başımı kaldırınca göz göze geldik. Gözleri griydi. Yeşil yeşil yansıyordu. İki parmağımın arasından ona baktım. Gözleri yarı açık, cam gibi, anlamsızdı. Ninem gözlerini kapadı.

Bir gün Villa Rossa'ya gelmiştik. Sana dikkatle bakınca gözlerinin mavi olduğunu farkettim. Mutfağa bakan odaya götürmelerini söyledim. Aynaya baktım. Gözlerimin rengi başka başkaydı. Sol gözüm anneminkini andırıyordu.

6

Annemi ölüm döşeğinde gördüğüm gün, onun varlı-

ğını farketmiştim. Başı salonun divanının yeşil yastığına gömülmüştü. Annem sağken nasıldı? Ya gülüşü, sesi? Gülebilir miydi? Balkona çıkıp çamaşır asarken şarkı söyler miydi? Çantasını yanına alarak pazara gidip pazarcılarla pazarlık eder miydi? Salondaki divana oturup, kışlık kazak, iç donu ve iri parmaklarıyla eldiven örer, daha sonra gazetesini okur muydu? Pazar günleri gezintiye çıkar mıydı? Kahve içer, krema yer, sinemaya gider, eğlenir miydi? Ağlayabilir miydi?

Bana annemin güzel olduğunu söylerler, fotoğraflarını gösterirlerdi. Annem fotoğrafta çok ciddiydi. Onu tanımamıştım.

Alt katta Arrigo otururdu. Ona oynamaya giderdim; annesi evdeydi hep. Şarkı söyler, çamaşır yıkar, yemek pişirir, önlüğüne losyon serptikten sonra da gezmeye giderdi; her odaya sinmişti bu koku. Çıkarken veya evde olmadığı zaman ya gürültü eder ya da para harcardık. Arrigo : «Annem farkeder!» derdi.. Annesi de farkına varır, bağırır, tokat atardı. Ninemin tokatmdan farklıydı bu. Arrigo'nun, acı duyduğu için ağlamasına kızardım. Evdeki öbür arkadaşlarımın da sokakta ya da merdivenden çıkarken : «Anne!» diye bağırdıklarını duyardım. Sesleri benimkinden farklıydı. Annemin odadayken bağırdığı zamanki sesini andırıyordu. Böylece merdivenlerden daha çabuk uçar gibi çıkıyorlardı. Hepsinin anneleri gençti. Sarışın ya da esmerdiler. Şarkı söylüyorlardı. Sesleri pencerelerden evin dışına yayılıyordu. Evimizdeki sessizlik villanınkini andırıyordu. Fakat bizim evde anne sesleri, giriş kapısında ayakkabı tamircisi, üst katta da fırın vardı.

Nineme : «Annem hangi şarkıyı söylerdi?» diye sordum. O da : «Annen çok seyrek şarkı söylerdi» diye cevap verdi. Annemin öteki annelerden çok farklı olduğunu düşünürdüm.

En üst katta, Luisa adında bir kız çocuğu otururdu; evlerinin bir de terası vardı. Luisa bizi davet ederdi. Bir gün beni kenara çekerek :

«Kardeşini ne zaman getireceksin?» diye sordu. Bizi gizlice dinleyen Arrigo benim yerime cevap verdi

«Getiremez. Zengin kişiler onu yanlarına aldılar. Annesi lohusayken öldü.» Kızmıştım. Kavgaya tutuştuk. Arrigo burnumu kanattı. Ertesi gün ateşlendim, kızamığa yakalanmıştım. Dinlenmem için beni annemin yatağına yatırdılar. Söylediklerine göre nöbette seni ve onu sayıklamışım.

7

Koruyucunun karısı, San Leonardo kapısına kadar bizimle gelirdi. Bu kapı San Giorgio ve Drago'nun portreleriyle işlenmişti, daha ilerde bir kale vardı. Buralarda, öğleleri salvo atışı yapılırdı. Mevsimine göre dönüşümüzde sokakta kimlerle karşılaşmazdım ki. Bahçe duvarının yakınında bir köylü zeytinleri buduyor, şapkasıyla da bayanı selamlıyordu. Genç yarıcı kadın şehirdeki müşterilerine süt satmış, at arabasıyla geri dönüyordu. Çıngırakların sesi ve bidonların şangırtısı ortalığı kaplıyordu. Atların nal sesleri de daha çok ses çıkartıyordu. Papaz dua kitabını kapatır, saygımıza cevap vermek için parmağıyla sayfa şeridini gösterirdi. Aşıklara raslardık. Bizden rahatsız olmazlardı. Yazın hemen hemen bütün kızlar saçlarına çiçek takar, ellerinde de papatya demetlerini tutarlardı. Sokak kaldırım taşlarıyla kaplıydı, dardı. Bahçe duvarları ve villaların kapıları bir adam boyundan biraz daha yük-

sekti. Aşıklar, bahçelerden sarkan salkım çiçeklerinden, mimozalardan, zakkumlardan tutam tutam koparırlardı. Bazan da çocuklar şehirde satmak için bu çiçekleri çokça aşırırlardı. Kadın küçük bastonuyla onları kovalar, bahçe sahiplerine haber vermek için kapılarının zillerini çalardı. Fakat bu sırada çocuklar kaçmış olurlardı. Çiçekleri götürürlerken de kadına küfrederlerdi. Bir seferinde çocuklardan birisi «cadı!» diye bağırmıştı kadına. Ben de gülmüştüm. Ninem de bana tokat atmak istemişti. Zamanında sezerek kurtulmuştum. Ninemin ciddi görünmek için böyle davrandığını anladım. Her zamankinden farklı olarak neşeliydi. Kadın söylenmeye devam ediyordu: «Alçaklar...»

Anladığım kadarıyla ninemin ve benim kazandığımız başarılar bunlar olmuştu. Kadından o da hoşlanmamıştı. Her zaman aynı sözleri tekrarlardı. Senin Baronla nasıl karşılaştığını anlatır dururdu. «Her şeyi bana borçlusunuz...» der, konuşmasını şöyle bitirirdi: «Bunu bir düşünse!...» Kocasının seni sevdiği söylerdi, bu da pek gerçek değildi. Bu, senin haketmediğin anlamına gelmez, her şeyden önce çocukları değildin. Babanın yaraları iyileşmiş, yeniden iş bulmuştu. Seni yanına alması gerekmez miydi? Ne bekliyordu?

Gülerken at gibi iri dişlerini gösteriyordu. «Yeniden yanınıza almak işinize gelmiyor mu?» İçtenlikle gülüyor, şunları söylüyordu: «Düşünüp durma, bebeğin keyfi yerinde.» Saçları bembeyazdı. Ağır ağır yürür, zorlukla nefes alırdı. Gümüşten köpek başlı küçük bastonuna dayanırdı. Ninem alçak gönüllülükle şu cevabı verirdi: «Efendisi bize geri vermek istemiyor. Zorla almamızı engellemek için eziyet ediyor olmasın?» Kadın gülerek şu cevabı verirdi: «Hayır, hayır. Eziyet etmiyor. Hiç bir tehlike

yok. Eziyet etmiyor...» Öksürünceye kadar gülerdi. Bir gün de şunları söyledi :

«Annesinin ölmüş olması çocuk için büyük bir şans.» Ninem birdenbire canlanmıştı : «Şaka da olsa böyle konuşma. Bunu nasıl büyüttük» diye cevap verdi. Elimi havaya kaldırarak, «Bir çocuk daha büyütürüz.» Bu sırada, sadece iyi geceler diyebildi; boğazı düğümlenmişti. Costa de'Magnoli'den inerken ağlıyordu, dudakları büzülmüştü. Ponte Vecchio'da: «Onu nerede uyutabiliriz?» diye sordum.

Bir yıl geçmişti. Etekliğin vardı. Saçların dalgalı, gözlerin de, eğer doğru ise daha da maviydi.

8

Vaftiz babası olan amcanın anısına hürmeten sana Dante adı takılmıştı. (Vaftiz günü amcan bir kutuya konmuş on iki yumurta hediye etmişti. Yumurtaların her biri onar lirete sarılmıştı.) Koruyucun Dante adını sevmemişti. Ninem de yeni adına alışamamıştı. Sana hoş görünmek için Dantino derdi. Koruyucun da onu sert bir şekilde azarlardı : «Bebeğin adı artık Ferruccio. Dante iyice ayağa düşmüş bir ad.» Eskiye bağlılığımız onu utandırıyordu. Parmağını çenene kor, başını sallayarak senin de gülmeni isterdi. Sen de onun hareketlerine karşılık verirdin. Dadın, şaşılacak şekilde nineme benzediğini söylerdi.

Artık bir yaşına gelmiştin. Koruyucuna baba, karısına anne, dadına da teyze derdin. Ziyarete geldiğimizde mutfağa, çoğu zaman bir çembere, ya da koltuk kayışına tutunarak gelirdin, bu sırada bir hizmetçi sana yardım eder-

di. Sen de bu kadını çok sever, her zaman ona gitmek isterdin. Mutfaktan ayrılınca da ağlardın. Kekeleyerek: «Dida... Dida..» derdin. Oyuncaklarla seni avutmaya çalışırlardı. Vaktin gelmediği için yiyecek vermezlerdi. Dadın, koruyucunun karısı, koruyucun üzülürlerdi. Baronun, ikindi çayına gelen misafirleri olurdu. Bu nedenle sesini duymamalıydı. Servis odasından hiç bir ses gelmemeliydi. Ninen herkesten daha çok üzülürdü. Bir seferinde sana yardım etmek ve susturmak için duvardan saplı bir tencere alıp kapının anahtarına vurmuştu. Baronun karısı da iterek tencereyi elinden almıştı. Ninem bu sıra geri geri giderek arkasındaki iskemleye oturdu; bu olayı hiç bir zaman unutmadı.

Ağlaman uzarsa dadın seni alıp götürürdü. Dida geri gelince de sesin kesilirdi. İçeri girer girmez «Sss» derdi. Duvarın arkasında ağır bir hasta varmış gibi elini göğsüne götürürdü. Barona sesinin odadan duyulup duyulmadığı sorulurdu. Duyulduğunu söyleyince koruyucun yanımızdan ayrılırdı. Ninem suç işlemiş gibi özür dilerdi. Dida onu yatıştırırdı. İnsancıl bir yüzü, parıldayan gözleri vardı. Köylü şivesiyle konuşuyordu. Herkesten değişik bir tipti. Gerçek bir dadı gibi sempatikti. Bana, üzerine yağ sürülmüş kızarmış ekmek, portakal marmelatı, sık sık da bir fincan soğuk kakao verirdi. Sanki her şey ona emanet edilmişti. Baronun karısı, yorgun sıkkın bir halde masanın başına otururdu.

9

1920 yılındaydık. Gün geçtikçe çevrendeki alışkanlık ve sevgi çemberi daralıyordu. Karmakarışık olan bu

çemberin içinde — yıllarla beraber koşullar ve sevgiler de değişti — kıskıvrak bağlı kaldın. Ölümle bu sıkıntıdan kurtuldun. Ölüm ya kurtuluş ya da her şeyi sona erdiren bir ayrılıktır.

1920 yılında 19 aylıktın. Bir gün kaderini değiştirmek istediler. Babam tekrar evlenmiş, yeni bir eve taşınmıştı. Seni yanma almaya kararlıydı. Koruyucunla yaptığı hüzünlü bir konuşmadan sonra, seni Villa Rossa'dan alıp işçi evine getirmeyi başardı. Ev, ikindi vakti saat üçe kadar güneş alıyordu. Pencerelerden birisi bahçeye bakıyordu. Sen gelmeden önce eve koltuk alındı. Ben dedemlerde oturuyordum. Seni ziyarete geldim; çocuk ruhum hınçla doluydu. Senin yüzünden üvey ana üzüntüsü çekiyordum. *Anneme karşı olan* her şey gibi ondan da nefret ediyordum. Üvey annem genç, şişman, ufak tefek, pembe tenliydi. Nazik bir insandı; gözüme girmek için elinden geleni yapıyordu.

Seni görmeye geldiğimde, iki günden beri baba evindeydin; yanakların elma gibiydi. Üvey annen içeri girdiği zaman ellerini çırpardın. Dida'ya karşı böyle davrandığını hiç görmemiştim. Babam sana kimi kelimeleri öğretmişti. «Fagioli, culo (Fasulye - popo). Sen bunları oli, tulo biçiminde söylüyordun. Sana, «Villa Rossa'ya dönmek istiyor musun?» diye sorduğumda «Hayır!» diyerek başını sallardın. «Babanın evinde mi daha rahatsın, yoksa öbür tarafta mı?» diye sordukları zaman, «Burada daha rahatım» diye cevap verirdin. Meglio (daha iyi) yu Ellio biçiminde söylüyordun. Üvey annenin arkadaşları, kiracılar, babanın arkadaşları, herkes seninle ilgileniyordu. Sen de herkese gülümserdin; koltuğa ellerini vururdun. Kadınlar: «İsa'nın çocukluğunu andırıyor. Yavrucak, Lenci'ye benziyor, sağlık durumu...» diyorlardı. O gün içimdeki hınç kayboldu; seni kollarıma aldım, birlikte oynadık.

Ertesi günü, Luisa'ya seni görmeye gideceğimizi söyledim. Sabahleyin Luisa sana aldığı lastikten kırmızı bir kuklayı gösterdi. Karnına basılınca vıyaklıyordu. O gün, ikindi vakti gelebileceğinden pek emin değildi. Oyuncağı sana getirmem için bana verdi. Bizden önce Dida geldi. Merdivenli kapı her zaman açık dururdu. Seslendi, kimse cevap vermeyince içeri girdi. Odadaki koltukta tek başına oturuyordun. Üvey annen mutfaktaydı. Baban da işten dönmemişti. Dida içeri girince seni koltukta buldu. Önünde küçük bir tabağın içinde fasulye vardı. Yüzünü buruştura buruştura, teker teker yiyordun. Dida baygınlık geçirdi nerdeyse, konsola tutundu haykırdı. Ona göre sana çeşitli yemek yerine sadece fasulye yedirmek cinayetten farksızdı. Bu sırada içeri giren üvey annene, seni Villa Rossa'ya götürmek için geldiğini söyledi. Kısa bir süre sonra babam geldi. İkisi de iskemlelerine oturmuş ağlıyorlardı.

Babam ilk önce sarsılmadı. Kendi çocuğu olduğunu, koruyucusuna minnet duyduğunu söyledi. Ama artık gereği kalmamıştı «Çocuk benim mi, yoksa değil mi?» Dida, böyle hareket etmekle bir baba olarak çocuğunu sevmediğini tekrarlıyordu. Bu fırsatı kaçırmamalıydı. Hizmetçibaşının çocuk için deli olduğunu söyledi. Çocuktan ayrı kalabilmesi için onu biraz daha yanında bırakmalıydı. Hüzünlü bir andı bu, bu sırada üvey annen seni sakinleştirmek için fasulyeyi tekrar önüne koydu. Babamın inadı karşısında Dida çok üzülmüştü. Seni kucaklıyor öpüyor, kapının arkasına saklanıyordu. O sırada senin de ağlayacağını sanmıştı. Ama bir sonuç alamadı. Sen bu sırada fasulyeni yiyor, ona elinle güle güle diyordun. Üvey annen, «Artık çocuk bize alıştı» diye söyleniyordu.

Dida gitmeğe karar verdi. Yüzü göz yaşlarıyla ıslanmıştı. Dalgındı. Evden ayrılırken, «Villa'ya çocuk olma-

dan dönmem. Arno nehrine kendimi atmayı yeğ tutarım» diyordu. Bu sözleri söylerken sakindi. Babama göre, bu düşüncesini gerçekleştirebilirdi. Sokağa çıkarken pencereden onu izledi. Bir yandan da karısıyla konuşuyordu. İkisi de birbirlerine gelecceğini belirlemeye yetkileri olup olmadığını soruyorlardı. Böyle hareket etmekle, seni okumaktan, Baronun mirasından alıkoyuyorlardı. Dida sokağa çıkınca babam onu geri çağırdı. *Kaderin kesin olarak saptanmıştı.*

Ninemle geldim. Yanımda Luisa'nın kuklası vardı; ama sen evde yoktun. Bu kuklaya sekiz yıl sonra bir bavulun dibinde rasladım. O sıra ninemle evi taşıyorduk. Bu oyuncağı taşındığımız evin alt katında oturan kızıl saçlı bir çocuğa armağan etti.

10

Zaman, zihindeki belirgin olayları bütünleştirir, arka arkaya gelen olayları ise siler. Bu çağlarda, davranışlar ve sözler güneşin doğuşundan batışına kadar sürer. Çocukluk dönemin böylece geçip gitti.

Çocukluğun akvaryumu andıran —dizlerin yaralanmadı, oyuncaklarını kırmadın, yüzün kirlenmedi, gizli tarafın yoktu, arkadaşların olmadı— villanın sessizliği içinde geçti. Güneşe çıkmana, fazla açık havada kalmana, rüzgarda durmana, koşmana izin verilmezdi. Sesini yükseltemez, kendi başına dolaşamaz, meyva yiyemezdin.

Bahçe oldukça genişti. Çitlerden, çimenlerden, servilerden, güllerden meydana gelmiş dar yollar; Viale'nin yamacında ceviz, manolya ağaçları, bir de içerisinde kırmızı balıklar ve sedefler bulunan bir havuz vardı. Duvar-

daki yeşil bir oyukta duran küçük venüs heykeli omuzda taşman iki saplı bir vazoyu andırıyordu. Su, heykelin konduğu kabuk şeklindeki yalağa dökülüyordu. Sen, sera sera dolaşmayı, vazodaki bitkileri, yapma çiçekleri, büyük makasları, bahçıvan aletlerini incelemeyi yeğlerdin. Bahçıvanla ahbab olduğunu söylerlerdi. O çalışırken yanından ayrılmazdın. Sepetini taşırdın. Bahçıvan bu sepetin içerisine çalıları, otları, soğanları koyardı. Her çiçeğin, bitkinin ya da aracın adını sorar, unutmamak için de yüksek sesle tekrarlardın.. Bahçıvanın gri bıyıkları, babaca bakışları vardı. Ağır ağır konuşurdu. Sabırlı ve ölçülü hareket eden bir kimseydi. Bahçede birlikte dolaşırdınız. Güzel bir mevsimdi. Sen ona bazı şeyler sorardın, o da sana cevap verirdi. Zaman zaman da hoşlandığın masallar anlatırdı. Dida seni ikindi kahvaltısında aradığında ikinizi de serada bulurdu. Sadece bahçıvan çalışırdı. Sen, yanında durarak dinlerdin onu. Demirci makası, cetvel tahtası, pens verirdin. Beş, altı yaşlarındaydın. Saçların sarı, parlak, alnına doğru taranmıştı. Yüz çizgilerin oldukça inceydi, dudakların kırmızı, benzin sarı, bakışların dikkatliydi. Yüzün, aptallaşmış, üzgün bir insanınki gibi anlamsızdı. Büyük insan gibi giyinirdin. Kısa çorapların yarıya kadar inikti. Üç düğmeli ceketini sonuna kadar iliklerdin. Kravat takardın. Sen de villadakiler gibi alçak sesle konuşurdun. Sessizliğe alışmıştın. Ninem kiracılara :

«Bir İngiliz gencine benziyor. Uzun boylu. Annesine çekmiş olmalı» diyordu.

Artık seni görmeğe geldiğimizde mutfakta beklemiyorduk. Kapıdan, koridordan geçip yüksek tavanlı bir odaya girerdik. Oda her zaman alacakaranlıktı. Ortada bir masa duruyordu. Üzerinde bir vazo vardı. Daima boş dururdu. Işığı yansıtarak aydınlık bir bölge meydana getirirdi. Büfenin camlarından renkli çay takımları, renkli,

süslü yemek takımları, kristaller görünüyordu. Duvarlar koyu mor kırmızısıydı, altınla süslenmişti. Tavan da süslüydü. Aynı zamanda tilki avını canlandıran çerçeveli, büyük, renkli tablolar asılmıştı duvara. Ata binenlerin ceketleri kırmızı, pantalonları ise beyazdı. Köpekler, zümrüt yeşili kırlardaki çalıların, yüksek ve gür ağaçların arasına kaçan tilkileri kovalıyordu. Tabloların altında ingilizce yazılar vardı. Alacakaranlıkta kabartma gibi görünüyordu. Neredeyse süvariler duvardan ayrılacaklardı. İki pencerenin arasına Baronun sakallı bir resmi asılmıştı. Sakalı kısaydı, yanaklarına çenesinin altına kadar geliyordu. Portre yarım bir büsttü. Ceketi seninkinin modelindeydi. Pencerenin kenarında oturur, iskemlelerle bir yarım daire meydana getirirdik.

Yıllar geçmesine rağmen hiç bir şey değişmedi. Sadece ikimiz büyümüştük. Ötekiler ise aynıydı. Ninen eskisi gibi alçakgönüllü, koruyucun babacan, ciddi tavırlıydı. Baronun karısı da üstü kapalı dokunaklı şakalar yapardı. Dida daha da şişmanlamıştı, sessizliği bozmadan gülüyordu: İkimize de aynı kahvaltıyı hazırlardı. Kızarmış ekmekler de aynıydı. Ekmek, yağ, portakal marmelatı verirdi. Daha sonra bahçeye çıkardık.

11

Bir gün babam çok sıkışmıştı. Koruyucundan 300 liret istedik. O zamanlar bu oldukça önemli bir paraydı. Babam bu parayı, eskiciden kullanılmış elbise almak için istemişti. «Gambrinus» da bir iş bulmuştu. Burada çalışan odacılar tek tip elbise giyiyorlardı. Babam kahvelerde

çalışırdı. Biriktirebildiği çok az bir parayla ailem kasabadan ayrıldı. O günden başlayarak babam Villa Rossa'ya adımını atmadı. Artık koruyucun bir daha bırakmamak üzere seni yanına aldığına inanıyordu. Karısı alaylı alaylı takılmak için yeni bir konu bulmuştu. Olay yüzüne vurulduğunda ninem dudaklarını ısırırdı. Biriktirdiği parayla da babamın borçlarını ödeyeceğini söylerdi: Yarım gün çalışıp, saatte bir liret kazanıyordu. Ben arkadaşlarımla sokakta oynardım. Üç yüz liret çok komik bir rakamdı. Düşündükçe gülerdim. Bana oldukça büyük bir paraymış gibi gelirdi. Ninemle kahvaltıda sütle kahve içer, ikimiz de bir liret harcardık.

Senin geri verilmenden sonra, koruyucun yanında annenden söz açılmasını yasaklamıştı.

İkimiz de bahçede dolaşırdık. Yanımda, benden biraz uzakda yürürdün. Bana karşı çocuksu bir kıskançlıkla hareket ederdin. Sanki düşmanmışım gibi suratını asardın. Çocuksu bir ağırbaşlılıkla çiçekleri, bitkileri, havuzdaki balıkları gösterirdin. Yaşıtına, hiç bir zaman el sürmesine izin vermiyecek olan oyuncaklarını gösterip, onu aptallaştıran ve kıskandıran bir çocuğun hali vardı üzerinde. Beni sık sık kendi isteğinle seraya götürürdün, kaplumbağalara bakardık. Kaplumbağalardan birisini sırt üstü çevirdiğimde ağlardın. Bahçıvan bile seni susturamazdı. Bu sırada bana hakaret ederdin. Bu kaplumbağanın adı Beatrice'di.

Koşarcasına eve giderdin, bu sırada da koruyucun bana tokat atar, ninem de beni korurdu. Baronun karısı, «Allahın cezası!» diye söylenir, koruyucun da, «Bu gece ateşin çıkacak» diye söze karışırdı. Bana kötü kötü bakardı. Artık ondan korkmuyordum. Villa Rossa'ya yaptığımız ziyaretler bana komedi gibi geliyordu. Bambaşka bir yaşantım vardı. Bahçeyle sokak arasında uzun süre dolaşır-

dım. Villa Rossa'ya gelmek bana göre bir maceraydı, iki türlü hayatım oluyordu. Arkadaşlarımın bundan haberleri yoktu.

10 yaşına gelmiştim. Ninem artık elimden tutamıyordu. Villadan çıkar çıkmaz San Leonardo sokağına doğru koşardım. Köylülerin avlularına girer, bağırır, villaların zillerini çalar, ağaçlardan düşen zeytinleri toplardım. Baronun karısı bizimle geldiği zamanlar kendimi tutardım. Bana bastonuyla vururdu. Ayrılırken ninem, kadına, yaramazlıklarımı kocasına söylememesini rica ederdi. Acaip bir kadındı. Çoğu zaman azarlamasına rağmen, ayda yılda bir de beni okşardı.

12

Bahçıvan bana bir kamış vereceğini söyledi. Nineme çamaşırda lazım olduğunu anlatmıştım. Oysa arkadaşlarımla birlikte kâğıt parçaları fırlatmak için kamıştan borular yapacaktık : Kağıtların ucuna sivri yerleri dışarı gelecek şekilde iğneler koyacak, üfleyerek iğneli kağıtları kızların popolarına fırlatacaktık.

Bir gün bahçıvan istediğim kamışı verdi bana.

Güzel, sağlam, sarı, yeşil yivli bir kamıştı. İçi de tam istediğim gibi boştu. Bahçıvanın gülümsemesinden aynı düşünceyi paylaştığımızı sezinledim. İğne koymasak bile ağız tüfeği yapmak için kullanacaktık.

Sen o zamanlar altı, ben de on bir yaşındaydım. 1942 yılının sonbaharının başlangıcıydı. Bahçıvan bizi yalnız bıraktı. Başında gri kirli şeridi olan hasır bir şapka vardı, mavi renkli önlüğünü boynundan ve belinden

bağlamıştı. Seradan çıkarken bahçeyi sulamak için hortumu da yanında sürüklerdi. Biz seranın camlarının arkasında oturduk. Mavi puanlı bir kravatın vardı. «Bunu ben verdim sana» diyerek elimden kamışı aldın. İlk önce elinden zorla almayı düşündüm. Fakat kendimi tuttum. «Peki öyle olsun» dediğimi sanıyorum. «Yeniden almak mı istiyorsun?» Oturduğum zaman bile benden kısaydın, rengin uçuktu, her zamankinden daha sarışın görünüyordun, altın sarısı rengindeydin, güzeldin, bir ışığı andırıyordun; bu nedenle kızgınlıkla bakman beni çok etkiliyordu.

Bana :

«Kamışı sana şartlı olarak veririm» dedikten sonra, annemin kim olduğunu sordun.

Yanaklarını şişirirdin. Gülmek mi, yoksa kızmak mı istediğin belli olmazdı. Kamışı elinde görür, unuttuğunu sanırdım. Tam karşımızda bir çalılık vardı. Küçük bir çayırı çevrelerdi. Bizimle çalılık arasında seranın kaldırımı, daha ilerde de çakıllı kum vardı. Birdenbire çalılığın altından bir kertenkele çıktı, bir an durduktan sonra, seraya doğru gitti. Bundan faydalanarak konuşmanın konusunu değiştirdim : «Kertenkeleye bak. Hadi yakalayalım» dedim. Bu sırada ileri doğru yürüdüm, sen ise yerinden kımıldamadın. Kamışı baldırına vuruyordun. Gene aynı soruyu sordun :

«Annemin kim olduğunu bana söyler misin?»

«Eğer sana söylersem, tekrarlar, sonra da ağlarsın.»

Gene aynı konuda ısrar ettin :

«Bana annemin kim olduğunu söyle.»

Bunun üzerine ben de :

«Herkesin, ikimizin annesi» diye cevap verdim.

«Öldü mü?»

«Evet. Öldü.»

«Adı Nella mıydı?»

«Nereden biliyorsun?»

Bu sırada gülerek ayağa kalktın, öndeki iki dişin ötekilerden daha iriydi, belki de ötekiler dökülmüştü. Ağzın daha süt kokuyordu. Kamışı bana verdikten sonra, biraz ötede küçük çayırı sulayan bahçıvanın yanına gittin. Ona da annemin adını sordun.

«Haklısın adı Nella'ymış.»

O bu sırada başını sallayıp gülümsedi. Bakışların her zamanki gibi aptalca ve anlamsızdı, ama hareketlerinde dikkatliydin.

Ertesi kış, ikinci kere otomobildeyken aynı tavrı takınmıştın.

İkindi vakti, koruyucunun çocuklarından birisi işini bitirdikten sonra seni gezdirmek için arabayla gelirdi. Yolda bize rasladığın zaman selam verirdin. O gün koruyucun, Baronla beraber ikinci çocuğunun kullandığı otomobille şehre inmişti. Dida da benim seninle beraber gelmemi istedi. Buna çok sevinmiştin. *Şoför* 30 yaşlarındaydı, geniş alnı siyah gözleri, kendisine özgü bir havası vardı. Bir uşak, bir patron *şoförü* gibi hareket ediyordu. O da sessizliği bozmadan gülerdi. Öyle ki gülerken en ufak bir fıkırdama dahi duyulmazdı. Siperlikli bir beresi ve astragan kürklü bir kaputu vardı. Tek başına onun yanma otururdun. O gün arka tarafa oturduk. Aynadan onu görüyorduk. Senin üzerinde tütün rengi bir palto, boynunda gri yünden bir eşarp, başında da büyük insanlarınkine benzeyen bir şapka vardı. İlk kez otomobile binmiştim.

Viali'lerde yemek yenildi. Güneş sarımtırak ışıklarını yayıyordu. Ağaçlar çıplaktı. Ölü yaprak demetleri kaldırımlara birikmişti. Dışarı bakıyordum. Alışkın olmadığım bir seyirdi bu. Daha önce gördüğüm yerleri görüyordum sanki. Chalet Fontana, Giramontino, kutsal kapılar. Otomobil ağır ağır ilerliyordu. Bu sırada şoför arkaya ba-

karak gülümsüyordu. Kesici dişleri hafif dışarlaktı. İkimiz de yanyana oturmuş sesimizi çıkarmıyorduk.

Biraz sonra kendi kendine konuşmaya başladın. Piazzale Michelangelo'ya gelmemiştik ki bir şeyler mırıldandın. Fakat yanındakilerin de duymalarını istiyordun.

«Ben küçükken mi öldü?»

«Evet, öldüğü zaman sen bir aylık bile değildin.»

«Delirerek öldüğü doğru mu?»

«Delirerek mi?»

«Delirerek öldü değil mi?»

«Hayır doğru değil. İspanyol nezlesinden öldü.»

«Hayır delirerek öldü, biliyorum.»

«Sana kim söyledi?»

«*Babam*.»

«Yalan söylemiş.»

«Sen yalancısın asıl, sus... Artık seni görmek istemiyorum.»

Bağırıyor. Otomobilin durması için cama vuruyordun. Yüzün kıpkırmızı olmuştu, bana kinle bakıyordun. *Şoför kardeşin* bana, «Ona ne yaptın?» diye sorup otomobili durdurdu. Ben de, «Hiç bir şey yapmadım» diye cevap verdim.

Sen bu sırada eve gitmek istediğini söyleyerek onun yanına oturdun.

13

Villa Rossa'ya yaptığımız bütün ziyaretlerde gördüklerimiz bana çok garip geliyordu. Dünyamın boyutlarını aşan şeylerdi. Sana söylediğim gibi oyun ve komediden

başka bir şey değildi. Sizinle beraberken ben de bu oyuna katılıyordum. Ama acı çekiyordum. Dışarı çıkıp, kendi gerçek dünyama girince, her şey kaybolurcasına zayıflıyordu. Sen bir anı olmuştun; koruyucunu, karısını, Dida'yı unutmam için bir hiç yeterdi. Bir gün San Leonardo caddesinde bir köylü gördüm. Sevgilisine göz koyan birisini elinde direnle kovalıyordu. Durumu bahçıvan da görmüştü. Kötü niyetli köylünün elinden direni aldı. Bahçıvan da villanın havasının dışına çıkınca bambaşka oluyordu. Öteki insanlar gibi bağırıyor, taşkın hareketler yapıyordu. Komediye benzeyen hayatın dışına çıkmıştı, onu ilk kez görür gibi oluyordum.

Annemle ilgili konuşmalar beni çok etkilemişti, anneme karşı olan sevgimi içimde yaşatıyordum; bu bencilce bir sevgiydi. Dışarıya karşı kapalı ve buradan gelen etkenlere karşı duyarsızdı. O andan itibaren anneni keşfetmeğe başlamıştım. Onu hayal ediyor, ona bir şekil veriyordum. Ölüm döşeğinde gördüğümden bambaşkaydı bu hayal; gülüşünü, ağlamasını gözümün önüne getiriyordum. Rüyamda değişmeyen sadece elbiseleriydi: Siyah bir elbise, mavi fermuarlı, dantelli bir gömlek giymişti. Kimi zaman sokakta ona benzeyen kadınlara raslıyordum, onlara bakmak için önlerinden geçerdim. Bu sırada da kalbim küt küt atardı. Hepsinde onu andıran izlere raslıyordum. Gözleri bakışları onu andırıyordu. Ama bu kadınlar *yaşıyorlardı*. Ben annelerin ölebileceklerini düşünemiyordum.

Senin, otomobille villaya dönerken söylediğin sözler, ilk anda beni sarsmamıştı. Onlar da komediyi andıran hayatın içindeydi. İki tarafın oyunu andıran hayatında, koruyucunun kişiliği önemli bir etken meydana getiriyordu. «Annem senin yüzünden ölmüştü.» Bu düşünce bende yer etti. Ama artık bu nedenle sana düşmanlık duymu-

yorum. Annemin ölmeğe mahkum olduğu düşüncesine de istemiyerek kendimi alıştırmıştım. Kader, seni suçlu kılmıştı. Bu da ölüm döşeğinde ilk kez gördüğüm annemin yüzünü çevreleyen esrar perdesinin bir bölümünü oluşturuyordu. Sen, bu anlamda onun bir parçasıydın, *onunla birlikte ölmüştün.*

İKİNCİ BÖLÜM

14

8 yıl geçti aradan, bu sırada birbirimizle oldukça seyrek görüşüyorduk. Komilik yapıyordum, artık perşembe günleri tatilim yoktu. Sen de bir süre sonra villa Rossa'dan ayrıldın. Baron ölmüştü. Villaya yerleşen yeni vârisler, evin yönetiminde koruyucunun yetkilerini kısmak istiyorlardı. O da izin istedi. (Dida da talihsiz biri sayılabilirdi, senin ve onun hayatından silindi.) Hemen seninle birlikte Riviera, San Remo ve Monte Carlo'yu kapsayan bir tatile çıktı. Bu tatil iki yıldan fazla sürdü. Belki yaşlılığında, daha önce yaşamadığı gençliğinin tadını çıkarmak istiyordu. Daha gücünü kaybetmemişti, eskiden kalma masumane özgürlüklerini kullanıyordu. Ya da sadece, başka bir Villa Rossa'da yeni efendisinin hizmetine girmeden önce, acı çektiği yaralarını sarmak istiyordu.

Sen, onun yalnızlığını giderecek tek insandın; Baronun ölümünden sonra yalnızca senin üzerinde diktatörlüğünü sürdürebilirdi, *hizmet edebileceği ve sevebileceği* tek kişiydin. Aşırı ölçüde seni seviyordu, neredeyse saldırgan bir tutum alıyordu. Seni yıkar, elbiselerini, çoraplarını giydirir, tırnaklarını temizler, saçlarını tarardı. On yaşında olmana rağmen, sana yeni yürümeğe başlayan bir bebek gibi davranırdı. Seni belirli zamanda yemek yemeğe, yerinde zamanında aşırı hareketlere kaçmadan eğlenme-

ğe, diz çökmeğe, emir vermeğe, kendi iradenle hareket etmemeğe ve aynı zamanda bir sürü yasağa boyun eğmeğe alıştırmıştı. Olgunluk çağında, çocukluğunun şartlanmaları kendini belli etmeğe başladı. *Hiç bir şeyi kendin görmüyordun.* Sen böyle yoğun bir biçimde, ama sadece kendin ve *yalnızca onunla* yaşıyordun. Onun düşüncelerini benimsemiştin, onu mistik bir sevgiyle seviyor, aynı zamanda korkuyordun ondan. Onun istediği gibi hareket ediyordun, düzenle ilgili erdemlerini ve emir verircesine tutumunu benimsemiştin : O bunları senin birer kaprisin olarak nitelendiriyordu.

Ninemle seni görmeğe gelirdik, tatil bittikten sonra korucun Porta Romana'nın dışında bir ev kiralamıştı (karısı bu evde öldü). Toprağın altında bir yerdi. Sokağa bakan küçük bir sebze bahçesi vardı, birkaç metrekaresi bahçe olarak kullanılabilirdi Kanarya kafesleri, güller, iki yaşlı kaplumbağa. Sen değişik şartlarımızın bilincine varmıştın, her hareketinde ninemin ve benim varlığımın seni üzdüğü belli oluyordu. Sana özel bir biçimde bakan koruyucunun varlığı davranışlarında, ses tonunda, inceliğinde, kendini beğenmişliğinde yansıyordu. Buna fiziki bir yansımaydı da diyebiliriz.

O yıllarda annemden hiç söz açmadık; birbirimizden uzaktık. Sen büyümene rağmen hiç değişmiyordun. Seni her görüşümde bende, boyca uzadığın, uzun boylu olacağın, uyumlu bir biçimde büyüdüğün fakat hiç değişmediğin izlenimi uyanıyordu. Villa Rossa'nın bahçesindeki Ferruccio'nun kopyasıydın, her seferinde büyüyen bir fotoğrafı andırıyordun. Elbiselerin de aynı gibiydi. Gözlerin de sarı saçların gibi kusursuzdu. İsa büyüdükçe, elbiselerinin de uzadığını okuyunca seni düşündüm. Narin bir şekilde büyüyordun, zayıf bir bünyen vardı. Sık sık anjine yakalanırdın. Ben artık 18 yaşına gelmiştim. Kimbilir na-

sıl büyümekteydin. Kiraladığım bir odada tek başıma yaşıyordum. Çalışmaya başlamıştım; seni görmeğe gelmiyordum artık, düşkünler evinde kalan ninemi ziyarete gidiyordum, kahvaltı etmek için oraya gittiğini sanıyordum.

İkimiz de aynı şehirde kalıyorduk, fakat aramızda sanki deniz vardı. Annemin senin yüzünden öldüğünü düşünmüyordum. *Seni unutmuştum.*

15

1935 yılıydı. Sen 17 yaşını daha yeni doldurmuştun. Ocak ya da şubat ayındaydık. Ben ise 22 yaşındaydım. Kavurucu bir soğuk vardı, hava nemliydi. Genellikle kütüphane kapandığı zaman, odama dönerdim, gece geç vakit, yaramaz arkadaşlarımla buluşmak üzere dışarı çıkardım. Fakat bazı geceler soğuğa dayanamaz, yeraltındaki sıcak bilardo salonlarına sığınırdım.

Yağmur yağmıştı, ayaklarım ıslaktı. İçerinin sıcaklığı ile karşılaşınca vücudum hemen tepki gösterir, titremeğe başlardım. Bilardo salonları kalabalık olurdu. Yanılmıyorsam bir cumartesi akşamıydı, duvara yaslanacak yer bile bulamamıştım. Ping pong salonundan bağırışmalar geliyordu. Genç lise öğrencileri buraya gelirlerdi. Bense bu salona hiç girmezdim. Burayı «gençlerin bahçesi» olarak nitelendirirlerdi. Kapıyı iterek oturacak yer olup olmadığına baktım. Salon küçüktü. Yirmi kadar genç masanın etrafında sıkışık bir şekilde bekliyordu. İki oyuncunun rahat oynaması için yeteri kadar açıklık bırakmışlardı. Kapının yanında boş bir iskemle duruyordu, tam da kaloriferin yanındaydı. Kapıyı kapatarak iskemleye oturdum,

kimi gençler dönüp baktılar, şaşırmışlardı. Onlara yabancıydım. Bilardoculardan birisi bana kötü kötü baktı. İsabet ettirememişti. Saçları sakalı bakımsızdı. Lime lime olmuş uzun bir pardesüsü vardı. Hepsi de lise ve kolej öğrencisiydi. Gürültü ediyorlar, elde ettikleri ilk özgürlüklerinin tadını çıkartıyorlardı.

Ben titrememi geçiştirmeğe çalışıyordum. Ellerimi paltomun cebine sokmuştum. Başım da göğsüme düşmüştü. Oyuncular topları birbirlerine atarak yarışıyorlar, bağırışıyorlardı. Topun çıkardığı ses başımın içinde, gürültüden daha çok uğultu yapıyordu. Çocuklardan birisi faşist öncüler gibi giyinmişti. Üstünde kara bir gömlek ve beyaz kurdele vardı. Kaloriferin üzerine bıraktığı fesini aldı. Çocuksu bir güvensizlik duygusuna kapılmıştı. İyi terbiye görmemiş olan bu çocuğa başımı kaldırarak baktım. Ardından umursamaz bir halde salonu inceledim. Bu sırada seninle göz göze geldim. İki oyuncudan birisi sendin. Tam karşımda duruyordun. Herkesten daha uzundun. Oturduğum için yüzünü, vücudunun beline kadar olan kısmını görebiliyordum. Heyecanlıydın, saçların alnına dökülmüştü. Oyun arasında saçlarını geriye doğru itiyordun. Belki yıllardır seninle karşılaşmamıştım, seni böyle büyümüş görünce şaşırmıştım. Gerçekten büyümüş, biraz değişmiştin. Güçlü kuvvetliydin. Omuzların gelişmiş, yüz çizgilerin daha belirgin olmuştu; sende erken gelişmiş gençliği görür gibi oluyordum. Saçlarının rengi de koyulaşmıştı.

Sert bir görünüşün vardı, yırtıcı da denilebilirdi.. Oyuna çok dikkat ediyor, vahşice bir bakışla topun gelişini gidişini izliyordun. Kollarını ileri doğru uzatarak topa vuruyor, sadece dönüşlerde omuzunu çeviriyordun: Yetenekli ve iyi hazırlanmış bir oyuncu olduğun belli oluyordu. Oyunda prestijin söz konusuydu. Oyun sırası karşı ta-

rafa geçtiğinde bunu daha iyi anlıyordum : Her top kaybedişinde etrafındakiler yüksek sesle üzüntülerini belli ederler, rakibini heyecanlandırırlardı. Rakibinin adı yanlış hatırlamıyorsam Mario'ydu.

Bir sayı inkar edildiğinde herkesi karşına alıyordun. Düşünceni kabul ettirmeğe çalışıyor, çevrene bakarak : «İçeri girdi, sayı yaptım» diyordun. Birisinin senden yana çıkmasını istiyordun. Ama hiç kimse sesini çıkarmadı. Fakat kendinden pek emin değildin, bakışların donuktu. «Peki öyle olsun» deyip, ağlamaklı oldun. Karşındakine bir kere daha oynamayı teklif ettin. Oyun tekrar başladıktan sonra vahşi sakinliğine büründün, bunu bir onur sorunu yapıyordun. Oyunu kazandın. Başarını ilan eden sayıyı alınca, zafer kazanmış bir tavırla bageti masanın üzerine fırlattın. Bu hareketin kızmış bir insanınkini andırıyordu. Sadece : «Parayı öde» dedin.

Ayağa kalkmış, rakibinin arkasında duruyordum. Karşındaki sana ipin üzerinden iki liret fırlattı. Sana karşı bahse girenler de para verdiler. Kara gömlekli «yarın vereceğim» diyordu. Sen de ona «Şimdi ver. Yanında para var» dedikten sonra üzerine yürüdün. Kararlıydın. Bu sırada gözgöze geldik. Saçlarına kadar diken diken oldun. Bana gülümsedin, ama hemen başını çevirdin. Benimle karşılaşmaktan hoşlanmadığını anladım.

Kara gömlekli, cevap olarak sana oynamayı teklif etti. Bana yirmiye sekiz verirsen on lirete oynayalım dedin. Sen garantiye almak için fazla sayı vermeyi kabul etmedin. Bageti eline alarak topa vurdun. Hep bana bakıyordun. O kadar heyecanlı ve dalgındın ki üç kere topa vuramadın ve sayı kaybettin.

Ben sıra bekleyenlerin önünde duruyordum, hemen hemen herkes benden az çok rahatsız olmuştu. Neden olların arasında, bu gençlik bahçesinde bulunduğumu anla-

yamıyorlardı. Kısa boylu, gözlüklü bir çocuk neşeli bir tavırla : «Epey ziyaretçimiz var» dedi. Bu sırada bir vuruşu eksik yapmış, ilk partiyi kaybetmiştin. İkinci yarının ortalarında bageti bırakıp kazandığını söyledin, «Geç kaldım» dedin. Herkes karşı çıktı. Hemen oyuna devam etmeni istediler. Bu sırada paltonu giydin, onlar da zorla sırtından çıkarttılar. İçlerinden birisi, «Sen bu şekilde kaybecek biri değilsin» dedi. «Daha yenmedim ki!» diye ekledi kara gömlekli de. Bu kadar şanslı olmasına o da şaşmıştı. O zaman sıkıntılı bir halde :

«Kardeşim beni bekliyor» dedin.

Bu sırada herkes kahkaha attı. Sana, «Ne zaman kardeşin oldu?» diye sordular. Ötekiler ise,

«Sen rezilin birisin. Demek bu kadar karaktersiz, kendini beğenmişsin.» diye söze karıştılar. Sen sadece, «Kardeşim var» dedin. İçlerinden biri,

«Bir güzelin peşinde koşacaksın herhalde» dedi.

Başkası da :

«La Franchi» diye bağırdı.

Herkes bir ağızdan heceleyerek tekrarladı : «Fran - chi Fer-ruc-cio.»

Başında şapkan vardı. Yüzünü buruşturmuştun. Parmağınla beni işaret ederek :

«İşte kardeşim!» diye bağırdın. Birdenbire ortalığa sessizlik çöktü. Herkes olduğu yerde dona kalmıştı, sen de bundan faydalanarak dışarı çıktın. Mario bana : «Gerçekten onun kardeşi misiniz?» diye sordu.

«Ben mi? Rüya görmüyorum ya.»

«Ferruccio soytarının biridir.»

Ötekiler de :

«Soy-ta-rı» diye tekrarladılar.

Salondan ayrıldım. Bu sırada ağır ağır merdivenlerden çıkıyor, benim gelmemi bekliyordun. Ben ise karşı

taraftaki salona gittim. Camın arkasına saklandım. Arkana dönmüş bilardo oynayanların ve kalabalığın arasında arıyordun beni; biraz etrafına bakındıktan sonra gittin. Sırtında kahverengi bir palto, boynunda gri bir eşarp, başında da melon bir şapka vardı.

16

İkinci elden kiraladığım oda dokuz adım uzunluğunda, beş adım genişliğindeydi, bir hücreyi andırıyordu. Penceresi, pencereden başka her şeye benziyordu, mazgal da denilebilirdi buraya. Duvara yaslanınca insanın omuzları değiyordu. Odada, sadece bir masa, yatak ve iskemle vardı. Kiraya temizlik dahil değildi. O zamanlar ben de kendime pek bakmazdım. Bir tek büyük çarşafım vardı. İki yüzü de kullanılabilirdi. Yıkattırdığım zaman da çarşafsız kalırdım. Bir de yatak örtüm vardı. Paltom çok ısıtmazdı. Bu nedenle elbiselerimle uyur, ayaklarımı da bir bluza sarardım.

Oda çok tozlanırdı, sadece masayı temizlerdim, bunu da tam yapamazdım. Yazın boğucu bir hava olurdu. Oda bütün gün güneş alırdı, çırılçıplak soyunurdum. Popom iskemleye yapışırdı. Kışın daha da kötüydü. Soğuktan kendimi kurtaramazdım. Sık sık boş kaldığı ikindi vakitleri, ninem odayı düzeltmeye gelirdi. Bense gelsin istemezdim. Çünkü onun için eziyetten başka bir şey değildi. Ağlar, beni azarlardı. Son defa ona çalışmaya başladığımı, mobilyalı güzel ve sıcak bir oda kiraladığımı, bir hizmetçinin de gelip temizlik yaptığını söyledim. Rasgele bir adres verdim. Evde bulunmadığım için beni gör-

meğe gelmemesini söyledim. O ise kılığından utandığımı sandı. Fakat bu isteğim karşısında direnmedi. Yurda gittiğim bir gün bana o adresi yokladığını, ama beni kimsenin tanımadığını söyledi. Bunun üzerine: «Numarayı yanlış anlamışsındır» dedim. Oysa bu yalanı daha fazla devam ettiremezdim. Bu nedenle Roma'da bir iş bulduğumu söyledim. Bu kez de Roma'da oturan bir arkadaşımın adresini verdim. Arkadaşıma postalanmak üzere mektuplar gönderiyordum. O da nineminkileri bana yolluyordu. Noel'den beri onu görmüyordum. Bu şartlar altında geçirdiğim ikinci kıştı, beni oldukça yormuştu. Kendi kötü durumumu ona belli ederek yeni birtakım şeylerle ilgilenmesini istemiyordum.

Mart ayındaydık, ikindi vaktiydi, saat akşamın yedisine yaklaşıyordu. Ev sahibi elektrik parasını ödemediğinden iki gündür elektrikler kesikti. Mum ışığında okuyordum. Bu sırada kapının vurulduğunu işittim. Mumu üfleyerek söndürdüm. Cevap vermedim; ev sahibinin, geciktirdiğim kirayı almak için geldiniği sanmıştım. Oydu, sesini işittim; bu sırada kapının tokmağı zorlandı. Daha sonra da uzaklaştı. Kulağımı kapıya dayayarak dışarıyı dinledim. Ev sahibi:

«İstersen not bırak» dedi. Sen de: «Kardeşinin geldiğini söyleyin» diyordun.

O an büyük bir coşkunlukla anahtarı ve tokmağı çevirdim. Kalp çarpıntım neşeye dönüşmüştü. «Ferruccio» diye sana seslendim.

Ev sahibi iyi yürekli bir insandı, elinde şamdan vardı. Seni kapıya kadar getirdi, bu sırada bazı sorular sordu:

«Sizin kardeşiniz mi? Ninesi bana daha önce de söz etmişti.»

Yüzünün kızardığını sanmıştım. Seni bu zor durumdan kurtarmağa çalıştım. Ev sahibesine:

«Teşekkür ederim, hanımefendi, iyi geceler» dedim. Ama o ayrılmak istemiyordu. Konuşmasını sürdürdü:

«Kardeşinizin nasıl yaşadığını gördünüz mü? Burasının ayı ininden farksız olduğuna onu inandırm. Odayı biraz düzene sokmak bana neye mal olur ki? Fakat o hiç kimsenin girmesini istemiyor. Dışarı çıkınca anahtarı da götürüyor!»

Benim bu sırada içim içimi yiyordu, sense başını önüne eğmiş şapkanı elinde tutuyordun, şaşırmıştın. «Peki hanımefendi, iyi geceler!» diye tekrarladım. Kadın gider gitmez derin bir soluk aldım. Sen hâlâ şapkan elinde, odanın ortasında duruyordun. İlk olarak şunları söyledin: «Kibar bir insan. Neden ona karşı böyle davranıyorsun?»

Karanlıkta kalmıştık. Mumu yakabilmem için onu çağırmam gerek» dedim.

Sen de bana bu sırada kibritin olduğunu söyledin.

17

Mum eski bir Kümmel şişesinin ağzına oturtulmuştu; sönmek üzereydi. Fakat fitili etrafı oldukça aydınlatıyordu. Sana tek iskemlemi verdim, ben de iğreti şekilde masanın kenarına oturdum. Gülümseyerek, sevgiyle, alaylı bir tavırla: «Hangi rüzgâr attı» diye sordum.

Arkandaki yatağın üzerine, elinde taşıdığın deri çantayı koydun. Şapkan dizlerindeydi. Yine aynı ses tonuyla:

«Sana ne ikram edebilirim?» diye sordum.

«Beni kısa bir süre misafir edeceksin. Eğer sence bir zararı yoksa, yarın yatağımı getireceğim.»

«Bu ne biçim söz!» diye cevap verdim.

Aptallaşmıştım. Özellikle kendi evindeymiş gibi rahat hareket etmen beni çok etkilemişti. Bana da oldukça yakınlık gösteriyordun. Arkadaşça bir davranış içinde olduğunu düşünmüştüm. İlk beş dakikada, bizi birbirimizden gittikçe daha çok ayıran 16 yılın farkını kapadık.

Sen :

«Babam direndi» dedin.

«Yani ne demek istiyorsun. Bana anlatmazsan seni misafir etmem. Halbuki seni eve kadar götürmem gerekiyor.»

«Artık eski evimizde kalmıyoruz. Şimdi Borgognisanti'de ikinci elden kiraladığımız bir odada oturuyoruz.»

İki ay öncesi gibi giyinmiştin, sadece eşarpın yoktu. O zamandan beri lokale gitmiyordum. Kışın sana fazla zararı dokunmamıştı, sırım gibi idin.. Şişmanlamıştın. Kendinden emin görünüyordun. Mum ışığı yüzünde yansıyordu, sakin sakin bakıyordun. Dudağının üstünde favorilerinin altında tüyler vardı. Mum ışığı sarışın tüylerini daha da belirgin hale getiriyordu.

Ben ikinci elden kiralanan bir odada seninle onu gözümün önünde canlandıramıyordum. «Tekrar konumuza dönelim» dedim.

«Nasıl yani?»

«Bir anlatım yolu bu. Söylediklerimizi yeni baştan ele alalım dersem daha iyi anlar mısın?»

«Latince biliyor musun?»

«Hayır, pek biliyorum sayılmaz. Kendimizi düşünmemiz gerektiğine inanmıyor musun? Seninle birlikte geleyim mi?»

«Hiç değilse bu gece dönmem.»

«Akıllıca bir iş mi bu?»

«Bir kız yol açtı bu duruma.»

Sadece bir «Ah!» diyebildim. Daha sonra sana oldukça değişmiş olduğunu söyledim.

Mum sönmek üzereydi. Şişenin üzerine akan mumu tekrar toplayarak canlandırdım.

«Patronun kızı. Aramızda bir şey yok. Sadece şakalaşıyoruz. Sabah *babam* ikimizi de koridorda gördü. Beni odaya kapattı, onu da kovdu.» Bu sırada gülümsedin. «Ailesiyle şiddetli bir kavga oldu. Tabii ben de kaçtım.»

Kısa bir süre sonra mum iyice söndü. Çakmağını yakmağa çalışıyordun, mum almaya gitmem gerektiğini hatırlattım. İkimiz de dışarı çıktık. Yemek yememiz de gerekiyordu.

«Eğer kabul edersen seni yemeğe davet ediyorum.» dedin.

18

Ricasoli caddesinde oturuyordum. Evim çok modern bir sinemanın sığınağının çıkış kapısına yakındı. Akşamın geç saatleriydi, belki de saat dokuza gelmişti. Tam karşımızda süthanenin lambaları yanıyordu; aydınlık olan ikinci kattan müzik sesleri geliyordu. Hava soğuktu, ay çıkmış, yıldızlar parlıyordu. Sokağın çok ilerisinde, tam karşımızda, kare biçimi Cupola ve Santa Maria del Fiore'nin yarım daire şeklindeki girintili bölümü görünüyordu. *Millet* sarayının önünden geçerek Duomo alanına gittik.

«Adresimi nereden öğrendin?»

«Nüfus memurluğuna sordum.» Gülümsüyordun.

«İyi bir yemek ister misin?»

«Akşamları hafif yemeğe alışkınım. Becattelli'de ayak üstü bir şey yeriz.»

Düşündüğümden bambaşkaydın, arkadaştın. Koluna girdim.

Lokal hemen hemen bomboştu. Giovanni Becattelli kasada oturuyordu, her zamanki gibi kendini koyuvermiş bir hali vardı. İki müşteri mermer masanın üzerindeki tabaklarından yemeklerini yiyorlardı. Separenin tek masasında gazete satıcısı Vittorio ile karısı ve dipteki masalardan birisinde de yaşlı kravat satıcısı oturuyordu. Vittorio ile karısı oldukça şişmanlardı. Belki de fazla su içiyorlardı. Kravat satan yaşlı adam da köşede soluyor gibiydi.

«Buraya sık sık gelir misin?»

«Patronun oğlu arkadaşımdır.»

Giovanni bizi görünce sevindi; ikimizin de beraber olabileceğini düşünmemişti.

Sana :

«Merhaba. Nasıl oldu da bu saatte dışarda dolaşıyorsun?» dedi.

Biraz şaşırmıştın. Fakat olgunluk gösterdin, «Kardeşim yanımda» diyerek cevap verdin.

Giovanni başını salladı. O da arkadaşların gibi,

«Senin ne zaman kardeşin oldu?» diye sordu.

«Doğduğumuzdan beri» diyerek lafa karıştım.

Ancak nüfus kağıtlarımızı gösterdikten sonra inandı. Hamurlu çorba içtik, sandviç yedik. Sen de tatlı yedin, beyaz şarap içtin.

Bakkallar kapalıydı. Bu nedenle mum bulmak için epey dolaşmamız gerekti. De'Neri caddesine kadar gitmiştik. Bu sırada tam önümüzde 13 numaralı kırmızı bir tramvay durdu.

«Neden bu tramvaya binip eve dönmüyorsun? Ponte Carria'da in. *Baban* merak eder.»

«Ona not bıraktım.»

«Seni eve götürmeliyim. Bu saatte her şey yerli yerinde olmalı.»

Bakkal gürültüyle kepengi çekti; Ninna caddesinde insanı tir tir titreten bir rüzgâr esiyordu. Ağzını bıçak açmıyordu. Sapsarı olmuştun. Deminki sözleri hızlı hızlı söylemiştin. Seni zor durumda bıraktığımı anlamıştım. Birdenbire: «İyi geceler» dedin. Arkanı dönerek hızla uzaklaştın, koşuyordun. Altafronte caddesinden geçtin. Elli metre kadar önümde, Arno nehrinin kıyısındaki yolda yürüyordun. Bu sırada Grazie köprüsünün önünde bir tramvay yolunu kesti, ancak böylece sana yetişebildim.

Geri döndük. Dört yol ağzında kuvvetlice esen bir rüzgârla karşılaştık. Öksürdün. «Soğuk almışsın, hasta olacaksın. Her zaman boğazından şikayetçi misin?» diye sordum.

Cevap vermeden yürümeğe devam ediyordun, arasıra göz ucuyla bana bakıyordun, bakışlarında hınç belirtileri görür gibi oluyordum. Canto alle Rondini barında sana kahve ikram ettim, her zamanki gibi içine kapanıktın. Salondaki aynada kravatını düzelttin. Bardağına su koyduktan sonra kahve kaşığıyla karıştırdın. Eski bir arkadaşın olan bar sahibi «çok sevgili sağlık memurumuz» dedi. Bakışlarınla onu vurulmuştan beter etmiştin. Yüzü kızarmıştı.

Pergola caddesinde, tiyatronun önünde uzun bir araba kuyruğu vardı, bir grup genç gürültü patırdı ederek randevuevinden çıkıyordu. «Pekâlâ, bana uyacaksın» dedim. «Memnun musun? Ertesi sabah erkenden Borgognissanti'ye gidelim.»

Bir süre konuşmadık. «Anladın mı?»

«Evet evet!» diye cevapladın.

İki mum almıştık, ikisini de yaktık. Sen yatağın kenarına oturmuş, «Seni zahmete soktum» demiştin. Yeniden kendine güven gelmişti. Memnun görünüyordun. Yüzünün çizgileri yumuşamıştı, çocuksu bir görünüşün vardı; çoktandır gerilerde bıraktığın çocuksu sesle konuşuyordun.

«Kimbilir *baban* benim için ne düşünüyordur! Seni benim bırakmadığımı sanır.»

«Yeni bir oda bulmazsa, dönmeyeceğimi notumda yazdım.»

Gölgelerimiz duvarlarda yansıyordu; oda yüksekti, bu nedenle daha sefil ve kuru görünüyordu. Küçük pencerenin altında bir sandık vardı. Ailemize ait ne kadar lüzumsuz şey varsa bu sandığın içerisine konmuştu. Ninem bana vermişti sandığı. Masanın üzerinde birkaç kitap vardı. Aralarında bir de kalın bir cilt. De Musset'nin 18. yüzyılda basılmış bütün eserlerinin orijinali bir araya getirilmişti bu ciltte.

Kitabı hemen eline aldın, dizine koyarak açtın.

«Fransızca bilir misin?»

«Okuyarak öğrenmeğe çalışıyorum.»

«Gramer bilmeden mi öğreneceksin.»

«Küçük bir sözlüğüm var» diyerek masanın köşesindeki kitabı gösterdim.

«Ben Fiorentino'nun gramer kitabını kullanıyorum, sana verebilirim.»

«Sen ne durumdasın?»

«Geçen yıl kaldım Fransızcadan.»

«Sadece tek dersten mi bıraktılar?»

Çocuksu bir sesle konuşuyordun. Ya dinleniyordun, ya da bir şeyden vaz geçmiştin.

«Matematikten de kaldım.»

«Ah!»

«İtalyancadan da sözlüler kötü gitti. Yazılılarda yedi almıştım.»

«*Baban* ne dedi? Ping pong oynamanın sonucu demiştir her halde!»

«Onun gibi bir şey.»

«Kızdan ne haber? Adı neydi?»

Yüzün kızarmıştı, cevap vermek istemediğini anladım. Kendiliğinden söyledin «Giuliana.»

«Nasıl bir şey?»

Arkadaşımla konuşuyormuş gibi kendimi rahat hissediyordum.

«Kaç yaşında?»

«On sekiz.»

«Senden daha büyük. Ciddi bir kız olmalı.»

Konuyu fazla kurcaladığımı, daha fazla şey söylemiyeceğimi anlamıştım. İlk kez *kardeşim olduğunu düşünmüştüm.* Masanın üstünde, mumun altındaki şişeye dayalı duran resmi sana uzattım

«İşte annen.» dedim.

Resmi eline aldın, ışıkta görebilmek için aşağıya doğru eğdin. Yüzüne dikkatle bakıyordum, hiç bir değişiklik belirtisi yoktu, benim zorumla resme bakar gibi bir halin vardı. «Ninemdeki daha net» dedin.

Bir an için sustuk; ikimizin de canı sıkılmıştı. Ayağa kalktın, resmi yerine koydun.

«Çarşafım yok. Yatmak ister misin?» diye sordum.

«Zahmet olmazsa.»

Paltonu çıkararak, iliğinden pencerenin espanyoletine astın. Deri çantanı açtın. İçinde kağıda sarılmış pijaman, terliğin, havlun, diş fırçan vardı. Kısacası ihtiyacın olan her şeyi yanına almıştın.

«Sen nerede uyuyacaksın?»

«İskemlede.»

«Orada bütün gece nasıl uyunur? Eğer sıkılmazsan ikimiz de yanyana uyuyabiliriz. Yatağın bir köşesine sıkışırız.»

«Hiç yoktan iyidir, seni rahatsız etmezsem mumlar sönünceye kadar çalışmak istiyorum.»

İçimden gülmek gelmişti: «Beni terbiye ediyorsun» dedim. Ama sen niçin böyle söylediğimi anlamamıştın, «Benim de farkında olmadan rahatsız olmazsan dediğimi farketmedin mi?»

Odada bir tek iskemle vardı. Sana: «İskemleyi al, ben sandığın üzerine otururum» dedim. «Dik olarak konunca yeteri kadar yüksek oluyor.»

İskemleye ceketini astın, elinle omuzlarını düzelttin, bilgiç bir tavırla pantolonunun çizgilerini üst üste getirdin. Pantolonu çıkarınca uzun bacakların meydana çıktı, diz kapağına doğru inceliyordu, bembeyazdı. Daha sonra pijamanla masaya doğru geldin, kolunda havlun vardı. Banyoyu sordun.

«Banyomuz yok. Mutfakta yıkanıyoruz, evin içinden geçmek gerekiyor. Şimdi herkes uyuyor. Yine de...»

Canın sıkılmış bir halde: «Pekâlâ» dedin.

20

Seni rahatsız etmemek için ve uzun süre ışık bulunabilsin diye mumlardan birini söndürdüm. Kısa bir süre sonra, soluk alışından uyumuş olduğunu anladım. Sigaramı yakarak çalışmaya koyuldum. Sokaktan zaman zaman otomobiller ve kamyonlar geçiyor, sessizliğin içinde

gösteri yapan bir sinemadan gelen müzik sesleri yayılıyordu.. Daha sonra inen bir kepenk sesi duyuldu. Lucci sokağının köşesindeki bar kapanıyordu, daha sonra sinemanın çıkış kapısı kapandı; yine bir sessizlik; gece bekçisinin ayak sesleri duyuluyordu. Bu saatlerde arkadaşlarımla buluşurdum. O gece, beni görmeyince, sokaktan bana seslenmelerinden çekinmiştim. Seni uyandırabilirlerdi. Dışarı çıkmayı düşündüm, beş dakika ötedeki kahveye not bırakacaktım. Birkaç satır yazdım. Elimle sandığı tutarak dikkatlice yerimden kalktım, düşmesinden çekiniyordum; birden sen :

«Ninemi neden düşkünler evinde bıraktın?» diye sordun.

Senden böyle bir soru beklemiyordum. Bu nedenle başkası tarafından söylenmiş gibi geldi. Yeniden sandığın üzerine oturdum, yazılı pusulayı elimde yuvarlayıp duruyordum.

Arkasından :

«Yüz karalayıcı bir şey» dedin. Sesin kuruydu. Yeni uyanmış gibi bir halin vardı, ama kelimeleri tartarak konuştuğun belliydi, uyku sersemliğiyle konuşmuyordun.

«Neden yüz karalayıcı olsun?»

«Herkes senin hakkında kötü şeyler söylüyor.»

«Ne diyor?»

Herkes sözcüğünü sanki *babam* dermiş gibi söylüyordun.

«Görüyorsun halimi Ferruccio; başkaları şartları göz önüne almadan yargıda bulunuyor.»

«Ben bir şey anlamıyorum.»

«Öyleyse beni dinle : Ninemi daha çok kim sever? Ben mi yoksa başkaları mı?»

«Sen seversin tabiî.»

«O halde benim nineme başkalarından daha iyi davrandığıma inanmalısın. Öyle değil mi?»

«Uykum var, konuyu derinleştirdin.»

«Beni dinle. Ninem artık çalışamayacak kadar gücünü kaybetmişti. Yetmiş yaşındaydı. Ben günde on beş liret kazanıyor, bir liret de biriktiriyordum. Yalnız ben para kazanıyordum. Ninem yemeği ateşe koyamayacak kadar halsiz düşmüştü. Bir keresinde de hastalanmıştı. Hastaneye kaldırmak zorunda kaldık. Hafif bir bronşite yakalanmıştı. Bütün gün çalışıyordum. Ona bakamazdım, hastabakıcı da tutamazdım... Düşkünler evinde ona bakıyorlar... Beni anladın mı şimdi?»

«Sana bir şey sorabilir miyim?»

«Sor bakalım.»

«Çok çalışmak istemediğin için böyle olmadı ya?»

«İkinci bir faraziye olarak evet. Başka türlü çalışmak istiyorum.»

«Yazar olmak istediğin doğru mu?»

«Gazeteci olmak istiyorum.»

«Başarabilecek misin?»

«Başaracağımı sanıyorum.»

Artık uyku sersemliği ile konuşuyordun.

«Ama hiç okula gitmedin!»

«Bunun için mi?»

«Fiorentino'n bile yok!»

«Bana vermek istemiyor muydun?»

«*Babam* tembel olduğunu söylüyor. İkimiz de aynı soydanmışız.»

«Evet ikimiz de aynı soydanız. Bu konuda sen ne düşünüyorsun?»

«*Babam* haklı.»

Sigaramı yaktım. Üç nefes çekmiştim. Oda dumanla dolmuş gibiydi.

«Duman sana dokunuyor mu? Boğazmdan rahatsız olduğun için sordum.»

«Boğazımdan hasta değilim ben.»

«Yıllarca önce sık sık anjin olup hastalanırdın.»

«Daha sonra ameliyat oldum.»

Bir süre konuşmadık. Birdenbire daha önce sorduğun soruyu tekrarladın.

«Neden ninemi görmeğe gittiğimizde ağlıyor?»

«Nineme gittin mi?»

«Bugün yine adresini sormak için gittim. Bana Roma'da olduğunu söyledi. Ama evvelsi gün seni Strozzi caddesinde görmüştüm. O zaman onu terkettiğini anladım.»

Yatağın kenarına uzanmıştın. Başını kaldırarak bana bakıyordun.

«Beni böyle kötü durumda görmesini istemiyorum.»

«Neden çalışmıyorsun? Örneğin neden işletmecilik yapmıyorsun?»

«Bu da bir fikir... Ne zamandan beri ninemi görmeğe gidiyorsun?»

«Aylarca önce ping pong salonunda seninle karşılaştığımızdan beri onu görmeğe gidiyorum. Öyle davrandığım için pişmanlık duydum. Benden kaçınca da, ninemi görmeğe gitmekle iyi bir harekette bulunduğumu sanmıştım...»

Ayağa kalkarak seni öptüm.

21

Mum, hemen hemen bitmek üzereydi, ötekini yaktım. Sen,

«Neden yatmıyorsun?» diye sordun.

Paltomu ve ayakkabılarımı çıkardım.

«Soyunmuyor musun?»

«Elbiselerimle uyurum, seni herhalde rahatsız etmem.»

«Yine seni rahatsız etmezsem dedin. Ne demek bu?»

Yatağın bir köşesine büzüldük, yüz yüze yatıyorduk, ayaklarımız birbirine değiyordu; ayaklarını kıvırmak zorunda kalmıştın, yatak boyuna göre değildi. Bu sefer de, birdenbire düşünceye dalmıştın, uyuduğunu sanarak sessizliği bozmak istemiyordum. Bu sırada konuşmaya başladın :

«Sen annemizi andırıyorsun; ninemdeki resimde daha belirgin bu, masadakine pek benzemiyorsun, bense *babamıza* benziyorum (o andan itibaren babamız annemiz demeğe başladık.)

«Annemizden sende ne gibi bir hatıra kaldı.»

«Hiç bir şey. Ninem anlatmıştı yalnız.»

«Ben de Villa Rossa'da söz etmişim bir gün, çocuktuk, hatırlamıyor musun?»

«Hayal meyal hatırlıyorum.»

«O gün bahçıvan bana bir kamış hediye etmişti...»

«Nando mu?»

«Evet, Nando... İkinci kez de otomobile binmiştik, sen söyledin...»

«Ne dedim»

«Sevmediğini.»

«Bana anlatmıştın... Nasıldı?»

«Bir bilsen, ne kadar güzeldi!»

«Kendinin ne kadar güzel olduğunu belirtmek için mi güzeldi» diyorsun.

«Yeşile çalan gözleri vardı. Ciddi ciddi bakardı. Sen de ping pong oynarken öyle bakıyorsun.»

«Oyun oynarken nasılım?»

«Herkesten uzaktaymış gibi bakıyorsun. Kafandakinden başka şeyle ilgilenmiyorsun. Sanki dünyanın dışında ve ona karşı gibisin.»

«Seni anlayamıyorum... Gözleri yeşil miydi, yoksa yeşile mi çalıyordu? İyi hatırlıyor musun?»

«Onu iyice tanıdığımı soruyorsan, hayır. Fakat yüzünü çok iyi hatırlıyorum.»

«Ne yapıyordu?»

«Nasıl ne yapıyordu?»

«Her gün demek istiyorum.»

«Yaşıyordu işte, sonra da öldü.»

«Gördün mü iyi hatırlamıyorsun. Ninem de kesin bir şey söyleyemiyor. Eğer bana onunla ilgili bilgi vermezseniz, onu nasıl sevebilirim?»

«Fakat *annemizdi*!»

«Peki daha başka?»

«Sen yirmi beş günlükken öldü.»

«Bunu biliyorum. Clorinda, Villa Rossa'ya bana süt getirirdi.»

«Adı Clorinda mıydı?»

«Evet, sağ ama artık San Leonardo'da oturmuyor. Bu yerlerde çok şey değişti... Gözleri yeşildi dedin. Ninem de uzun boylu olduğunu söyledi. Ben ona çekmişim. *Babamız* normalden daha kısa. Ben de anneme benziyor muyum?»

«Portakalı severdi.»

«Portakal marmelatından hoşlanır mıydı?»

«Hoşlandığını sanıyorum.»

«Sen nereden biliyorsun?»

«Ben de sordum nineme. Fakat çok şey söylemedi... Kuru ekmeği yiyemiyordu. Söylediğine göre savaş sırasında sıkıntı çekmişiz.»

«Daha başka ne biliyorsun?»

«Koyu renk elbise giymekten hoşlanırdı.»

«Daha başka?»

«Stenterello'nun komedilerini severdi.»

«Daha başka?»

«Kalabalıktan kaçardı. Bu nedenle kutsal cumartesi günleri Scoppi del Carro'yu seyretmedi.»

«Sana bunu ninen mi söyledi.»

«Evet.»

«Daha başka?»

«Ayrıca... İyi bir terzi olduğunu biliyor muydun?»

«Demek öyle!»

«Corsa caddesinin ilerisinde, küçük alandaki bir terzihanede çalışıyordu.»

«Sasso di Dante oteli de burada değil mi?»

Konuşuyorduk, vücudumuzun ısısını kaybetmemek için kımıldamadan duruyorduk. Gecenin karanlığı bütünüyle çökmüştü. Küçük pencerenin camından ay ışığı görünüyordu, oldukça parlaktı, şafak vaktini andırıyordu.. Bazan soluğun yüzüme çarpıyordu. Hoşlanmıştım, daha da yakından yüzüme çarpmasını istiyordum. Zaman zaman klakson sesleri duyuluyordu.. Bunlar «*La Nazione* gazetesini taşıyan kamyonlar. İlk saatlerde kalkan trenlere mürekkebi yeni kurumuş gazeteleri yetiştirmeğe çalışıyorlar» dedim. Yanımda olduğun için, seni olduğun gibi tanıdığım için mutluydum. Yanımdaydın, arkadaşımdın, sohbet ediyorduk. Annemizden, daha bir sürü şeylerden söz açtık.

Daha sonra uyudun; derin derin soluk alıyordun. Sokaktan birtakım sesler geliyordu. Arkadaşlarımın sesi olduğunu farkettim. Evin önüne gelince ısrarla seslenmeye başladılar, bütün mahalleyi ayağa kaldırmışlardı. Yerimden kalktım, masanın üzerinden yazdığım notu aldım.

Daha önce kahveye bırakmak istemiştim; küçük pencereyi açtım, susmalarını işaret ettikten sonra kağıdı attım.

İçlerinden birisi yüksek sesle pusulayı okudu; herkes güldü. Bayağı küfürler savurdular, böğürtüyü andıran sesler çıkardılar. İçlerinden birisi :

«Benim için kardeşini öp!» diye bağırdı.

Sen kendi yatağındaymış gibi sakin uyuyordun. Ben geri döndüğümde yüzünü öbür yana çevirmiştin, uykunda anlamadığım bir şeyler söylüyordun.

22

Küçük pencereden gelen bir gürültüyle ikimiz de yerimizden fırladık. Adamın birisi bir ipe sıkıca tutunarak asılmış, ayağını da pencerenin çıkıntısına dayamış, bu sırada da cama çarpmıştı. Oluğu onarıyordu. Çatılarda biriken yağmur suları bu oluktan akardı.. Uykumuz kaçmıştı.

Sen saatinle yatmıştın. «Babam böyle bir şeye sinir olur, hadi kalkıp Canossa'ya gidelim» dedin. Gülmüştün.

«Tarih bilgin kuvvetli» diye cevap verdim.

Ev sahibi ve öteki kiracılar çıkmışlardı. Yüzünü yıkaman için sana mutfağı gösterdim. Çantanı düzelttikten sonra evden çıktık.

«Kahvaltı yapalım mı?» dedin. «Ben ikram edeceğim.»

«Doğrusu zenginsin.»

«Ping pongdan kazanıyorum.»

Bu sefer de yüzün kızarmıştı; gelişmekte olduğun anlaşılıyordu, geçiş dönemindeydin, hareketlerinden kor-

kusuz olduğun belli oluyordu. Davranışlarında bir gelişme olduğu açıktı. Sen, kendiliğinden hareketlerine çeki düzen veriyordun.

Vilayet binasının arkasındaki sütçü dükkanına gittik. Sütlü kahve içip kızarmış ekmek yedik.

Masaları dolaşan patron :

«Yağ ister misiniz?» diye sordu.

«Evet.»

İki porsiyon yağ, marmelat ve sandviç ekmekleri getirdi.

«Siz istemeden marmelat da getirdim, böylece ikinci bir yolculuk için para biriktirmiş olacağım.»

Genç, cana yakın bir kadındı, bakışları ve davranışları bizi etkilemişti. Onu tanıyor ve ondan hoşlanıyordum. O da bunu biliyor, şakalaşıyordu.

«Portakal marmelatı yok mu?» diye sordum.

«Sadece küçük kutularda var. Eğer çok istiyorsanız bir tane vereyim.»

«Bravo, onu sevindirmelisin. Kardeşim olduğunu biliyor musun?»

Çok dikkatliydin, çekingendin. Canın da sıkılmıştı.

«Ben de aynı şeyi söyliyecektim.»

«Birbirimize hiç benzemiyoruz» dedin.

Böylece hemen kaba bir tutum takınmıştın.

Kadın :

«Onu kendiniz söylüyorsunuz. İkiniz de çok bilmiş şeylersiniz.» diye cevap verdikten sonra masaya doğru yürüdü, bu sırada gözlerinle onu izlediğini farketmiştim : Kadının ne demek olduğunu bilen bir delikanlı gibiydin. İçinde ergenlik çağına gelmiş bir gencin arzusu vardı. Konuşmak istedim, fakat tutuldum. Çekingendim. Belki de yüzüm kızarmıştı. Kadın küçük bir keseyle masamıza geldi. Seninle konuşmaya başladı.

«Kardeşiniz şairdir, fakat sabahları kötü bir sanatçı gibi aç kalkıyor.»

Yanımızdaki masalarda oturanlardan biri kaşığını bardağına vurdu. Marmelatları tabağımıza koyduktan sonra yanımızdan ayrıldı. Giderken de bana bakarak gülümsedi. Ona, «Her zamanki gibi sıcak mı?» diye sordum. O da, «Kaynıyor» diye cevap verdi. Daha da çok gülümsedi. Birbirimizle böyle şakalaşırdık.

Para vermek için yeniden yanımıza çağırdık. Sana dönerek:

«Önem vermeyin kardeşinizle aramız iyidir.» dedi.

Sokakta bir süre konuşmadan yürüdükten sonra bana:

«Onu iyi tanıyor musun? Sevgilin olduğun için mi oraya götürdün?» diye sordun.

Yüzün yeniden kızarmıştı, mavi gözlerinin içi gülüyordu, gereksiz bir iş birliği vadeder gibiydin. Aramızda kesin bir dostluk kuruluyordu. Seni üzdüğüm için canım sıkılmıştı. Bana inanmamıştın.

Parione caddesine gelmiştik. Borgognissanti'ye gelmeden önce birden bire durdun. Önümüzde uzanan, bir kenarında oteller, öteki kenarında da birbirine bitişik gibi duran dükkanların bulunduğu yol sanki seni birdenbire gerçeğe çağırmıştı. Birkaç saniye için, olduğundan daha değişik bir anlam kazanmıştı yüzün. Daha önceki benliğine dönüyordun. İki yüzlü olduğunu sanmıştım, fakat hemen mutlu olmadığını düşündüm.

«Yalnız gidersem daha iyi olacak, inan bana» dedin.

«İhtiyacın olmasa bile bir süre kapıda beklerim.»

Gülümsedin.

«Beni tekrar görmeğe gelecek misin?» diye sordum.

«Perşembe günü ninemde buluşuruz.»

Karşı kaldırımda bir süre bekledim. Koruyucunla

karşılaşmak istemiyordum. Karşılaşır karşılaşmaz, konuşmasına *babamızın* üç yüz liretlik borcundan başlardı. Bekliyordum. Birlikte olduğumuz sürece babamızdan hiç konuşmadığımızı düşündüm. Ya da sanki babamız *artık yokmuş* gibi çok az konuşmuştuk. Giuliana hakkında da pek konuşmamıştın, ilgilendiğini gösteren bir tek kelime söylememiştin. Sanki böyle bir kimseyi tanımıyordun. Seni pek anlayamamıştım. Yarım saat bekledikten sonra ben de gittim.

23

Düşkünler yurdunun loş görüşme salonu birinci kattaydı. Bir koridora açılıyordu, kadınlar koğuşunun ziyaretçileri burada dolaşıyordu. Gri bir elbise giymişler, siyah önlüklerini de yandan bağlamışlardı.

Kadın gardiyan bütün ziyaretçileri tanıyordu. Ziyaretçiler geldiğinde koridora dönerek bağırıyor, bir isim söylüyordu. «Casati» diye bağırınca da ninem gelirdi.

Sağlığı yerindeydi, ama biraz topallayarak yürüyordu. Misafir salonu ile koridor arasında küçük bir merdiven vardı, bu merdivenden çıkarken eşiğe tutunmak zorunda kalıyordu.. Her zamanki gibi temiz ve düzenliydi. Ona, kendisini hiç bir zaman bu kadar şık görmediğimi söyledim. «Günde iki kez kontrol var, haftada bir de yıkanıyoruz. Üşütmemizden çekiniyorlar!» Özellikle bundan yakınıyordu: «Bize, çocukmuşuz gibi davranıyorlar!»

Misafir salonu oldukça kalabalıktı; sürekli, alçak sesle konuşmalar oluyordu. Buraya sığınmış olanlar, akrabalarının yanında çevrelerine bakınarak birbirleriyle konu-

şuyorlardı. İçlerinden birisi nineme şunları söyledi :

«Kimin geldiğini görmüşsünüzdür. Çok düşünceliydiniz!»

«Roma'dan beni görmeğe geldi!»

«Bu benim gelinim, bana on iki tane yumurta getirdi.» Öbürü ekliyordu : «Biraz da yağ getirdi». (Ninem bana, gelin bizim her şeyimiz, diyordu yavaş sesle, ayda yılda bir de onu görmeğe geliyor.)

«Yeğenininizi seviyorsunuzdur! En büyüğü mü?»

«Evet Roma'dan beni görmeğe geldi. Karşıdaki oğlunuz mu?»

«Bu ortancasıdır, öteki çalışıyor.» (Üç oğlu var, yine de burada tutuyorlar, diyordu ninem, eğer annen yaşasaydı bu durumda olmazdım.)

Başka birisi de söze karışıyordu.

«Yeğeniniz son zamanlarda bozuldu.»

«İşi çok!» diye ninem cevap verdi. «Ayrıca gezmekten de yorgun düşüyor.» Ardından bana döndü: «Gerçekten de sen her zamankinden daha soluksun.»

«Sağlığım yerinde, yemin ederim, sen nasılsın?»

«Nasıl olmamı istiyorsun. Hapisaneden farklı mı burası?»

Oda karanlık ve basıktı. Karşı karşıya, hasırları dağılmış taburelerde el ele otururduk. Onun elleri hep soğuk olurdu. Uzun süre sessizce oturur, ellerimizi oğuştururduk. Başımı önüme eğerdim. Gözleri benim üzerimdeymiş gibi gelirdi. Sanki beni paylar ya da kutsardı. Ziyaretçileri durmadan konuşurlardı, bu sırada koridorda zil sesi duyulurdu, elinde çanı olan bir rahibe eşikte görünür sonra kaybolurdu. Ninem kim olduğunu açıklardı :

«Rahibe Clementina, jandarmamız. Çok iyi bir insandır. Gece de havruzu yanımda bulundurmama izin verdi.»

«Yemek her zaman az mı?»

«Akşamları az veriyorlar. Bir fincan sütlü kahve. Fakat sıcak sudan başka şeye benzemez. Bazan da bir tabak püre verirler.»

«İyi mi bari?»

«İnsanın midesine oturuyor. Ben az yiyorum. Senin de bildiğin gibi evdeyken akşamları hemen hemen hiç yemek yemezdim.»

«Haftada bir gün daima dışarı çıkıyor musun?»

«Burada dört duvar arasında nasıl kalınır? Ziyarete gitmesem bile hava almış oluyorum.»

Boynumdaki eşarpı bir anne, bir aşık sevgisiyle düzeltirdi.

Perşembe günü bana söz verdiğin gibi geldin, ninenin neşesine diyecek yoktu, ikimizi de görmekten çok memnun olmuştu. Ellerimizi tutuyor, ağlamamak için de yüzüne götürüyordu. Sen biraz şaşırmıştın. Çevrene bakınarak kendine ciddi bir hava veriyordun.

«Casati, bugün ikisi de yanında!»

«Kızım, onları bana yolladı. Büyük olanı beni görmek için Roma'dan geldi.»

Sen nineme cevap vermemesini söyledin, bu bir çeşit azardı. Ninem de senden özür diledi. Saçlarını okşadı. Ona bir şeyler veriyordun, *babam* daha çocukluğunda seni alıştırmıştı.

«Buradaki kadınlar size yiyecek gibi baktığımı söylüyorlar. Dışarı çıkınca otomobillere dikkat edin. Signoria alanından geçerken dikkatli olun. Evin olduğu yer çok rüzgarlı. Condotta alanından dönün!»

«Nine, paskalyada üçümüz de bir arada bulunsak memnun olur musun? On beş gün sonra paskalya, bir yerde yemek yeriz.»

Ninem sesi titreyerek :

«Fakat bay ister mi? Yemekten sonra buluşalım.» dedi.

«Ben Semira'ya davetliydim. Oradan beni alırsınız.»

«Siz gelmek istedikten sonra babam bir şey demez.»

Ninem, bu sırada, bir çocuk gibi duygulanmıştı. başını ellerinin arasına aldı, kendisini zor tuttu. İkimizi de yanına çağırdıktan sonra alınlarımızdan öptü. Tükürüğü saçlarıma yapışmıştı.

Ben nineme, Semira'ya gidip randevuyu iptal etmesini söyledim. Öğle üstü alacaktık. O, zayıf bir sesle karşı çıktıktan sonra:

«Ne zaman söylediğimi kabul ettin ki?» dedi.

24

Vakit ikindiyi geçiyordu. Mart ayının sonlarına yaklaşmıştık. Havada ilkbaharın ılıklığı vardı. Düşkünler yurdunun ön yüzündeki sarmaşıklar daha yeşil gibiydi. Misafir salonunun loş ışığından kurtulunca batan güneşin ışıklarını daha iyi farkediyorduk. Neredeyse gözleri kör eden bu ışık sanki evlerde yansıyordu. Sanki cezaevinden çıkmıştık. Üzgündüm. Elimi pantalonumun ceplerine sokarak yumruklarımı sıkıyordum. Koluna girdim. Sen önüne bakıyordun. Kendinde değildin, kolumun sana ağırlık verdiğini sanmıştım: «Nasıl gitti?» diye sordum.

«Her şey yolunda!»

Hâlâ önüne bakıyordun. Ufukta, gök yüzü alçalmış, bulutlar kırmızı ve beyaza boyanmıştı. Tepsi gibi olmuş güneşin kızıllığı duvarlarda yansıyor, üst katlardaki camlar alev alev yanıyordu sanki.

Uzun süre konuşmadan yürüdük, düşünmeden, ninemin öğütlediği gibi Condotta caddesine saptık «Bar Fiorenza» da sana çikolata ikram ettim, Calzaiuoli caddesindeki dükkanlar ışıklarını yakmıştı, akşamleyin şehrin merkezinde trafik çok sıkışıktı. Çikolatayı yedikten sonra:

«*Babam* seninle konuşmak istiyor!» dedin.

«Hemen mi?»

«Evet daha iyi olur. Yeni bir şey yok. Ama bu mutluluğu vermelisin ona.»

Kiraladığı odada bizi bekliyordu, burayı Villa Rossa'nın bir parçası haline getirmişti. Duvara, Baronun portresini ve tilki avını canlandıran üç tabloyu asmıştı. Tahtadan küçük yatakları, tarihî eserleri, iskemleleri, masayı, mobilyaları tanıdım. Bütün bunlar, San Leonardo çağında, özel odalarınızı süslüyordu. Bu oda oldukça rahattı, duvarları koyu renge boyanmıştı, her şey yerli yerindeydi. Fakat tapmak odasını andırıyor, eski evlerin havasını yansıtıyordu. Böylesi evlerde her oturandan az çok bir hatıra kalır, bu hatıralarla beslenilir ve yaşanılır. Daha doğrusu yaşanmaz, yavaş yavaş ölüme hazırlık yapılır. Burada, unuttuğum eski sessizlik vardı. İçeri girer girmez yavaş sesle: «İyi akşamlar» dedim. Sanki kilisede, yanımda bulunan birisiyle konuşuyordum. Koruyucun sabahlığıyla oturuyordu. «Hayırlı evlat böyle olur» dedi. Eskisi gibi bir kahkaha attı. Şimdi daha cana yakın bir gülüştü bu. Bana iskemle uzattı. Masanın kenarına oturduk. İlk önce bana hayatımla ilgili bazı şeyler sordu, alaylı alaylı konuşmam karşısında gülüyor, saydam dişlerini gösteriyordu. Yüzünün rengi fildişiydi; derisi yaşlılıktan dolayı pörsümüştü. Sonunda: «Sen ki kardeşine örnek olman gerekir...» dedi.

Hava kararmaya başlamıştı; komodinin üzerindeki lambayı yaktın, loş ışıkta konuşmasını sürdürdü. Sakin

bir tavırla konuşuyor, devamlı olarak takılıyordu. Konuşmasının başında bana hakaret etmişti. Sesimi çıkarmadım. Onu dinlerken kafam başka şeye takılmıştı. Dışarı çıkar çıkmaz ne yapacağımı düşünüyordum. Seni nasıl evlat edindiğini, yani senin için neler yaptığını, neleri feda ettiğini, üç yüz lireti, geleceğine karşı ailenin gösterdiği ilgisizliği anlattı. Daha sonra şunları söyledi :

«Bunları söylemekle, Ferruccio'nun başına bir şey kakmak istemiyorum. Eski günleri tekrar yaşamak olanağım olsa gene aynı şeyleri yapardım. Ama artık hiç bir şey yapamam. Yaşlandım. Çalışamıyorum da. Biriktirdiğim paralar da suyunu çekmek üzere. Onu okutmak için varımı yoğumu harcıyorum. O ise sınıfta kalıyor. Ona iyi bir terbiye vereyim diye elimden geleni yaptım, ama o, önüne çıkan ilk fahişeyle yatıyor. Senin yanında da söylüyorum: Aklını başına toplamazsa babasının yanına yollarım. Bunun ne demek olduğunu belki farkeder. Bu yıl da kalırsa onu çalıştıracağım!»

Sen, bu sözleri üzgün bir halde dinliyordun. Hocasının gözleri üzerinde, sıkıntıyla ders dinleyen bir talebe gibiydin, yüzün anlamsızdı. Her zamanki gibi sakin sakin konuşuyor, sık sık el hareketleri yaparak, alaylı alaylı gülüyordun. Bana odadaki eşyaları göstererek, «Ne hale düştüğümüzü gördün mü?» dedi. «Bütün bunlar ona bir şey anlatmıyor. Sanki bütün bunları görmüyor. Sanki benim hiç ölmeyeceğime inanıyor. Her zaman, uyanınca sıcak su ve kahvaltı bulamaz. Çalışmaya başlasın, bunu anlar.»

«Onu çalıştıracağım» derken, sanki elinde işkence etmek imkânı olan biri gibi tehdit ederek konuşuyordu. Daha sonra şunları ekledi :

«Tabii Ferruccio, bu huyunu annesinden aldı. Fakat yenmesi gerekir!»

Silkinerek kendimi toparladım; heyecanlanmıştım. «Ne demek istiyorsun?» dedim.

«Bu nazik konuyu kapatalım.»

İskemleden fırlayıp sabahlığının kollarına yapışabilirdim; içim burkulmuştu. Orada otururken otomobilde söylediklerini hatırladım. Sadece terbiyemi bozmadan, alaylı alaylı :

«Annem hakkında yanlış fikir edinmişsiniz» diyebildim.

«Anneni koruman normal. Bu konuyu kapatalım.»

Ben de ayağa kalkarak evden çıktım.

25

Beraber kaldığımız gece, bana, «Nasıl dayanabilirdim?» diye sormuştun. Ben de sana zaman zaman para kazandığımı, üniversitenin kütüphanesinde bazı öğrenci arkadaşlarım için araştırma yaptığımı söylememiştim. O günlerde bu yolla para kazanıyordum.

Zamanında gelmiştin, Semira'ların evine ninemi almaya gittik. Semira, eski bir aile dostumuzdu, Porta San Frediano kapısı ile Porta Romana arasındaki Petrarca yolunda oturuyordu. Sana sadece, «*Baban* içinden gelerek mi izin verdi?» dedim. Ziyaretin hakkında bir şeyler söylemeni bekliyordum. «Evet» dedin, başka bir şey de söylemedin.

«Ninemizi nereye götürebiliriz? Oreste'ye götürelim mi? Ne dersin?»

«Hoşuna gitmedi mi?»

«Pennello'ya mı?»

«Olabilir!»

«İkinci sınıf bir lokantanın daha uygun olacağını mı düşündün? Yanımda para olduğunu unutma.»

«Bu nedenle söylemedim.»

«Ceviosa'ya götürelim mi?»

«Uzakta bir lokanta olursa daha iyi olur.»

İkimiz de aynı şeyi düşünüyor, ama söylemeğe cesaret edemiyorduk. Seni açmaza sokmaya çalışıyordum.

«Neden lokantanın uzakta olmasını istiyorsun? Onu yormamamız gerekir.»

«Tramvaya bineriz. Elbisesi nedeniyle söyledim. Herkes düşkünler yurdundan geldiğini anlayacak.»

«Bundan utanıyor musun? diye sana sordum. Aynı soruyu kendi kendime de sormuştum.

«Tanıyan birisine raslarız, ve...»

«Evet daha iyi olur. Hem ninem de şaşırır. İlk iki ay elbisesinden utandığı için dışarı çıkamadı.»

Oldukça üzülmüştüm, kendimi koyuverecektim neredeyse. Kadere boyun eğmiş, ne aşağılık duygusu duyan ne de hakaret edilmiş bir insan gibiydim. Kalabalık bir mahalleden geçtik. Paskalya günüydü. Carmine meydanı dua etmek için akın eden kalabalıkla dolup taşıyordu. Domuz kasapları, dükkânlarının vitrinlerine pankartlar asmışlardı, kasapların önü yağmaya uğramış gibi yarı doluydu. Çevirme yapan yerlerdeki şişlerde iri piliçler ve çeşitli av hayvanları takılıydı. Pastaneler de oldukça kalabalıktı. Bu görüntüden, en dar gelirli ailelerin bile bu bayramı kutlamaya hazırlandıkları anlaşılıyordu. Üzeri yırtık pırtık çığırtkanlar bile, bilinçsiz olarak alışılmamış bir hafiflik içindeydiler. Bütün evlerin eşikleri yıkanmıştı, seyrek seyrek, pencerelere asılmış çamaşırlara raslanıyordu. Lokantalı bir otelin bahçesindeki masalardan birisine oturmuş birkaç kişi kâğıt oynuyordu. Yanlarından geçerken içlerinden birisi :

«Ona yükün olduğunu söyle, domuz... Karıma, kutsal yumurtayı yemeden önce küfretmeyeceğimi söylemiştim!» dedi. Daha sonra bizden bir sigara istedi, gözlerini kırpıştırarak: «Ne kadar kalabalık, Allahın belası paskalya» dedi. Bu sıralamada duygular yer almıştı. Bu sözler korku, ya da kaba sofuluk olarak nitelendirilemezdi. Varlığının bilincine varmak için duyulan sevgilerdi bunlar. Fırsatın ötesinde bir duyguydu, hemen hemen unutulmuştu. Bununla beraber herkesin yüzünde, ailesi olmanın ve bunlar tarafından korunduğunu bilmenin neşesini görmek mümkündü.

Yanımda yürüyordun, yakışıklı ve ciddiydin. Yolda dikkatli yürüyordun. Sokak da oldukça düzensizdi, orada burada artıklar, kağıt parçaları, at pislikleri vardı. Viale'ye çıktıktan sonra bu pisliklerden kurtulduk. Orası temiz ve dümdüzdü, ağaçlar yaprak açmıştı. Bana düşüncelerimi sormuyordun. Sana, «Paskalyayı benimle mi, yoksa ninenle mi geçirmek istersin?» diye sordum. Bir süre sonra «Ailemle birlikte geçirdiğim ilk paskalya!» dedin. Bana şaşırmış bir halde bakarak gülümsedin.

«Neden *babanıza* gitmedik? Bir çok pürüzleri önlerdi.»

«Nitekim babam bizi davet etmişti. Kabul etmemenin daha doğru olacağını düşündüm, etkisi altında kalacağını sanmıştım.»

«Öyle olsun» dedin.

26

Kapıyı bize Semira'nın kızı açtı. Evdekiler bizi güler yüzle karşıladılar, küçük bir bardak şekerli içki ikram

ettiler. Misafirleri olmamız ricasında bulundular. Ama, ben aksileşerek kabul etmedim. Tepki gösterdim de denilebilir. Sen, «Bütün pürüzleri ortadan kaldırmak için bu teklifi memnuniyetle kabul edecektin.» dedin.

«Ninem daha gelmedi mi?»

«Öbür yanda. Şimdi gelir.»

Semira, mutfaktan sokağı göstererek : «İşte geliyor» dedi.

Ninem gözüktü. Bambaşka bir insan olmuştu. Nakışlı, dokunmuş kumaşı andıran yeşil bir elbise giyimişti, ceketi omuzuna oturmuştu, elbisenin yakası siyah kadifeydi. Etekliği geniş ve uzundu. Ayak bileklerine kadar sarkıyor, siyah ipekten eşarpı boynuna kadar iniyordu. Süs için yapılmış boyun atkılarına benziyordu. Saçlarını topuz yaparak ensesinde toplamıştı. Kulaklarının yarısı görünüyordu, altın kenarlı iki siyah küpe takmıştı. Ellerini kavuşturmuş kararsız bir halde yürüyordu. İlk defa şaraplı ekmek yemek için kürsüye çıkan bir kız çocuğunu andırıyordu. Yüzünde buna benzer bir neşeyi ve heyecanı görmek mümkündü. Semira :

«Ninen çok şık giyinmiş. İşte nişanlıları. Kabına sığmıyor» dedi.

İkimiz de onu karşılamaya gittik; bizi kucakladı. Daha sonra onlara dönerek, «hiç bir zaman ikisini bir arada görmemiştim» dedi.

Kollarını okşuyordum. Elbisesini tanımıştım. Bu elbiseyi çok seyrek giyerdi. Annemizin ölümünden sonra onu giymeğe pek fırsat bulamamıştı, daha doğrusu hemen hemen hiç giymemişti. Seni okşarken ona gülümsüyor, şunları söylüyordun: «Nine sana çok yakışmış, bir genç kadına benzemişsin.»

Semira :

«Gerçekten sizi gençleştirmiş. O da kabul ediyor bunu.»

«İyi bir elbise. Ölmeden birkaç ay önce anneniz dikmişti. On kere ya giydim, ya giymedim, bana ondan kalan tek şey. Ölünce, beni bu elbise ile gömeceğinizi unutmayın.»

Ninem daveti kabul edeceğimizden çok emindi; böyle süslü bir kılıkla sokağa çıkmak istemiyordu. «Eğer düşkünler yurdundan birisi beni tanır da onlara söylerse, üç ay serbestçe dışarı çıkartmazlar ve kontrol edilmesi gerekenlerin listesine alırlar. Rahibe Clementina geceleri havruzu kaldırıyor, bu da oldukça büyük bir risk.»

İkimiz de direniyorduk : «Dikkat ederiz. Seni aramıza alıp saklarız.» Semira da, «Artık size, kalmanızı söylemek hakaret olacak. Ayrıca Rosa da sizi tanımak istiyor. Değişik bir tip o da» dedi.

«Araba tutarız.»

Fakat ninem kabul etmiyordu. Bir kapris uğruna çok neşeli geçireceği bir tatilden kendisini mahrum eden küçük bir kıza benziyordu. Bunun üzerine kulağına fısıldadım «Üçümüz, yalnız başımıza daha serbest oluruz. Ayrıca Ferruccio burada sıkılıyor.»

«Masrafa girecek» dedi.

Bu sözlerinden teklifimizi kabul ettiğini anlamıştım.

27

Porta Romana'da atlı arabalar yoktu, taksiyle gitmeye karar verdik. Ninem kabul etmedi. «Nereye gitmek is-

tiyorsunuz? Oreste'ye mi? Siz delisiniz! Bizi elleriyle koymuş gibi bulurlar!.» diyordu.

Sen gülümsüyordun, hareketlerinden, nineme karşı güven duyduğun belli oluyordu. Fakat bunun sevgi mi, saygısızlık mı olduğunu anlayamamıştım. «Nereye gitmek istersiniz?» diye nineme sordum.

«Pahalı olmayan herhangi bir yere gidebilirim.» Konuşmasından ve davranışlarından memnun olduğu anlaşılıyordu, ruhu da daha çok tat almak istercesine tepki gösteriyordu.

Ben, «neden kira gitmiyoruz?» diye sordum.

Onu taksiye binmek zorunda bıraktık. Taksi çabucak Senese caddesine saptı. Kısa bir süre sonra da tepeye çıkmıştık. Ninem, ikimizin ortasında oturuyordu, neşesinden kabına sığamıyordu: «İlk kez taksiye bindim. Oh! Duc Strade'ye geldik. Yıllardır gelmemiştim! Gelsomino caddesinden geçtik mi?»

İkimiz de onu rahatsız etmemek için koltuğun kenarına oturmuştuk. Bu sırada ninem, «Kendimi dönme dolapta sanıyorum. Kimbilir neye mal olacak!» deyince, sen de, «Neden daima masrafı düşünüyorsun? Eğlenmeğe bak!» dedin.

«Yavrum, para alın teri karşılığında kazanılıyor. Senin bunu düşünmemen ne kadar da güzel!»

Sen bu cevaptan memnun kalmamıştın. Ninem de bunu farketti. Elini dizine koyarak, «Seni üzdüm mü?» diye sordu.

Şehir gümrüğünün sınırından geçmiştik. Otomobiller ve küçük arabalar yolu tıkamıştı. Taksi bir tramvayın arkasına takılmak zorunda kaldı. Bu nedenle kaplumbağa gibi yavaş gidiyorduk. Sağ tarafımızda bir duvar vardı. Arkasında da selviler, söğütler yükseliyordu. Ninemin dikkatini çekmişti.

Sana dönerek sordu :

«Allori mezarlığı. Baronun mezarı burada değil mi?»

Otomobilin penceresinden dışarı baktın. Birdenbire şapkanı başından çıkardın. Taksi hızla gitmeğe başlamıştı. Kısa bir süre sonra Galluzzo'nun girişindeki ilk evlerle karşılaştık, burası terkedilmiş bir ülkeyi andırıyordu.

«Burada herkes hindi yer. Biraz sonra biz de yiyeceğiz» dedim.

Ninem de,

«Herkesin ailesi var. Bizse turist gibi geziyoruz» dedi. Daha sonra başını koltuğa dayayarak gözlerini yumdu.

Otomobil Ema'nın üzerindeki küçük köprüden geçerken yavaşladı, daha sonra yeniden hızlandı. Solumuzda Certosa'ya çıkan yokuş göründü.

«Certosa'dayız nine. Papazların yaptığı şaraplardan hoşlanır mısın?» dedin. Onu meşgul etmek istemiştin. Sözlerinden ona karşı şefkat duyduğun belli oluyordu, başımızı yukarı kaldırarak birbirimize baktık, bakışlarımızdan anlaşmış olduğumuz belliydi. Ilık ve cesaret verici bir bakışmaydı bu. Ölümden kurtulan bir hastanın başında bekleyenler gibiydik. Ninem sana dönerek, «Nasıl yapıldığını biliyorum. Ben de onlar kadar yaparım!» dedi.

Sağ yanımızda, küçük bir duvarın aşağılarında, tarlalar Ema'ya doğru uzanıyordu. Nehir bir dirsek meydana getirdikten sonra uzaklarda kayboluyordu. Zeytin ağaçlarının ve servilerin arasında fabrika lojmanları ve dağınık bir şekilde duran köylülerin evleri görünüyordu. Taksi, yol üzerindeki bir kır evinin önünde durdu. Evin ön yüzünde, *Bahçeli Restoran. Fıçı İçinde Şaraplarımız Vardır - Şaraplar ve Yağlar* yazılıydı. Bu yazının altında da, kırlara bakan cephede, özenilerek yazılmış şu cümle vardı : «*Toprağı saban işler kılıç da onu korur.*»

Ninem :

«Laf istemem. Taksiyi tutmayın. Tramvayla döneriz» dedi.

Bahçeye girdik. Burası yeşil duvarlarla çevrili küçük bir yerdi. Zemin parmaklık şeklinde döşenmişti. Altından da Ema nehri akıyordu. Örtüleri serilmiş birtakım masalar vardı, gelenler bu masalara oturuyor, gülüşerek yemek yiyorlardı. Konuşmalar, gülüşmeler, güneşli, ılık havada özellik kazanıyor, sanki bir yankıyı beklercesine havada sabit bir şekilde duruyorlardı. Girişte bizi karşılayan kadın

«Dışarıda mı yemek istersiniz, yoksa salona mı masa hazırlayayım?» diye sordu.

«Salon daha iyi. Hava da serin.» dedim.

Salon, bahçenin sonundaydı, camlarıyla serayı andırıyordu, iki büyük penceresi nehre bakıyordu. Pencerenin yanındaki masalardan birisine oturduk. Biraz ilerdeki üç dört masada oturanlar gülüşerek yemek yiyorlardı. Kaldığımız sürece lokantada sanki sen, ben ve ninemden başka kimse yoktu.

28

Birkaç günden beri devamlı yağmur yağmıştı. Ema, kışın bu son yağmur sularını taşıyordu. Yatağına sığamamıştı. Coşkun bir halde akıyordu sular. Gece bentleri aşarak, tarlalardaki toprak yığınlarına kadar ulaşmıştı. Birkaç metre genişliğindeki nehrin ötesinde, tam karşımızda bir değirmen vardı. Kanatları dönmüyordu. Yanında çiftlik evinin ön yüzünde şunlar yazılıydı *«Bu, kendi savaşımızdır.»* Çiftlikteki hayvanlar yiyecek bulmak için do-

laşıyorlar, bentlere kadar geliyorlardı. Domuzlardan birisi burnuyla uzun süre çamuru karıştırdı. Bu sırada bir genç kız evin penceresinden dışarıya bakarak şarkı söylüyordu. Salonun, yarı açık duran pencerelerinden, kulaklarımıza eski bir şarkının güftesi geliyordu.

Tabarin, sen benim altın tahtımsın
Ben de sana göre kalplerin kralıyım;
Ama yalnızca birisini seviyorum,
Esirim, ne yazık ki bir kral bana inansaydı...

«Ne aptal şey!» dedi ninem, gülüştük. Üçümüzün arasında en genç o görünüyordu. Yanakların al al olmuştu. Hiç bir zaman seni bu kadar neşeli görmemiştim. Yemek yedik. Ninem, «beylerden» dedi. Fazla yememişti. Bütün ısrarlarımıza rağmen ikinci bir porsiyon tavuk ve meyva yemedi, şarap da içmedi.

«Böyle zamanlarda rahibe Clemantina hepimizle teker teker konuşur. Nazik bir şekilde bayramı nasıl geçirdiğimizi sorar. Ama, asıl amacı nefesimizi koklamaktır, içki içtiğimizi anlarsa vay halimize!»

Dalgın dalgın konuşuyordun, biraz heyecanlanmıştın :

«Geceleri havruzu dışarı çıkartır mı? diye sordun. Coşmuştun. Korkulu gözlerle bana baktın «Özür dilerim, nine» dedin. Fakat o sakin bir sesle cevap verdi.

«Ne sanıyordun? Yatağımın altında olduğunu bildiğim zaman bir işe yaramaz. Dışarda olduğu zaman üç dört kere kalkabiliyorum. Koridor çok soğuk oluyor.»

Ninem, sık sık saati soruyordu, sen de : «İki, iki buçuk, üçe çeyrek var» diye saatin kaç olduğunu söylüyordun.

«Dikkat et saat dörde doğru kalkmamız gerekiyor. On dakikamız var. Tramvayla gideceğimiz için yolda epey

oyalanacağız. Ayrıca elbisemi değiştirmem için Semira' lara gitmem gerekiyor, altıda da yurtta olmalıyız. On dakikamız var. İçimizden birisi yurda geç dönerse iki hafta için yakınlarına gönderilir. Her geç gelişte bu süre ikişer hafta olmak üzere arttırılır. Beşinci altıncı kez tekrarlanırsa kesin olarak yurttan atılır... Bu açıdan askerlerden pek farkımız olmadığını söyliyebilirim.»

«Onlarla aranızdaki fark, sizin hiç savaşmamanızdır.»

Ninem içini çekerek :

«Orada yaşamanın savaştan farklı mı olduğunu sanıyorsun?» dedi. Bu sırada kolumu okşadı, yüzü donuklaşmıştı: «Savaş çıkacak mı?» diye sordu.

İkimiz de aynı anda :

«Hayır, hayır» diye cevap verdik.

«Gönüllü olarak Afrika'ya gitmek isteyenleri gizlice kaydediyorlarmış. Yurttaki kadınlardan birisinin çocuğu yazılmış. Oğlunun nişanlısı gelmiş. Ağlayarak, annesinden oğlunu bu kararından vaz geçirmesi için baskı yapmasını istemiş.»

«Bütün bunlar söylentiden başka bir şey değil.»

«Rahibe Clementina da doğru olmadığını söylüyor.»

Gülümseyerek, nineme : «O evdeki yazıyı oku!» dedin.

«Ne yazılı?»

«Görmüyor musunuz?»

«Ninem okumak bilmiyor» diye lafa karıştım.

«'Bu bizim savaşımız' yazılı.»

«Ne demek?»

«Tarlaları tercih ediyoruz demek.»

«Keşke söylediğin gibi olsa» dedikten sonra, sana faşist milis örgütüne bağlı çocuklardan olup olmadığını sordu.

«Bu örgüte bağlı olduğunu düşünmemen gerekir. Kocaman adam oldu.»

«Faşist öncü gruptanım. Beyaz kurdelalar takarız. Hiç görmedin mi?»

«Bravo doğrusu, deden seni bu halde görmüş olsaydı inme inerdi.»

Daha sonra ninem, masaya doğru eğilerek, bir sır söylermiş gibi konuşmasına devam etti «Faşistler gibi düşünmüyordu. Ama hiç kimseyi kırmadı. Kortej geçerken şapkasını çıkarıp, selamlamaktan hoşlanmaz. bu nedenle şehirde dolaşırdı. Geç kalınca da merak ederdim.»

Daha sonra sana dedeni hatırlayıp hatırlamadığını sordu.

«Hayır hatırlamıyorum.»

«Bir çok kereler. Villa Rossa'ya seni görmeğe geldi. Sen o sıralar çok küçüktün. Hatırlamazsın. 1925'de öldü. Bir mayıstı. Ölürken bile hesaplı hareket ediyordu. Yerinde duramazdı. Bir gün daha yaşaması için iğne yapmalarını istiyordu. Eğer bir mayısta ölürsem cennete giderim. Mutlaka gideceğim diyordu. Gece yarısından sonra kendisinde güç buldu. Yatağına oturdu, şarkı söyledi, daha sonra da komaya girdi.»

«Neden 1 mayısta ölmek istiyordu?»

Ninem, «1 mayısta evlenmiştik de ondan» dedi.

29

Ninem masanın baş köşesinde oturmuş, kollarını masaya dayamıştı. Biz de onun yanına oturmuştuk. Kız pencereden dışarıya sarkmıştı. Şarkısını bitirmişti. Öte-

ki masalarda oturanlar gülüşerek konuşarak yemek yemeğe devam ediyorlar, biz ise onlarla hiç ilgilenmiyorduk. Sanki değirmenin çevresinde sadece biz ve o genç kız vardı. Koyu mavi gök de bu manzarayı tamamlıyordu.

Ninem :

«Saat kaç?» diye sordu.

«Üçü beş geçiyor.»

«Saat dördü geçirmeyelim.»

Sonra konuşmasına devam etti :

«Savaş korkunç bir şeydir. Eğer çıkmamış olsaydı yuvamız yıkılmayacak, anneniz de bizimle birlikte olacaktı. Şimdi bize börek yapardı.»

«Daha önce bana bundan söz etmemiştin.»

«Nasıl söz etmedim! Bu onda tutku halini almıştı. Börek yapacağı zaman mutfağa girer, her şeyi kendisi hazırlardı. Yardım etmemi istemezdi. Kestane ununu bir çorba kâsesinde ıslatır, hazırladığı hamuru da tavada kızartırdı. Sofraya getirmeden önce de yarısını yemiş olurdu! Tanrı beni bağışlasın, fazla yağ koyduğu için onu bir çok kereler azarlamıştım.»

«Sana karşılık verir miydi?»

«Ağzını açmadı, ölünceye kadar bana karşı hiç bir saygısızlıkta bulunmadı... Zeytin yağı bulamadığı zaman iki üç tane yüksük alır, bunların içine un koyduktan sonra ocağın külünde pişirirdi. Bu köylerde çok kullanılan bir usuldür, küçükken öğrenmiştim.»

İkimiz de ninemi dikkatle dinliyorduk; bakışlarında, aynı ihtirası görür gibi oluyordum.

«Konuş nine.»

«Şu allahın belası savaş olmasaydı İspanyol denilen bela da ortaya çıkmayacaktı.»

«İspanyol kim?»

«İspanyol nezlesi canım, savaşın bitimine yakın ortaya çıkan bir hastalığın adı. Annen bu hastalıktan öldü, bilmiyor muydun?»

Yüzünü buruşturdun, sonra acı acı gülümsedin. Benim ve ninemin seninle alay ettiğimizi sanmıştın. O andan itibaren bizden şüphe etmeğe başladın.

«Anlat nine!»

«Saat kaç? Hesabı iste, kaybedecek vaktimiz yok.»

«Annemi anlat bana.»

«Şimdi hayatta olup, sizi böyle büyümüş görseydi, kimbilir nasıl gururlanırdı.»

«Annem okula gitti mi?»

«Evet, ilkokulu bitirdi.»

«Sonra öğrenimine devam etmedi mi?»

«Neden terzilik yapıyordu?»

Bu sırada bir soru sormayı düşündüm. Daha önce aklıma gelmemişti.

«Annem işten döndükten sonra okur muydu? Kitapları var mıydı?»

«Evet, çoğu zaman işten eve kitapla dönerdi. Terzihanede çalışanlar ona kitap verirlerdi galiba. Evlendikten sonra okumaya vakit bulamadı. Babanız savaş sırasında askere alınınca yeniden okumak fırsatını buldu.»

«Hangi tür kitaplardan hoşlanırdı?»

«Bilmiyorum. Aşk romanları okurdu herhalde. Ama kendisini büsbütün kitaplara veremiyordu. Eve döndüğünde daima başı ağırırdı... Saat kaç?»

«Telaşlanma şimdi kalkıyoruz...»

Ellerini çırparak garsonu çağırdın, hesabı istedin. Kız pencereden ayrılmıştı; tam karşımızdaki bentlerde iki küçük çocuk ellerindeki boş kutularla toprağı karıştırıyor, belki solucan arıyorlardı.

Tekrar Semira'nın evine gittik, ninem üstünü değiştirdi. Yurtta giydiği hapisane kılığını andıran elbisesini tekrar giydi. Bizden ayrılmıştın. Saat beşte *babanla* buluşman gerekiyordu. Ninemi düşkünler yurdunun kapısına kadar götürdüm.

Koluma girdiği için mutluydum. Düşkünler yurdundaki elbisesini giydiği için daha da mutluluk duyuyordum. Utanç duygusundan kendimi kurtarmıştım. (Garson hesabı getirince elim ayağım birbirine dolaştı Yanımda ancak dönüş için tramvay parası kalmıştı.) Düşkünler yurduna yaklaştıkça mutluluğum hüzne dönüşüyordu. Akşam olmuş, herkes sokaklara dökülmüştü. Sinemalarda yer yoktu. Vittorio alanındaki kahveler de tıklım tıklımdı. Bahçelerde de boş bir iskemle bulmak mümkün değildi. Ninem siyah eşarbını çenesinin altından bağlamıştı. Kapişonlu gri paltosu da ayakkabılarına gitmemişti. Omuzuna siyah bir şal atmış, düşmemesi için de göğsüne iğneyle tutturmuştu. Bu kılığıyla yaşını tam olarak belli ediyordu. Oldukça hareketli bir gün geçirmiştik, ninem yorgun düşmüştü. Sadece gözleri parlıyordu.

Ferruccio hakkında ne düşündüğünü sordum.

«Artık iyice büyümüş! Uzakta olsan bile onunla ilgilenmelisin. Kardeşin olduğunu unutma. Senden başka güvenecceği kimse de yok.. Yarın hareket edecek misin?»

«Evet, fazla kalmam. Bugünkü gibi gene sık sık bir araya geliriz.»

«Bugünkü gezi de bana yeter. Anlaştığınızı ve sağlığının yerinde olduğunu bilmek en büyük dileğim.»

Anguillara caddesine gelmiştik. Artık ortalık kararmıştı. Ninem durdu. Gri paltosunun cebini karıştırdı. Yumruğunu bana uzatarak

«Bu parayı al. Bugün çok para harcadın, yol paran olsun..» dedi.

Hoşuma gitmişti. Fakat ilk önce almak istemedim. Ninem ise ısrarla kabul etmemi istiyordu.

«Benim için paranın fazla önemi yok. Bana noel için verdiğinden daha fazlasını veremiyeceğim. Topu topu elli liret. Harcamadım. Nasıl olsa Roma'ya gideceksin. Artanını bana yollarsın.»

«Ama senin de yanında para bulunması lâzım. Akşamları sıcak bir şey yemen gerek; bana ufak bir meyhanede ayak üstü içtiğinizi söylemedin mi?»

«Evet söyledim. Fakat bana yardım ediyorlar. Semiralar ellerinden geleni yaparlar. Geçen gün bizi evlerine davet etmişlerdi... Hiç şüphen olmasın. Her şeyim var. Kabul et. Yoksa, yola parasız çıktığını düşündükçe gözüme uyku girmez. Yanında ne kadar para varsa bana göster, eğer yetecek kadarsa ısrar etmem. Ama, yolculukta yanında para olması gerekir.»

«Peki» dedim. «Roma'ya gider gitmez sana posta ile yollarım.»

«Şimdi oldu. Bir kere olsun sözümü dinledin.»

Düşkünler yurduna çıkan yola sapmıştık. Her köşede tek tip elbise giymiş kadın ve erkeklere raslıyorduk. Erkekler siyah bir palto, siperlikli bere giymişlerdi, paltolarının kollarında Pio Instituto damgası vardı. Kaldırımlara kadın ve erkeklerin siyah ve gri gölgeleri yansıyordu. Bu, terkedilmiş ihtiyarlığın ağır ağır yürüyüşüydü. Ninem, kapıya gelmeden önce vedalaşmamızı istedi. Hüngür hüngür ağlıyordu.

«Belki, bundan sonra sizi göremem. Her seferinde aynı şeyi düşünüyorum» dedikten sonra yanaklarımdan öptü. Daha fazla üzülmemek için de çabucak yanımdan ayrıldı, ardına bakmadan kapıdan içeri girdi.. Gözümü

ondan ayıramamıştım, elimde elli liret olduğunu farkettim. Şehre döndüm. Seninle bir ay önce karşılaştığımız bilardo salonuna gittim. Ping pong oynanan salondan bağırtılar ve gürültüler geliyordu. Merak içindeydim, kapıyı iterek açtım, yüz yüze gelmiştik. Arkadaşların oldukça heyecanlıydılar. Çevreni sarmışlardı. Yüzün kıpkırmızı kesilmişti. Onları iterek yanıma geldin. «Eğer mümkünse bana para verir misin? Allahın belaları» dedin. Eğer mümkünse derken, kekeliyor, sinirden tir tir titriyordun.

Elli lireti olduğu gibi sana verdim. Yeterdi. Gençlik bahçesinde eskisi gibi para dönmüyordu.

31

İlkbahar gelmiş, Arno nehri yeniden ağır ağır akmaya başlamıştı. Su, o kadar berraktı ki, önündeki duvardan sarkarak saç taranabilirdi. Colli'lerin ağaçları yeni yapraklanmıştı. Santa Croce ve San Frediano'nun fakir halkı evlerinin pencerelerini ardına kadar açmıştı. Sanki, ciğerlerini kışın soğuk ve nemli havasından temizlemek istiyorlardı. Odamın küçük penceresinden dışarıyı seyre koyuldum. O temiz havayı ciğerlerime dolduruyor, yeteri kadar temiz hava almadığımı sanıyordum. Sütçü kadın çiçekli ve kısa kollu bir elbise giymiş, bahar havasına uymuştu. Bana randevu verdi. Sabahleyin odamı iyice düzenleyip temizledim. Yorgun düşmüştüm. Kadın içeri girer girmez: «Çok şık bir odan var» dedi. Genç ve güzeldi. Gökyüzünü dar pencereden görüyordum. İkindi vakti bin bir renge boyanmıştı.

Bir süre sonra, «Kardeşinin bana kur yaptığını bili-

yor muydun?» dedi. «Her gün dükkana geliyor. Bir süre sonra çikolata istiyor. İlgi çekici bir şey söylemiyor. Gözlerini benden ayıramıyor. Bense görmemezlikten geliyorum. Yine de gülmekten kendimi alamıyorum. Birkaç kez konuşmak istedim. Ayrılmadan önce bana şunları söyledi: Sizin için bir sakıncası yoksa dükkanmıza geldiğimi kardeşime söylemeyin. Senden oldukça farklı bir yapıya sahip. Yine de birbirinize benziyorsunuz. Aranızdaki farkları söyleyemeyeceğim. Her şeye rağmen kardeş olduğunuz anlaşılıyor.»

«O başka türlü terbiye gördü.»

«Bana üniversiteye gittiğini söyledi.»

İçimden güldüm.

«Sende ne gibi bir izlenim bıraktı?»

«İçimden geldiği gibi konuşayım mı? Hassas bir yapıya sahip. Şimdiye kadar herhalde güvenebileceği bir arkadaşı olmamış. Bu boşluğun içini kemirdiğini sanıyorum. Korkak ve iç dünyasını açığa vurmayan bir kimse. Dehşet içinde olduğunu da söyleyebilirim. Mutsuz bir insan. Yanılmıyorum, değil mi?»

«Öyle sanıyorum.»

«Belki annen o çok küçükken öldü.»

32

1935 yılıydı. Nisan ayındaydık. Bir akşam üzeri sağanağa yakalanmıştım. Eve gelir gelmez yattım. Deliksiz bir uykuya dalmışım. Göğsümde duyduğum şiddetli bir sıkıntıyla yatağımdan kalktım, zor nefes alıyordum. Pencereyi açıp temiz havayı ciğerlerime çektim. Bu sırada

sanki birisi boğazıma çekiç vuruyordu. Damağıma kan tadı geldi.. Birkaç saat sonra gözümü hastahanede açtım. İki gün sonra, yanımda kalan arkadaşım doktorların daha önce benden umutlarını kestiklerini söyledi. «Söylediklerine göre sen epeydir bu hastalığa yakalanmışsın, fakat farkına varmamışsın. Ne yapalım? Kalkıp gidersin. Yoksa onlara hak mı verdirteceğiz?» Ben de ona şunları söyledim :

«Beni dinle. Onların röntgen filimlerinin allah belasını versin. Midem deneme tahtasına döndü.»

Onunla böyle konuşup duruyorduk. İkimizin de kalbi çarpıyordu. Arkadaşım birine haber yollamak isteyip istemediğimi sordu.

«Hayır, sadece kardeşim gelsin. Onu gençlik bahçesinde bulursun.»

Yanıma geldiğinde yüzünün benimkinden daha sarı olduğunu farkettim.

«Maalesef ölmeyeceğim» dedim sana.

Gülümsedin, fakat bir şey söylemedin, başını çevirip karşı tarafta, sabit bir noktaya baktın. Yatağın yanındaki iskemleye oturdun, ellerini dizlerine kavuşturmuştun. «Acelen var mı?» diye sordum.

«Hayır!» dedin telaşla. Sessiz sessiz oturmandan beni sevdiğini anlamıştım. Hıçkırarak boynuma sarılsaydm bu kadar duygulanmazdım. İçime işlercesine sana bakıyordum. Memnun olacağını düşünmüştüm. Tatlı soğuk bir şeydin. İçimi serinletiyordun. Ateşim oldukça yüksekti. Resmin annenin yanında olmuş olsaydı kimbilir ne kadar sevinirdi. Kapıyı açarcasına göğsümü açmayı düşündüm (Beni bunaltan ateşten ancak böyle kurtulabilirdim). Üstelik böylece annem içime işlediğin portreni görürdü.

Göl ile dağlar arasındaki sanatoryumda iki yıl kadar kaldım. Sık sık mektuplaştık. Mektupların da seni yansı-

tıyordu. Korkak ve çekingen bir havası vardı. Cömert olduğunu ve sevgi duyduğunu sanki belli etmek istemiyordun. Bu mektuplarında, *beni hayata bağlayan belli başlı şeyleri* buluyordum. En önemlilerinden biriydi bu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

33

1944 yılının sonlarına doğru Roma'daydım. Telefon çaldı. Sesini tanımıştım «Gelir gelmez seni aradım. Risorgimento alanındayım.»

«Nasılsın?»

«İyiceyim. Dolaşabiliyorum. Merak etme. Barda seni bekliyorum.»

Eylül ayından beri birbirimizi görmemiştik; hemen hareket etmek zorunda kalmıştım, haber vermek fırsatını bulamadım. Çok hastaydın. Hastalığın aylarca sürmüştü, bu sırada senden haber alamamıştım. Floransa'nın kurtuluşundan sonra yazdığın mektupta bir yıldan beri hastanede yattığını bildiriyordun.

Bisikletime atlayarak hemen yola çıktım. Akşamdı. Sokaklar loş ve kalabalık, hava ise ılıktı. Rüzgâr yüzüme çarptıkça neşeleniyordum. Bu, hatırladığım son eğlencem oldu. Kendimi o akşamki kadar hiç bir zaman mutlu duymamıştım. Kurşunlamalara, tutuklamalara, cinayetlere alışmıştık; insan bir ağaca benzer. Her kış yapraklarını döker, ilkbaharda da yeniden yaprak verir ve yeni bir güç kazanır. İnsan yüreğinin çok sağlam bir işleyişi vardır. Gerektiğinde güçlüklere göğüs gerer, soğuğa, açlığa, haksızlığa, işkenceye, hıyanete dayanır, ama kader bir çocuk gibi kelebeğin kanadını yaralar. Yürek bu mücadele-

den yorgun çıkar. O andan başlayarak belki insan daha güçlü, belki de hareketlerinde daha kararlı ve bilinçli olur, fakat kendisini mutlu kılan canlılığını yitirir. 18 Aralık 1944'dü.

Bar bomboştu. Camın arkasındaki masada oturuyordun; bir köşede yabancı bir askerle bir kız sarmaş dolaştı. İçeri girdiğimi görünce hemen ayağa kalktın. Uzun boyluydun. Benzin uçuktu. İki günlük sarı sakalın, yeni yayılan bir ışık gibi yüzünü gölgeliyordu. Tatlı tatlı bakıyordun, kendinden emin değildin, karamsardın. Bana dik dik bakıyordun. Her masum insanınki gibi aynaydı bu gözler. Uzun bir mücadelenin izlerini taşıyordu. Deniz suyu kadar yoğundu, kötülüklerden daha güçlü bir irade vardı.

Görünürde ne otomobil ne de tramvay vardı. Bisiklete binmek zorunda kaldın. Bavulu bisikletin didonuna dayamıştık. Yavaş yavaş şehre girdik. Uzun boylu olduğun için fazla uzağı göremiyordum. Ben pedalı çeviriyordum, *sen de bana yol gösteriyordun.* Sarsıntıyı önlemek için pedalı ağır ağır döndürüyordum. Freni sıkmadan Tomacelli caddesinden geçtik, trafik de oldukça yoğundu. Bağırıp çağırarak neşeleniyor, yoldan geçenlere laf atıyordun. Sokakların adını, geçen sene neler olduğunu soruyordun: «Yeni bir dünyaya girer gibi oldum. Roma inşallah bana uğur getirir» demiştin.

Yıllar önce olduğu gibi aynı yatakta yattık. Şafak sökünceye kadar konuştuk.

«Hatırlıyor musun? On yıl önce sen de hastaydın. Benim sağlığım ise yerindeydi.»

«Sen de iyileşeceksin» dedim.

«Bu on yılda kimbilir neler oldu!»

Yatmıştık, odanın kapısı koridora açılıyordu; üst kattan ayak, uzaktan da ateş sesleri geliyordu. Bana dönerek:

«Bu on yıl bizi özellikle beni çok değiştirdi. Sen de değiştin» dedikten sonra yanağımdan öptün.

On yılda geçen olayları birbirimize anlattık. Birbirimizi sevmeyi öğrenmiştik.

34

İki yıl sanatoryumda yattım. Bu sırada sen işsiz kalmıştın. Az randıman verdiğin gerekçesiyle çalıştığın yerden çıkarmışlardı. Düşman dünya ile günlük ilişkilerin edindirdiği deneyler ve geri çevrilmelerle karşılaşmıştın Fakir halk her zaman bu durumla karşı karşıyadır. Bütün bunlar senin üstünde şok etkisi yapmıştı. Yeni yeni ayılıyor, kendini tanıyor, için burkularak şimdiye kadar anlamsız ve kararsız bir hayat yaşadığını anlıyordun. Bu hayatın gerçeğe bütünüyle aykırıydı, mücadele etmek için de elinde imkan yoktu. Sonunda *gerçekleri gözlerinle gördün,* alışkın olduğun dünyadan farklıydı. Değişik ve düşman bir ortamdı, güçlükle alışmağa çalışıyordun. Alışkanlıkların, düşüncelerin, davranışların gerçekle taban tabana zıttı, daha doğrusu olumsuzdu. Yeni gerçek seni itiyordu. Koruyucun ise başka bir yola yönelmiş, daha koyu bir yoksulluğa yuvarlanmıştı. Sevgi nedeniyle de olsa, seni sert bir biçimde azarlaması, engelleri aşmanda yardımcı olmuyor, bunları coşkunlukla karşılamaya yöneltiyor, bu da başarısızlıklara sürüklenmene sebep oluyordu. Bir gün bana :

«Beni işten haklı olarak çıkardılar. Elimden hiç bir

şey gelmiyor, pratiğim yok, daktilo yazamıyorum, muhasebe bilmiyorum, ticarî mektup da yazamam. Bütün bunları öğrenmem gerekiyor. Vaktim yok. Geçim derdindeyim. Kötü bir durum bu» demiştin.

Haftalarca, aylarca bıkmadan ticaret gazetelerindeki iş ilanlarını okudun : Büro işi için bonservis istiyorlardı, sense bunu alamazdın. Komilik yapmak istesen bile başkasını sana tercih ediyorlardı. 1937 yılı başıydı. Kar yağmıştı. İlanı tam zamanında görmüştün. Toprak rençberinin kazandığı birkaç kuruşu kazanmak için koştun. Senden önce bir sürü işsiz insan baş vurmuştu. Arma yapan bir firmada plasiyerlik yaptın: Kapı kapı dolaşıp hizmetçileri parşömen almaya ikna ediyordun. Bu aileler asalet ünvanı almış oluyorlardı.

Şüphelenerek kapıyı yüzüne çarptıklarında kalbin küt küt atardı. Bir ayda 30 liret kazandın! Nüfus sayım memurluğu yaptın. İlk maaşınla Becattelli lokantasında bana yemek ısmarlamak istemiştin.

Gözlerini, yeni gerçeğe çevirmiştin, daha önceki hayatından kalan ve sana yardımcı olabilecek hiç bir şey yoktu.

Senden ayrılmayan koruyucun yakın ilgi gösteriyordu. Bunu da çevreye özel ve kusursuz bir tutum olarak kabul ettirmeğe çalışıyordu. Gerçekte ise yükümlülük altına sokuyordu seni. Arkadaşların, hissettirmeden ellerinden gelen yardımı yapmaya çalışıyorlar, bundan da memnun oluyorlardı. «Yardım etmek isterdik. Böyle az bir paranın ona hakaret gibi gelmesinden çekiniyoruz» diyorlardı. Bir destek bulamıyordun. Doğan ve büyüyen birine karşı — artık yirmi yaşına gelmiştin — toplumun gösterdiği güvenden yoksundun. Oysa daima böyle bir ortamda yaşanır, bunun erdemi de ortak dayanışma ile belli olur, nefret bile etkilemez bu ilişkiyi. Bu ise ekmek için

yapılan mücadelenin itici unsurudur. Sen böyle bir ortamın dışına atılmışsın. Villa Rossa'da edindiğin bir çok alışkanlıkları üzerinden atamamıştın. Koruyucun gibi selam vermekten çekiniyor; sana hakaret gibi gelen acımalardan uzak kalmak istiyor, eski okul arkadaşlarından kaçıyordun. Onlar, sana göre eksik kalmış hayatını bütünleştiriyorlardı. Onları görür görmez içinde özlem duygusu uyanıyordu, çocuksu bir utanmaya, kıskançlık duygusuna kapılıyordun. Seninle onlar arasındaki boşluğun farkına varmıştın. Özellikle okumuş ya da ayrıcalıklı kişilere karşı, aslında yanlış olan ve aşırılığa kaçan bir saygı gösterilir. Bütün hayatın boyunca sen de bu duygudan kendini kurtaramadın. Bu duyduğun aşağılık duygusu anlaşılabilir ve hüzünlü olmasına rağmen gene de sana çok sıkıntı verdi.

Ruhsal açıdan neredeyse hapisane hayatı yaşıyordun. Ondan kurtulmaya çalışıyor, bunun için de, geçmişin önüne diktiği uzlaşma ve yasak duvarını her gün aşmaya çabalıyordun. Ruhun da bundan yara alarak çıkıyordu. Bu nedenle her gün, senin için sert birtakım çarpışmalardan başka bir şey değildi. Duygusallığın bu çatışmalara sürüklenmene yol açıyordu. Bu çatışmaların kimisi bayağı ve raslantı sonucuydu. Bütün bunlar darbe etkisi yaptı. Değişik biçimleri, küçük düşürmeler, cesaret kırmalar seni iyice çileden çıkartıyordu. O sıralar elinde hiç bir silâhın yoktu. Çok hassas bir şeye kendini adamıştın. Yaşadığın dünyada kuzu bile masumluğunu vahşice korumak durumundaydı. Bir yardım kurumuna «Kızılay gibi» girmen için bir sürü yazışma gerekmişti. Ortalığı temizliyor, kaloriferi yakıyor, komisyonlara gidiyor, gelen giden mektupların kopyalarını çıkartıyordun. Akşamları büro boşalınca daktiloya çalışıyordun, bürokrasinin sırlarını öğreniyordun. Memurluktan önce sana bu iş verilmişti (As-

kere çağırdıkları sıra yapılan muayenede kalbinden rahatsız olduğunu söylediler: Hapis cezasına çarptırılmış kadar üzülmüştün).

35

Aşık olmuştun. Kız on altı yaşındaydı. Ufak tefek, şişman, konuşkan birisiydi. Siyah saçları lüle lüleydi. Bakışlarından kurnaz biri olduğu belliydi. Gözlerinin içi gülüyordu. Annesi babası Sicilyalıydı, ama Floransa'da doğmuştu. Şivemizi açık seçik konuşuyordu. Çevresindekilerin sempatisini kazanıyordu böylece. O da senin gibi keşfedilmemiş, basit bir yaratıktı. Fakat engeller karşısında iradesi kırılmıyordu. Onun yanında en mutlu günlerini geçirdin, ikiniz de çiçeği burnunda birer gençtiniz. Hiç bir günahınız yoktu. ruhsal bir beraberlik vardı aranızda. Bu ilkbahardaki kırların durumuna benzetilebilir, rüzgâr onları neredeyse okşar, her yanı temiz havanın, ışığın tadı ve kokusu kaplar. Adı Enzina'ydı. Arkadaşın olabilirdi.

Bir gün, tepede oturan bir arkadaşıma gitmiştim, pencereden dışarıyı seyre koyuldum. Bu sırada ikiniz de yoldan geçiyordunuz. Koluna girmiştin. Küçük bir kız bebeğini andırıyordu. Sanki onu oyalamak istiyordun. Süslü, püslü elbiseler giymişti, boyu da kısaydı. Elinde leylak demeti tutuyor, sen de onu elinden almak istiyordun. Aşıklar gibi birbirinizden ayrılmadan itişip kakışıyordunuz. Bir ağacın çevresinde birbirinizi kovaladınız. Yol bomboştu. Sesleriniz ortalığı dolduruyordu. Pencereden, «Bravo!» diye bağırdım. Düşünceye kapılmış bir at gibi olduğun

yerde durdun. Yüzün kıpkırmızı kesilmişti : «Oh!» dedin. Sanki benimle karşılaşmıştın. Enzina, başını kurnazca kaldırarak, «Kim bu münasebetsiz?» dedi. Sen de : «Kardeşim» diye cevap verdin. «Hay allah!» dedi genç kız, gülerek kaçtı. Ona yetiştin. Yanımdaki arkadaşım bir süre sonra bir araya geldiğinizi görünce, «Formicola ve Perticone'ye benziyorlar» dedi gülerek; uzaktan bana el salladınız. Kız da elindeki leylak demetini sallıyordu.

36

O kış ninem öldü.

Bir pazar günüydü, gökyüzü koyu griydi. Dışarıda da insanın soluğunu kesen bir rüzgâr vardı. Yanma gittiğimizde gözlerinin feri kaybolmuş, derin derin ve sık sık soluk alıyordu. Doktor raporunda bronşit yazılıydı. Sayıklarken ninem, «Gördün mü rahibe, bir havruzu çıkarmak neye mal oldu! Gördün mü, artık ölüyorum. O kadar iyi insan olmanıza rağmen vazoyu dışarı çıkardınız, gördünüz mü?» diyordu.

Revir, zemin kattaydı. Kapısı, ziyaret salonu gibi koridora açılıyordu. Pencereden, yaprakları dökülmüş iki ağaç görünüyordu, rüzgâr dallara çarparak adeta ıslık çalıyordu. Öteki yataklardan yorgun sesler geliyordu, zaman zaman inliyordu hastalar. Revirdeki masada bir rahibe oturuyordu. Ninemin tam karşısındaki yatakta yatan ihtiyar, çenesine bir şal dolamıştı! Bizi yanına çağırarak şunları söyledi : «Böylece geçip gitti. Öteki kadınlar uyumamışlardı, Casati'nin odasında çiçek vardı. Onlarınkinde ise yoktu. Bu nedenle rahibe, yanındaki çiçeği dışarı

çıkardı. Casati de gece kalktı. Bu nedenle hastalandı. Sayıklarken bunu anlatmak istiyor.»

İhtiyar, ikimizin de koluna girdi. Fısıldıyarak:

«Sevgili çocuklarım! Bizi bu duvarların arasında bıraktılar! Bir oğlum Amerika'ya yerleşti. Öteki de savaşta öldü...» dedi.

İhtiyar konuşurken ona bakıyor, ürkek ürkek mavi gözlerini kırpıştırıyordun. Kadına «Teşekkür ederim» dedin. Ayrılırken de elini sıktın.

Ninem kımıldamıyordu. Başı yastığa gömülmüş, kolları da yere sarkmıştı. Uyuklarken annemi sayıklıyordu: «Şimdi o çocuklar tek başlarına kaldılar, ne yapayım?» Gözleri kapalıydı, dudaklarını hafif hafif kımıldatıyordu, susamıştı. Yüzü zayıf ve derisi de sarkmıştı. Canlı bakışından eser de kalmamıştı. Şakaklarının ve alnının derisi gerilmişti. Ölüm sarılığı gelmişti yüzüne. Yaşlı ve yorgundu. Dinlenmek istercesine kendisini ölümün kollarına bırakıyordu, ağzından kelimeler zorlukla çıkıyordu, bundan da bizden ayrılmak istemediğini anlamıştık. Gözünü ondan ayırmıyor, kımıldamadan duruyor, ölmeden önce onu iyice görmek istiyordun. Ninem, bir an kendisine geldi; bizi tanımıştı, ellerimizi avucunun içine aldı. Yüzünden göz yaşları dökülüyordu; elleri soğuk ve kuruydu. Buz tuttuktan sonra çözülen karı andırıyordu. Ertesi gün onu ceviz ağacından yapılmış bir tabutun içerisine koyduk. Semira yeşil elbisesini giydirmiş, kulaklarına küpelerini takmış, boynuna da ipekten eşarbını sarmıştı. Düşkünler yurdunda olduğu gibi bodrum katındaki çırılçıplak odada mumlar yakılmıştı. Belki burası kantin olarak kullanılıyordu. Sadece duvarda çarmıha gerilmiş İsa heykeli vardı. Tabut odanın ortasında ve yerdeydi. Ninemin yüzünde gülen bir anlam vardı. İkimiz de onun başındaydık. Çevremizde ölümün ağırlığına benzemeyen esrarlı bir hava

vardı. Sanki ninem bize gülümsüyor, içi titreyerek uzun süre bizden ayrılıyordu. Göz yaşları bu duygunun sonucuydu sanki. Farkında olmadan *el ele tutuştuk.*

Revire geldiğinde bütün parasını rahibeye vermişti. Hepsi 24 liretti. Biz de bu parayı kadın gardiyana verdik.

37

İnsan bir çok şey öğreniyor. Yürümeği, yemek yemeği, ayakkabı bağlamayı, ping pong oyununda raket tutmayı, uykuda genel yatışı. İnsanları yeterince tanımadığımız zaman zayıflığı, yetinmeyi, hınç duymayı zıt bir şey olarak kabul ederiz. Bunlar ferdin bünyesinde vardır ve iyi işlenmiş bir toprakta yeşeren buğday tanesinin gelişimi kadar mantıkîdir. Bütün bunlar insanı oluşturur, bir insanı tanımamızda yardımcı olur : Bir kötülüğe karşı nasıl tepki gösteriyor, bir fahişeye nasıl yanaşıyor.

Seni bir gün bir randevuevinde gördüm. Sıra bekleyen kalabalığın arasında duruyordun. Merdivenlerden inen bir kadının ayak sesleri duyulunca, bekleyenler öncelik elde etmek için birbirlerini itiyorlardı. Kızlar yarı çıplaktı. Koşulan dişi taylar gibi neşeli ve sabırlıydılar; salona gelince, mamanın yanma giderlerdi. Saçlarını oksijenlemişlerdi, parmaklarında da yüzük olurdu. Kızlar geçerken, sen kımıldamadan iskemlede oturuyor, şapkanı elinde tutuyordun. Senden önce gitmek istiyordum. Fakat koridora gelince ilerleyemiyordum. Yolda yürürken bana : «Daha önce hiç konuşmadan sadece başını sallayarak bir kız nasıl ayarlanır? Paraları sayan kadın bakkala benziyor» demiştin.

«Peki öyleyse, niçin geliyorsun?»

«İlk ve son olarak geldim.»

Işıktan rahatsız oluyormuş gibi gözlerini kırpıştırdın. «Ne güzel kızlar! Hiç bir zaman anlayamayacağım.» dedin. Bu sözlerinde samimiydin. Yirmi yaşına gelmiştin. San Piero alanındaki kestaneciden kestane aldık; kestaneyi tutarken ellerinin titrediğini farkettim.

«Üşüyor musun?» diye sordum.

«Hayır titreme geldi. Özür dilerim. Bu denemeyi yapmasaydım, daha iyi olacaktı» karşılığını verdin bana.

38

Daha sonra, bir daha dönmemek üzere Floransa'dan ayrıldım. Yuvarlanan hayatında en son ve en yoğun acılarını çekiyordun; aynı zamanda ilk ve son defa neşeli anlar yaşıyordun. Bu durumunu, fırtınalı bir havada gökyüzünde bir an için görülen sarı güneşe benzetebiliriz. Kısa bir süre sonra, güneş bulutların arasında kaybolur.

Enzina senden ayrıldı; sen de başka bir kıza aşık oldun, onunla evlendin ve bir çocuğun oldu. Sana memurluk için söz verdikleri halde geri çevirdiler. Karınla birlikte bir sürü sıkıntılara katlandın. Tam istediğin gibi bir insan değildi. Seni tamamlayamıyordu. Bu da onun kabahati değildi.

Gerçek aşkı fakirler tadar. Fakir bir adamla bir kadın evlenince dayanmak ve birbirlerine cesaret vermek için bir bütün oluştururlar. Sevişmek, birbirine cesaret vermektir, kanı kanına karışmaktır, birbirine bağlılıktır da aynı zamanda. Fakir olup da işinden dönen bir adam,

yanında karısı olduğu zaman daha kuvvetlidir. Kol gücünün değerini, dünya üzerindeki varlığının anlamını daha iyi anlar: Heyecanları sevgiye dönüşür. Fakirlerin aşkı da çok hasastır. Ruhlarını mozaiklere benzetirsek, ya bunlar birbirlerini sıkıca tutar ya da büsbütün dağılır. Aşk da sersemliğe, hüzne, kine, hatta trajediye dönüşebilir. Fakir bir adam, bu durumunun yol açtığı bir sürü hatalar işleyebilir : Küfreder, sarhoş olur, çalışmayı kınayabilir, hatta kendisini kaybettiği an çalabilir. Eski haline dönmek için daima enerji bulur kendisinde. Fakat, arkadaşını seçeceği zaman yanılmaz. Eğer yanılırsa bu yanlış yüreğini dondurur, kanını zehirler, önünde hiç bir ufuk yoktur. Çünkü tek düşüncesi aşktır. *Sen de bu yanlışı işledin.*

Horozlar ötmeye, tramvaylar çalışmaya başladığı sırada uyuyakalmıştık.

39

Noel'i birlikte geçirdik. Roma'da sadece düğün gecesi kalmıştın. Nehrin kıyısında yürümek hoşuna gitmişti, Ripetta merdiveninden inmek istedin. Noel'di, yemek zamanı gelmişti. Sanki şehirde bizden başka kimse yoktu. Yerde bir sürü taş vardı. Bunlardan birisini alarak suya attın. Rüzgârdan korunmak için paltonun yakasını kaldırmıştın.

«İyileşince Roma'ya yerleşeceğim. Karımı ve çocuğumu yanıma alacağım. Göreceksin, karım iyi olacak. Çocuğum da yanımda büyüyecek. Doğduğundan beri benimle beraber olmadı. İki yıldır hastanelerde sürünüyorum.»

Konuşmandan bunu kuvvetle arzu ettiğin anlaşılıyor-

du. «Bugün Noel. Herkes evinde toplanıyor. Sıcacık oturuyorlar. Ben hiç bir zaman bu huzuru bulamadım. Güleceksin, ama ben böyle düşünüyorum...» diyordun.

Ben de böyle düşündüğümü söyledim, gülümsemiştin; mavi gözlerin sakindi, duyduğun hüzün gözlerine ayrı bir güzellik veriyordu. Yüzünde bir karamsarlık vardı, anlamak mümkündü bunu. Uzun süren bir yorgunluktan sonra yeni dinlenmeye çekilmiş bir insan gibiydin. Sana, ne düşündüğünü sordum.

«Yavrumun birkaç yıl içinde, böyle bir günde, tabağın altına bir pusula bırakacağını düşünüyordum!» Gülmemeğe çalıştım.

Bir lokantada yemek yedikten sonra kahveye gittik. Sinemaların açılmasını bekliyorduk.

«Bana hastalığından söz et.»

«Doktorlar bir şey anlamıyor. Barsaklarımdan rahatsızım. Hastalığı biliyorlar. Ama basilini bulamıyorlar. Basili bulabilirlerse tedavi kolaylaşır. Verem, sıtma, amipli dizanteri olmadığını söylüyorlar, kimbilir nedir...»

Santo Stefano günü hastaneye yatmıştın; ilgi çekici bir hastalığın vardı. Doktorlar tatlıya saldıran sinekler, yalaktaki domuzlar, son raundu oynayan boksörler gibi başına üşüşmüşlerdi. Senin için son mücadeleydi.

Banyoya girmeden önce, önümde soyundun. Uzun boyunla bir atleti andırıyordun. Bacakların dümdüzdü. Baldırlarına doğru kalınlaşıyordu. Yalnızca kollarında adale yoktu.Etlerin sarkmıştı. Göğsün uzun, yumuşak, kestane rengi kıllarla kaplıydı. Beni oldukça etkilemiştin. O zamana kadar çocukmuşsun gibi seni sevmiştim, korumak duygusu içindeydim. Bu fiziksel ve gerçek değildi. O zamana kadar *sen bana göre büyümemiştin.* Bu keşif ilk önce beni şaşırtmış, daha sonra içimde tatlı ve kardeşlere özgü bir gururlanma duygusu uyanmıştı.

Doktorlar, senin gibi bir hastanın karşısında hikâyeciden farksızdır. Böyle birini ele aldığı zaman tarihi çok geniş bir açıdan görür. Hikâyeci, beyaz bir kağıda birtakım hayalî şeyler yazar: «Sarışındı, gözleri de...» Gözlerini siler; beyaz kağıtta siyah bir iz kalır. «Sarışındı, hareketlerinde samimiydi.» Yine çok geneldir yazdıkları, yazar cümlenin üzerine çizgiyi çeker. Artık sayfa yumruk yemiş bir vücuttan farksızdır. Sayfayı doldurunca, siyah çizgiler çoğalır, vücut kıvrımlarla doludur, silinmiş kelimeler aktıktan sonra pıhtılaşan kanı andırır.

Doktora göre, insan esrarlı bir kötülüktür. Mesleğinin mürekkepleriyle işini kıvırmaya çalışır: Özel ilaçlar, müdahaleler, kan nakilleri. Hikâyesini gözden geçirir, satırlar karışır. Ama bu sefer yumruğu yiyen insan vücududur, yaralar gerçek yaralar, kan da sıcak kırmızı gerçek kandır.

Hastaneye yattığında benden daha güçlüydün. Bir gün önce, Gorizia yolunun yokuşunda, ihtiyar bir adam el arabasını zorlukla taşıyor, yokuş da onu oldukça yoruyordu. Yükler dengeli konmamıştı, kayarak yere düştü. Adam durdu, güçlükle arabanın kollarını tutuyordu, yüzü kıpkırmızıydı, boynunun derisi gerilmişti. Dayanmasaydı araba devrilerek kolunu kırabilirdi. Ona yardım ederek sandığı yerden kaldırarak el arabasına koymaya çalıştım. Sandık tahtadan yapılmıştı, içinde konserve kutuları vardı. Ama fazla kaldıramadım. «Bana bırak» dedin. Sandığa yapıştın, dizlerinden kuvvet alarak havaya kaldırdın, arabanın içine koydun. Adam teşekkür ettikten sonra, «Şimdi de yürütmeme yardım edin» dedi. Vücudunu ileri doğru vererek arabayı yürüttün. («*Babamıza* benzediğini farketmedin herhalde» dedin kısa bir süre sonra.)

Artık yataktan çıkmıyordun. İlk önce doktorlar reçetene sülfamiti yüksek ilaçlar yazdılar.

Yıldırımla çarpılmışa dönmüştün. Yatakta rahat değildin. Geçici olarak kaleye yerleştirilmiş askerlere benziyordun, sanki dayak yemiştin. Boyuna göre de değildi üstelik. Bu nedenle ayaklarını kıvırmak zorunda kalıyordun. Şilte kıldan yapılmıştı. eskiydi, sertti, sanki içerisine taş konmuştu. Almanlar çamaşırhaneyi yağma ettiklerinden, hastane sadece düğümlü ince bir örtü verebiliyordu.

«Sülfamitlere iyice alıştım. Biraz faydası oluyor. Kokaine benziyor. Doz miktarını arttırmak gerek. Ama bu da mümkün değil. Zehirlenme tehlikesi var.» demiştin.

«Daha önce de kullandığını söylemedin mi?»

«Söyledim, fakat doktorlar inanmadılar. San Tommaso'ya benziyorlar. Biz fakirleri, deneme tahtasına çeviriyorlar. Hastalığımı tedavi edinceye kadar denemelerini sürdüreceklər herhalde!»

Sararmıştın, bitkin bir haldeydin. Sabırlıydın ve karşındakine güveniyordun; gözlerin güneş ve deniz kadar berraktı. Şunları söylemiştin :

«İyi ellerde olduğumu biliyorum. Primario'nun üstüne kimse yoktur. Testone'yi ülserden ve amipli dizanteriden kurtardı. Testone'nin beyaz bir atla, yanında Cacarella olduğu halde. Alessandria kapısına gidebileceğini düşünebilir miydin?»

Durum buydu. Sülfamitlerin ilk önce sana faydası olmuştu. Ayağa kalktın. Hastaneye geldiğimde beni bahçede karşılıyordun, yeniden sigara içmeye başlamıştın. Hava ılıktı. 1945 yılının ocak ayındaydık. Hastanenin bahçesinde dolaşıyor, savaştan, komünizmden, Testone'den konuşuyorduk. Testone'nin eski hastalığı sık sık tekrarlıyordu. Partizanları, direniş sırasında ölen arkadaşları ve işgale

karşı koyanları anmıştık. Bunlar cesaretli birer savaşçıydılar. Sen şunları söylemiştin :

«Egoist olduğumu biliyorum, ama uzun süre bu konuları düşünemiyorum. Benim için önemli olan iyileşmek. Yeniden aileme kavuşmak istiyorum.» Bu düşünce sana rahatlık veriyor ve bir türlü yakanı bırakmıyordu : «Çocuğun durumu ne olacak? Karıma mektup yazdım, neden cevap vermiyor? Geceleri gözüme uyku girmiyor. Kendimi oyalamak için durumu ağır olan hastaların yanına gidiyorum...»

Bir gün heyecanını gidermek istemiştin. Seninle karının başından geçenleri anlattın. Üniversite kliniğinin merdivenlerinde oturuyorduk; güneş bizi iliklerimize kadar ısıtmıştı. Çok hoşumuza gitmişti. 21 Ocaktı, Anzio'ya geleli bir yıl kadar olmuştu. «Yine her zamanki gibi canını sıkmıyorsam» dedin! Neden güldün? (O anda «Canını sıkmıyorsam» cümlesinin Ferruccio'nun geçmiş yıllarından kalan tek şey olduğunu düşünmüştüm).

41

Eski hayatını anlatmaya devam ettin :

«... Enzina, şehrin anayollarından geçerken koluna girmediğim için beni bıraktı. Bunu biliyor muydun? Boyu omuzuma yaklaşıyordu. Çevremizdekilerin, hilkat garibesi görmüş gibi bizimle alay edeceğini sanıyordum. Dar sokaklardan, ikinci derecede önemi olan yollardan, mahallelerden geçerken içimden gelerek koluna giriyordum. Ama şehrin merkezi oldukça kalabalıktı. Orada kiminle karşılaşacağını kestiremezsin. Oraya gelince kolundan çı-

kardım. Onunla beraber değilmişim gibi önüme bakarak konuşurdum. Enzina da beni denemek için önümden yürür, ama her seferinde bir sonuç alamazdı. Birkaç adım gerisinde yürüyordum. Enzina'nın ise gülünecek bir tarafı yoktu. Onunla beraber gitmek istemediğime göre kendisini sevmediğimi söyledi. Gerçekte onu seviyordum. Sağlığı yerindeydi, fazla bilgili bir kimse olmamasına rağmen ileri görüşlü bir kızdı. Ayrıca çocuk da sayılabilirdi: 16 yaşındaydı. Bana çattı. Ona düşüncelerimi anlatamadım, kavga ettik. Bir gün bana, «İkimiz de birbirimizi sevebiliriz, fakat uyuşamadığımız belli. Bu nedenle iyi bir arkadaş olarak kalalım ve bundan sonra birbirimizle konuşmayalım» dedi. Şehrin merkezinde koluna girseydim ne olurdu sanki? Bu sözleri söyleyince, göstermelik olarak onunla Duomo alanındaki bir bahçede oturabileceğimizi düşündüm. Ama buna rağmen, «Nasıl istiyorsan öyle olsun» diye cevap verdim. Eve döndüm. Bütün gece ağladım, *babam* rüya gördüğümü sanarak beni uyandırdı. Enzina'dan uzak duramazdım, boş kaldığım zamanlar yanına gidiyordum. Benimle alay ediyor, tanıdıklarımızdan birisinin ona kur yaptığını söyleyerek bu konuda ne düşündüğümü soruyordu. Onu kendime ısındırabileceğimi anlamıştım, ama bu, gün geçtikçe güçleşiyordu. Bana karşı olan sevgisinin zayıfladığını, onu arkadaş olarak görmeğe başladığımı anlamıştım. Onunla şakalaşacağıma, kıskandırmaya karar vermiştim! Komilik yaptığım yerin ilerisindeki alanı hatırladın mı? Domuz kafesini andıran çalışma yerinin penceresi alana açılıyordu. Ağaç yoktu değil mi? Ortasında bir havuz vardı. Oldukça genç bir kız gelip sık sık bu havuzun kenarında otururdu. Ben de bu sırada pencereden dışarıya bakardım, o da bana gülümserdi. Her gün ikindi vakti havuzun kenarına gelirdi. Bir akşam onunla konuştum. Postaneye benimle birlikte gel-

di. Alana düzenli olarak geliyordu: Ağaçların altında dolaşıyor, havuza yaslanarak pencereme bakıyordu. Nişanlandık. Hemen Enzina'ya haber verdim. Fakat ona gerçek durumu anlatamadım! Enzina gün geçtikçe gözümden düştü. Onu kıskandırayım derken, bir daha görmemek üzere kaybettim.»

Yanındaki bir yatakta yatan Pepe balkondan sana seslenerek yemek dağıttıklarını söyledi. Hastanede de, revirde olduğu gibi saat dörtte yemek yenir. Pepe'ye, «Benimkini komodinin üzerine koy. Bugün kardeşimin acelesi yok» diye cevap verdin. Güneşlenmek için balkona çıktık.

«Yeni sevgilim tatlı bir şeye benziyordu, dişi bir kediyi andırıyordu. Ondan hoşlandığım için beraber olmaktan sıkılmıyordum. Yeteri kadar uzun boyluydu, uzaktan bakılınca bir uyumsuzluk göze çarpmıyordu. Neden güldün?»

«Uzaktan bakınca, dedin de ondan!»

«Evet, çünkü yakından bakınca Enzina gibi kibar biri olmadığı belli oluyordu. Uzun boylu olması bir yana, onun gibi saçlarına, yürüyüşüne dikkat etmezdi. Bir fabrikada işçi olarak çalışıyordu, küçüklüğünden beri acı çekmeğe ve yorulmaya alışmıştı. Bir süre sonra kendisine daha çok bakması gerektiğini anladı. Bir gün dördümüz de kayıkla gezinti yapmıştık, hatırladın mı? Nişanlım o gün güzeldi! Çok iyi hatırlıyorum, onu ilk defa görür gibi olmuş; aşık olmaya değer bir kadın olduğunu anlamıştım. Evlenmeye karar verdik. Ansızın alınmış bir kararda, buna delilik de denilebilir. İkimiz de günde 16 liret kazanıyorduk... *Babam* bu kararımdan vazgeçirmek için elinden geleni yaptı: Sonunda evi döşemem için eşyalarını bana verdi. Sen de böyle acele kararlar almamamı öğütlemiştin. Bana neler söylediğini hatırlıyor musun?»

«Bana kalırsa sen iddia üzerine evleniyorsun. Eğer

aşıksan mesele yok. Hemen hemen buna benzer şeyler söylemiştim.»

«Sana, gerçekten aşık olduğumu söyledim...»

Bana gülümseyerek bakıyordun. Yüzünden, aşağılık duygusu çektiğin belliydi, benden sigara istedin. Güneş çekilmişti. Başın üşümesin diye şapkamı giydirmek istedim. Konuşmanı sürdürdün :

«Öfkeye kapıldığımda Enzina'ya nisbet olsun diye evlendiğimi sanıyorum. Ama gerçek bu değil. Şefkate ihtiyacım vardı. Onunla evlenmekle bu arzumun yerine geldiğini sanmıştım. Karımla yoksulluğu paylaşmıştık. Zamanla ona aşık oldum. Artık sadece el ele tutuşmuyorduk... İçini dökecek, seni anlayacak, sana cesaret verecek birisini bulamamak...»

Sesin titriyordu; elimi omuzuna koymaktan başka yapacak bir şeyim yoktu.

«*Babam* benim için iyi bir arkadaştı, bazı şeyleri ona söylemem gereksizdi. İkimizin arasındaki yaş farkı oldukça büyüktü. Bunun dışında anlatmam gereken şeyler de pek yoktu. Bazan okşamak yeter. Ben ise daima bundan yoksun kaldım... Karım da içine kapanık bir kimseydi, *onunla da konuşamadım*. Konuşmak derken neyi amaçladığımı anlamışsındır.»

«Anladığımı sanıyorum.» Konuşurken kalbinin çarptığını hissediyordum.

Ellerini dizine koymuş, önüne bakıyordun.

Gövdesinin kabukları soyulmuş bir ağaç vardı. Akşamın gölgeleri yayılmaya başlamıştı; hava ılıktı, rüzgâr da esmiyordu. Ocak ayı bitmek üzereydi. Bir yıl kadar geçmişti. O anları çok gerilerde bıraktığım gençlik yıllarım gibi hatırlıyordum. O sıralar kardeşim yanımdaydı ve üzüntülerini bana söylerdi.

«Bebek artık konuşmaya başlamıştır. Ben ise bunun tadına varamıyorum.» demiştin.

42

Bir ay geçmiş, şubat bitmiş, marta girmiştik. Kabukları soyulmuş ağaç yapraklanmış, ilkbahar gelmişti. Geçici bir iyileşmenin ardından yeniden halsiz düşmüştün. Daha sıkı bir tedaviden sonra (Beyaz vücudunda yeni bir çizgi daha belirmişti) kuvvetin yerine geldi, ama bu, senin de daha önce söylediğin gibi, sülfamit zehirlenmesinin başlangıcı oldu.

Kalbinden hasta olan birisiyle arkadaş olmuştun. Sana faşizme karşı olduğunu, faşistlerce izlenerek hapisaneye kapatıldığını, sürgüne gönderildiğini, sonra da hastalandığını anlatmıştı. Sürgünden döndükten sonra karısını bulmuş. O sırada kadın başkasıyla yaşıyor, ikinci çocuğu da yetimhanede kalıyormuş. Çocuklarına ve karısına karşı duyduğu sevgi senin üzerinde toplanmıştı. Her şeye rağmen onları seviyordu. Çok hastaydı. Oldukça da fakirdi. Elbisesi bile yoktu. Üzüntünü ve sigaranı onunla paylaşıyordun, bana ondan söz açarken şunları söylemiştin «Durumu benimkinden farksız. Ben de onun gibi zorlukla karımı kendi haline bıraktım. Fakat benim ayrılışımın nedeni başkaydı... Onun karısını nasıl ayıplayabilirim, eğer...»

Arkadaşın genç ve samimi bir insandı. Bir gün kolejde okuyan çocuklarını görmek istediğini söyledi. Fakat elbisesi olmadığı için sokağa çıkamazdı. Koğuşunuzda kalanlardan ona yardım etmelerini istedin. «Beni iyi bir kılıkla görmelerini istiyorum» demişti. Kimseye hissettirme-

den nelere ihtiyacı olduğunu sana söyledi. Tabiî durumu iyi olanlar verecekti. 8 numarada yatan elbiselerini, 22 numara gömleğini ve kravatını, 13 numara çoraplarını, 17 numara şapkasını, sen de paltonu vermiştin. Yanındaki yatakta yatan Pepe hastaneden çıktı, arkadaşın paltonu giymişti. Oldukça iyiydi. Eskimiş, solmuş, yamalı elbiseni değiştirmiştin daha önce.

Gece arkadaşın dönmedi, iki gün de ortada görünmedi. 8 numarada yatan hasta elbisesini vermişti, başka da giyeceği yoktu. Memurdu. Hastalar bencil olurlar, onları çileden çıkartır, tutuklanmış ve pişman olmamış suçlular gibi herkesi kıskanırlar; emaneten bir şey verdikleri zaman yakınırlar. 8 numarada yatan hasta garanti ettiğini hatırlattı, 22 numaradaki de seni suçortağı olmakla suçlamıştı. 7 numarada yatan kazan kaldırdı. Çoraplarını veren 13 numara da cömert olmasından şikâyet ediyordu. Oldukça yaşlıydı. Astımdan ve eklem iltihabından şikâyetçiydi. Sadece ameliyat geçiren Pepe sesini çıkarmamıştı.

Kendi kendine söyleniyordun: «Çocuklarını görme isteğine dayanamaz, kalp grizi gelirdi... Sanılarınız yanlış ve utanç verici... Belki ölmüştür... Böylesine zavallı ve siyaset yüzünden başı belaya girmiş bir adama hakaret ediyorsunuz.»

4 gün geçmişti. 8 numarada yatan hastanın karısı, kocasının elbiselerini boşuna arayıp durmuştu, gerçek, bir süre sonra anlaşıldı: Adi suçluydu adam. Bir çok kereler yağma ve hırsızlıktan hüküm giymişti. Gerçekte ne karısı vardı ne de çocukları. Sadece annesiyle kız kardeşi vardı. Onlara da «Polonya'daki Almanlardan daha kötü» davranmıştı.

Darbe yemiş gibi olmuştun. Atçşin çıktı. 8 numarada yatan hasta kontrol için gelmişti. Ülserden şüphele-

nilmişti. Hastaneden çıkması gerektiği halde çıkamıyordu: Tam karşında yatıyordu, yüz yüze gelmemek için çarşafın içine saklanıyordun. Sonunda karısı akrabalarından bir elbise buldu. Fakat adam uzun boyluydu. Pantolon bacağının yarısına kadar geliyordu. Bütün koğuş gülmekten kırıldı. Hastaneden ayrılmadan önce yanma gelerek elini uzattı. Gülümseyerek, «Şu 16 numara! Onunla işim var! Allahın belası!» dedi. Daha sonra bana şunları söyledin :

«Böyle dürüst bir insanın sabıkalı olması nc kadar da tuhaf! Beni böyle yanıltmasına çok üzüldüm. Gerçekle yalan arasında bir sınır olmadığını anladım. Ne kadar korkunç!»

43

Testone'yi tedavi eden otorite, seni kobay durumuna sokmuştu. Salona götürerek, tıp öğrencilerine, bilinmeyen bir hastalığa tutulmuş kimsenin nasıl muayene edileceğini gösteriyordu. Dersi senin önünde yapıyordu. Zaman zaman yardımcılarına, «Nokta koyup satır başı yapın...» diyordu. Seni, işe yaramaz hale gelmiş, kıvrılmış, işaretlerle dolu bir sayfaya benzetebilirdik. Ölmenden endişe duyan akrabalarına «Bünye cevap vermiyor» diyorlardı.

Artık otorite olarak tanınan doktor işe karışmıyordu, yardımcıları bütün işleri yürütüyorlardı. Elleri oldukça ağır. Daha kuvvetle çiziyorlar. Özel ilâçları oldukça yüksek dozda veriyorlardı. Bu da böbreklerine dokunuyor, kanını değiştirerek seni iyi etmeye çalışıyorlardı. Bu

işlemi öylesine hızlı yapıyorlardı ki bu da yeni bir rahatsızlığa yol açıyordu... O kadar sert yumruğu Joe Louis'in çenesine indirseler o da çöker, yerinden kımıldayamaz, iki saniye sonra da şampiyonluğu kaybederdi. Ölüm koması, şampiyonluğu yitiren boksörünkinden daha uzun, üzücü, vahşi ve anlatılması güçtür... Acını dindirmek için iğne yapıyorlardı. Bir gün iğne yapmaya, genç, güzel, tecrübesiz bir hemşire gelmişti. İğneyi dikkatsizce batırdı. Ertesi gece ağrı tutmuştu, nöbetçi doktor geldi «Hiç bir şeyi yok! Ağrıdığını sanıyor!» dedi. Oysa bu bir sanı değildi. İltihap yaptı çünkü, yardılar. Etin oldukça tahrip olmuştu, çizik üstü çizik vardı. Yaranın yeri kapanmadı. İltihap kaba etine doğru yürümüştü. Yeni doğan bir bebeğe yaptıkları gibi, karnını bezle sardılar. Tedavi etmemek için iyi bir gerekçeleri vardı, yarayı kendi haline bırakmışlardı.

(Doktorlar bu durumda sorumluluğu üzerlerinden atarlar. «Bünye cevap vermiyor» derler. Onlara sorumlulukları hatırlatıldığında da, bir hemşire yollayarak polis çağırtırlar).

44

Yatağında kımıldamadan yatıyordun. Dışarıda, bahar havası ortalığı sarmıştı. Kokular yatağına kadar geliyordu; gökyüzüne doğru uzun uzun bakarak «Suçum ne?» dedin. Kolumu koparırcasına tutuyordun: «Acıttım mı?» diye sordun. «Hayır» derken gözlerinin karardığını görüyordum.

«Canını acıtıyor muyum?»

«Hayır, tut kolumu.»

Kolumu tutmaktan hoşlandığını sanmıştım.

«Gerçekten hiç acıtmıyor muyum?»

«Hayır, tut, böyle şeyleri de düşünme.»

Umutsuzca başını salladın, gözlerinden yaşlar döküldü. «Gücümü büsbütün yitirdiğimi anlamadın mı? Gücüm olmadıktan sonra hastalıkla nasıl savaşabilirim? Bu da sonumun geldiğini gösterir. Ölmek istemiyorum, on yıl, yirmi yıl daha tedavi görmeğe razıyım..»

O an sorunun nedenini anlamıştım: «Evet, canımı acıtıyordun, seni üzmemek için söylemedim.»

Bana acıyarak baktın, küçümseyen bir anlam da vardı yüzünde. «Niçin bana yalan söyledin?» dedin. Gömleğimin kolunu sıyırarak parmak izlerini gösterdim. Küçük bir çocuk gibi gülümsedin, inanmıştın. «Beni bağışla, bana bir öpücük ver. Yanımda bir sen varsın. Beni bırakma» dedin. Duygulanmıştın, korkuyla aynı şeyleri söylüyordun: «Bana tekrar öpücük ver.»

Koğuşta, bu saatte başka ziyaretçiler de vardı : Herkesin yatağında arkadaşları, yakınları oturuyordu. «Görüyor musun. Herkesin, sevdiği kimseler ziyaretine gelmiş. Nazik oldukları için bizi görmeğe gelirler. Bu da bizi avutur. Gece gündüz bu anı bekliyorum. Seni öpersem sıkılmazsın değil mi? Sevgiye ihtiyacım var... Her zaman kendimi yalnız hissettim. Ama şimdiki kadar bu duyguya kapılmamıştım.»

Bir gün seni, acaip bir biçimde dinlenirken gördüm. Bitkin düşmüş gibiydin. Nisan ayının sonlarına doğruydu, dışarısı günlük güneşlikti. Işıklar balkona vuruyordu. Uzun bir sessizlikten sonra şunları söyledin :

«Bütün gece annemi düşündüm, hayatta neden bu kadar yalnız kaldığını anladım. O yanımda değildi. Eğer yaşasaydı hayatım bütünüyle değişirdi... Sen onu tanıdın mı, nasıldı? Perçemli ve saçları şakaklarında kabarık du-

ran fotoğrafını her zaman yanında taşır mısın? Bu şekilde taranır mıydı?»

«Hayır, hatırladığıma göre saçlarını arkaya doğru tarardı ve bağlamazdı.»

«Saçları siyahtı değil mi? Biz de önceleri sarışındık, daha sonra saçlarımız koyulaştı.»

Daha başka :

«Sana benzediği doğru mu?»

«Öyle söylüyorlar.»

«Senin gibi iyi bir insandı herhalde.»

«Gerçekten iyiydi. Ninem biraz sinirli olduğunu söylerdi.»

«Belki hastalığı nedeniyle öyleydi.»

«Hangi hastalık?»

«Sar'a değil mi?»

Sar'a derken bana bakıyordun. Bakışların tatlıydı. Mavi gözlerinde elinde olmayan bir gerçekle karşı karşıya bulunduğun için korku belirtileri vardı.

«İlk kez bunu sen söyledin bana.»

Aptallaşmıştın, suratını asarak yerinden doğruldun.

«Neden benden saklamak istiyorsun? Artık olan olmuş.»

«Önemi yok. Yalnız bu doğru değil.»

«Ninem de böyle söylemişti.»

«İmkânsız. Ayrıca...» dedim. Sözlerinden gerçek olduğu anlamını çıkarmıştım. Seni yormak istemiyordum. Bana birkaç soru daha sordun :

«Biraz daha anlat.»

«Ne anlatayım?»

«Bilmiyorum.»

Gülümsedikten sonra şunları söyledin

«Sen yazarsın, bana onu etraflıca anlat. Gözümün önünde canlandırabileceğim bazı şeyler söyle.»

Elimi tuttun, ürkek ürkek bana bakıyordun. Mavi gözlerin benden yardım bekliyordu: Annesini yitirmiş bir bebeğinkini andırıyordu bu gözler.

Şunları söyledin

«Yalnız olduğum sıralar ona ihtiyacım var. Onu unutmamam gerek. Kızımın başı için ant verdiğimde beni anlar. Onu yaşıyor olarak tasarlamalıyım. Hayal olduğunu düşünürsem cesaretim kırılır.»

Yatağın, balkonun kenarındaydı.

«Paravanayı koy. Böylece başbaşa kalıp annemizden konuşabiliriz.» dedin.

Seni avutmak için bir şeyler uydurmayı düşünmüştüm. Ama ben de senin durumundaydım, heyecanlıydım. «Sakin ol» dedim, aynı şeyi kendime de söylüyorum. «Eğer rica edersen, annem seni dinleyecektir. Hayal de olabilir bu. Yarın sana resmini getiririm.»

«Hayır, onun yaşadığını düşünmeliyim. Gördüğümü ve konuştuğumu sanmalıyım. Sana benzediğine göre, senin yüzüne bakınca onu görür gibi olurum. Ama yüzünün, seninki gibi olması imkânsız.»

«Farklıydı nitekim.»

«Yani nasıl?»

«Bilmiyorum, Ferruccio!»

«Onu tanımadın mı? Yazar olduğuna göre bana tam olarak anlatmalısın onu.»

«Ben de sağken nasıl olduğunu hatırlamıyorum. Sadece ölüm döşeğindeki halini hatırlıyorum

«Nasıl yani?»

Nasıl nobranca söyledin. Seninle konuştukça uzun süre sır olarak kalmış bir şeyi açıklar gibi oluyordum.

«Beni korkuttun» dedin. Daha sonra gülümseyerek çekingen bir tavırla konuşmanı sürdürdün «Eğer ölürsem...»

Çocuksu bir duyguya kapılmıştın. İçimden ağlamak geldi. Farkına varmaman için yüzümü göğsüne dayadım.

«Sıkılıyorum. Ölmeğe niyetim yok!»

«Annemin nasıl olduğunu babama sormadın mı?»

«Sordum, ama o da bana somut bir şey söylemedi. Bir gün eve dönünce söylediklerini not etmiştim.»

«Yazdıkların yanında mı?»

«Yanımda olduğunu sanıyorum. Yeniden not alırsam yarın sana getiririm.»

Onu buldum. Ertesi günü babamın annem hakkında hatırladıklarını sana okudum.

45

12 Eylül 1938 yılıydı. Babamın dükkanına gittim. Annem konusunda yeniden bazı şeyler sordum ona. Aramızda özet olarak aşağıdaki konuşma geçmişti :

«Annemi nasıl tanıdın?»

«Calzaioli caddesinde boya satan bir dükkanda çalışıyordum. Annen de Corso'nun atölyesinde terzilik yapıyordu. Bize yakındı.»

«Kim tanıştırdı onunla? İlk kez nasıl konuştun?»

«Nasıl hatırlarım? 27 yıl geçti aradan!»

«Nişanlanmak istediğini söylediğinde hemen kabul etti mi?»

«Galiba. On ay nişanlı kaldık. Ailesi güçlük çıkarıyordu. Ama o evlenmesine engel olunursa kendisini öldüreceğini söyledi. Bunu da yapardı.»

«Niçin yapardı?»

«Nedenini bilmiyorum. Duygular anlatılamaz.»

«Seni seviyor muydu?»

«Evet, tabiî. Ama acayip bir kadındı. Hiç bir zaman onu tam olarak anlayamadım.»

«Bana söylemek istemediğin bir şey mi var?»

«Hayır. Yalnız acayipti işte...»

«Ne gibi?»

«Nasıl söylesem bilmem ki? Örneğin dışarıya gitmeye karar veriyor, giyiniyordu. Daha sonra kararını değiştirip evde kalıyordu.»

Artık babamın söyleyecek başka bir şeyi olmadığını anlamıştım. Ona göre annemin hatırası genel, özelliği olmayan uzakta kalmış bir şeydi. Çekingen çekingen anlatıyordu, bana bir maziyi anlatıyormuş gibi geliyordu.

46

Günden güne eriyordun, ama bu zayıflığına rağmen, daha çok duygulanıyordun. Sinirlerinin kuvvetli olması herkesi şaşırtacak bir ölçüde yaşamanı sağlıyordu. Mantığım duruyor, geleceğinden umutlanıyordum. İltihap yeri kapanıyordu, esrarlı hastalığın tedavi edilemiyordu ama iyileşme belirtileri gösteriyordu. Yalnız vücudunu da tüketiyordu. Hemşirelerin yardımıyla yıkanıyor, çamaşırlarını değiştiriyordun, çektiğin acı yüreğimi sızlatıyordu. Sert bir parşömen gibi üzerine çökmüştü. sadece adalelerin dokunmaya karşı duyarlıydı. Hemşireler. uzun süre uğraştıktan sonra kaba etindeki damarların arasına iğne yapabiliyorlardı. Güzel atletik vücudundan eser yoktu artık; kanamalar, kaba etinde açılan yaralar yavaş yavaş vücudunu kurutmuştu. Yine de yüzünün bütün sarılığına

rağmen mavi gözlerin ışıl ışıl parlıyordu. İnsanı umutlandıran bir canlılık vardı gözlerinde, içinde bulunduğun acıklı durumu da yansıtıyordu. Yeniden yatağa yatmıştın. Yüzün ve güzel ellerin açıktaydı, ruhun gözlerimi kamaştırıyordu.

«Durumum kötü, değil mi? Fakat paçayı kurtaracağım. Beni bırakmaman yeter... Annemin hastalığını düşündüm. Bana kalırsa ninem sorumu anlamadan cevapladı.»

«Sarılık diye mi sordun ona?»

«Evet.»

«Öyleyse anlamamıştır. Eğer çırpınır mı deseydin, hayır diyecekti.»

«Bir soru sorsam kızar mısın?... Annemin deli olduğu doğru mu?»

«Doğru değil. Çocukken sana öyle söylemişlerdir, ama yalandı bu.»

«Doğum sonucu menenjitten öldüğünü biliyorum. Bu da yetmiyormuş gibi İspanyol nezlesine yakalandı. Fakat daha önce delirmedi mi?»

«Hayır, hayır. Sana birisi söylemiş olmalı!»

«Hayır kimse söylemedi. Ben öyle sandım. Bu düşünce kafama yerleşti. Şu sıralar geceleri uyuyamıyorum. Ondan özür diledim. Ama bunun da yeterli olduğunu sanmıyorum. Şimdi niye onu canlı olarak düşünmek istediğimi anladın mı? Onun delirdiğini sanmıştım.»

Hafızan yerindeydi; hemşire kâfur iğnesi yapmıştı. Önceleri zorlukla soluk aldığın halde, şimdi düzelmiştin. Nekahatten çıkmış gibiydin. Hademe vaktin dolduğunu bildirdi. Bir hemşire paravanın olduğu yere geldi: «Bana ihtiyacın var mı?» diye sordu ve fazla beklemeden gitti. Hastaların yakınları veda ediyorlardı. Yanındaki yatakta yatan hastalardan birisiyle kocası arasında şu konuş-

ma geçti : «Artık git. Herkes çıktı. Yanımda daha fazla kalırsan beni azarlarlar.» Kocası beni göstererek, «Paravananın ardına saklanan ziyaretçi gitmeden yerimden kıpırdamam» dedi. Hasta, «Fakat ona izin verdiler. Kardeşinin durumu ağır. Ölümle pençeleşiyor» karşılığını verdi. Yanakların gözle görülür bir halde pembeleşmişti, birdenbire fırladın, acıyla bağırdın, paravanayı yere devirdin: «Ben ondan daha sağlıklıyım.» Paravana ziyaretçinin omuzuna düşmüştü, koğuş karıştı. Hemşireler geldiler. Artık sırt üstü, bitkin bir halde yatıyordun, yeni doğmuş bir bebek gibi yüzünü buruşturmuştun.

Ağlayarak :

«Herkes aynı şeyi düşünüyor, sense inanmak istemiyorsun» dedin. «Benimle böyle alay edeceksen beni sevmiyorsun demektir. Benimle konuş. Ölmek üzereyim. Alçak! Hadi git. Seni görmek istemiyorum. Umutsuz olduğun halde iyileşeceğimi söylüyorsun... Git git...»

Yavaş yavaş sakinleşiyor, elimi tutmaya çalışıyor, dudaklarına götürüyordun. Salyaların ve gözyaşların elimi ıslatmıştı: «Kötü bir insanım. Fakat ölmek istemiyorum» diyordun kekeleyerek...

47

Mayıs ayını böyle umutsuz bir mücadele içinde geçirdin. Sık sık kriz geçiriyor, arkasından inanılmaz bir halde kendini toparlıyordun. İki gün sonra yataktan kımıldayamaz hale gelmiştin; yüzün gittikçe kireç gibi bembeyaz oluyordu, dudakların sönmüş kraterler gibi büzülmüştü. «Dilim keçeleşti» diyor, zorlukla konuşuyordun. Bakışla-

rından ne demek istediğini anlamam gerekiyordu. Ağır ve derin derin nefes alıyordun. Deniz suyunu andıran gözlerin donuklaşmıştı, gözlerinin akı bembeyazdı. Derin ve kuruydu. Bir balığın kaygan ve pörsümüş pullarını andırıyordu. «Yılan gibi deri değiştiriyorum» demiştin bana. «Çok su kaybediyorum. Daha fazla su içmem gerek.»

Bazan da inanılmayacak kadar düzeliyordun. Gözlerin eski parlaklığını kazanıyor, yüzünü aydınlatıyordu. Aynaya bakarak, «Burunla gözden ibaret kaldım» diyordun. Sakalın uzamıştı, bu da sana nekahat devresinde olan bir hasta havası veriyordu. Her konuşmadan yapmak istediğin belli oluyordu. Bir gün bana :

«Kriz geldiğinde, beni ölüme çağıran bir ses duyuyorum. Çok tatlı bir duygu bu. Acı denen bir şey duymuyorum, rüya görmemeye çalışıyorum. Bir daha uyanamamaktan korkuyorum. Uykum bana ihanet ediyor : Ölümden kaçar gibi yerimden sıçrayarak uyanıyorum.» dedin.

Daha sonra konuşmanı sürdürdün,

«Bana göre insan ölüme hazırlandıktan sonra ölünür. Bu nedenle artık bu konuyu düşünmüyorum. Papazla rahibenin suratları asık, iyileşmek için dua etmemi istiyorlar. Oysa gerçekte beni ölüme hazırlıyorlar. Sen allaha inanır mısın?»

«Evet.»

«İnanmadığın halde, niçin evet diyorsun? Senin inancın da beni ölüme hazırlayacak.»

«Neler saçmalıyorsun! Tanrıya inanmadığımı kanıtlamaya çalışmanın gülünç olduğunu düşündüm sadece. Bunun için bir kimsenin ölümle yüz yüze gelmesi gerekli. O anlarda insanlardan umut kesilir, tanrıya olan inanç da zayıflar. Ancak o zaman inanmadığını söyleyebilir insan.»

«İnsanlardan ve tanrıdan ümidini keserken kime bel bağlayacak peki?»

«Kendisine inanır. Kendisini çok iyi tanır.»

«Öyleyse insanlara umut bağlıyor demektir.»

«Tabiî tanrıya inanmadığına göre insanlara inanacak.»

«Bu komünizm olmuyor mu?»

«Evet, doğru.»

«Hatırlıyor musun? Bu konu üzerinde aylar önce konuşmuştuk. Bana sanki üstünden bir yüzyıl geçmiş gibi geliyor. Parmaklığın önündeki ağaçlıklı küçük yol hâlâ duruyor mu?»

«Evet, duruyor.»

«İyileşince beni Roma'da gezdirecek misin?» Sonra da şunları söyledin:

«Tanrı soyut bir kavram aslında. Dua ettiğim zaman onu ne görüyor, ne de gözümün önüne getirebiliyorum. Işık bile değil. Tanrıyı düşüneceğime İsa'yı düşünüyorum.»

«İsa'yı gördün mü?»

«Evet, gördüm. Kutsal haftada Misericordia Şapeline de konulan İsa'nın heykelini hatırlıyordum.»

«Tanrı İsa'dır.»

«Evet, kendisi de heykeldeki gibi. Onu gördüğüm zaman kalabalık kilise gözümün önüne geliyordu. Ben de bu kalabalığın arasındayım. Enzina da yanımda. Bir kutsal cuma günü Enzina'yla birlikte Sette Chiese'yi gezmiştik... Şimdiyse tanrıyı başka türlü düşünüyorum.»

«Nasıl yani?»

«Annemi düşünüyorum. Mutlaka cennettedir o. Bu nedenle soyut olarak tanrıyı düşünmem gereksiz, annemi düşünmem yeter... Yanında onun resminin olmaması büyük şanssızlık... Uyumak istemediğim için gözüm açık rüya görüyorum. Geceleri onu kızımla birlikte görür gibi oluyorum. Bana doğru gelirlerken, kızım gülümsüyor. Da-

ima bulanık görüyorum onu. Sanki sislerin arasında. Onun için bana onu iyice anlatmanı istemiştim. Bazan onu düşünüyorum. Gözlerimi kapayarak konuşmasını bekliyorum. Ama o ne konuşuyor ne de kımıldıyor. Nasıl giyindiğini de gözümün önüne getiremiyorum. Nasıl giyinirdi sahi?»

«En son giydiği elbiseyi hatırlıyorum. Siyah uzun bir tayyördü.»

48

Seni nasıl tatmin edeceğimi bilemiyordum. Her şeyi öğrenmek istiyor, söylenenleri de tam tanına aklında tutuyordun. Mümkün olmayan şeyleri arzu ediyordun. Yetersizliğime içerliyordun. Elimden gelse sana istediğini tam olarak verirdim: Turfanda yemişler, hafif, taze, ılık. kokulu yemekler. Öteki hastaları kıskanırdın. Yakınları onlara çeşitli yemekler getirirlerdi. Her gün yeni bir istekte bulunuyordun, senin kaprislerinle başa çıkamıyordum. Seni memnun etmek mümkün değildi. Daha sonra bana sarılarak kırıcı konuştuğun için özür diliyor, ağlıyordun.

Bir gün portakal marmelatı istedin. Mayısın sonlarına gelmiştik. Şehirdeki bütün dükkânları dolaştım, hiç birinde bulamadım. Şaşılası bir şey söylemişim gibi bakkallar başlarını sallıyorlardı. Kan ter içindeydim, sokak sokak, dükkân dükkân dolaştım. Alaylı alaylı bana bakıyorlardı. O an Almanlardan nefret etmiş, savaşın ne kadar korkunç şey olduğunu anlamıştım. İçimi üzüntü ve kardeşçe bir bencillik kaplamıştı: Gözleri kararmış ve zincirinden boşanmış bir insan gibiydim. Bir haydut coşkun-

luğuyla bir kutu portakal marmelatı arıyordum, sesimi titretmem fayda vermiyordu.

Sana bir kutu çilek konservesi getirdim. Tadına baktıktan sonra, safraymış gibi bir kenara ittin. Onu ararken kahvaltını unutmuştum! Yeniden dışarı çıkmamı istemedin. «Yalnız kalmak istemiyorum» diyor, hastanenin yemeğini iştahla yiyordun: Bu senin yıpranmış bünyen için zehirden farksızdı. «Senin suçun yok, kısmet değilmiş» demiştin.

Roma'da günlerce dolaştığım halde marmelat bulamadım. Yanına her gelişimde biraz daha umutlanıyordum. «Marmelat bana bir çok şeyleri hatırlatıyor. Her şeyin ölmüş ve gömülmüş olduğu belli» demiştin son günlerinde.

49

O sıralar şunları da söylemiştin :

«Babamın söyledikleri üzerinde çok düşündüm. Temelde haklı. Bizim ve onun bakımından önemli olan canlı birtakım olayları hatırlamaması. Bu da normal. Karım bana annemi hatırlatıyor. Onun hakkında önemli bir şey hatırlamıyorum. İkisi de benim için farksız. Daha çok onu ve çocuğumu düşündüğüm için iyileşmek istiyorum. Çocuğa karşı olan *sevgim başka : Anneminkine benzetebiliriz!*

Gözlerini kamaştıran bir ışık görmüş gibiydin; gözlerin neşeli bir hayretle parıldamıştı: «Neden çocuğumu annemle birlikte gördüğümü anladın mı?» dedin. Birdenbire karamsarlığa bürünmüştün: «Bu, çocuğun hayatının tehlikede olduğunu göstermez mi? Neden bana mek-

tup yazmıyorlar? Lütfen telgraf çek... Veyahut durum başka : Çocuk annemin gözetimi altında!»

Ruhundaki dalgalanmalar, depresyonlar ve aşırı tepkiler seni gittikçe halsiz düşürüyordu. Yatakta kımıldamadan yatıyordun. Doğru dürüst yatamıyordun, vücudun iki büklüm olmuş, sönmüştü. Doktorlar iğne yaptırıyorlar ve kalbini kuvvetlendirici damlalar veriyorlardı, aciz kalmışlardı. Bünyen cevap vermiyordu. Öteki hastalar da can derdine düşmüşlerdi. Durumları senin kadar ağır olmamasına rağmen yanına yaklaşmıyorlardı. «Vebaya tutulmuşsun gibi uzağından geçiyorlardı.» Yatağının çevresinde ölüm havası vardı, iltihap pis bir koku yayıyordu. Mayıs ayının sıcaklığı ortalığı kaplamıştı. Sinekler başının çevresinde uçuşuyordu, yüzüne, ağzının kenarına, göz kapağına konuyorlardı.

Derin bir uykuya dalıyor, bir süre sonra kendine gelip tekrar gözünü açıyordun. Bir gün bana : «Kendimden geçtiğim zaman annemi gördüm. Bu sefer benimle konuştu. Sakin durmamı, beni düşündüğünü, iyileşeceğimi söyledi. Oldukça iyiydi. Zamanımızın kızları gibi giyinmişti. Elbisesinin kolları kısaydı. Saçları da omuzlarına dökülmüştü.» dedin.

Bir süre sonra yeniden canlanmıştın. Bu can çekişmenin başlangıcı oldu. Bana «Buradan gitmek istiyorum. Nasıl olsa bakmıyorlar. Floransa'ya dönmek istiyorum. Belki orada iyileşirim. Karım ve çocuğumu göreceğim!» dedin. Doktorlar fazla hareket etmemeni öğütlüyorlardı. «Belki hava değişimi iyi gelir. Her şeye rağmen yolculuğa dayanacak, her şeye rağmen.

Ambulansla beraber ikişer hastabakıcı da gelmişti. Başka yoldan giderek Floransa'da sana yetiştim.

Sıcak rüzgarlı bir gündü. Seni sedye ile indirmişlerdi. Kabuğu soyulmuş ağacı görünce : «Nasıl da yeşermiş»

dedin. Ambulansın içine sedyeyi soktukları zaman moralin bozuldu. Elimi tuttun. Dudakların büzülmüş ağlıyordun. Sonra dudakların gene açıldı. Burnunun ve çenenin altında bile yüzünün renginden daha açık bir beyazlık vardı. Dişlerin kenetlenmişti. Mavi gözlerinde yaşlar parlıyordu... Daha sonra ambulans dar bir yola saptı. O zaman seni ölüm halinde görmemek için yanında olmadığımı anlamıştım. Seni daima sağ olarak görmek istiyordum.

50

Hareketli ve insafsız bir haziran ayı geçirmiştik. Yolun karşı tarafında, Porta-Pıa'da bir lunapark vardı. İçerisinde çarpışan otomobiller, dönen kayıklar, küçük atış poligonları vardı. Oparlörlerden müzik yayını yapılıyordu. Hastaneden çıktıktan sonra bu kalabalığın arasına karışıyor, hiç bir şey düşünmüyordum. Sabahleyin senden ayrıldıktan sonra Salaria caddesinden geçerken bir vitrinde üst üste konmuş konserve kutuları gördüm. En üstte portakal marmelatı kutuları bulunuyordu. Bakakalmıştım. Etiketlerdeki meyva resimleri, kendisine destek arayan bir insanın yüzünü andırıyordu. Düşüncelerim, inançlarım, kızıma karşı duyduğum sevgi, çalışmamdaki dürüstlük, mukavemet sırasında arkadaşlarımın uğruna hayatlarını verdikleri gerçek, insancıllığım, tutkularım, uğradığın haksızlık karşısında bütün anlamını kaybetmişti.

Bana göre ister iyi ruhlu, ister kötü ruhlu olunsun, ölüme hayattayken alışılır, bu bir vicdan görevidir. Kötü, günah işlememiş, sözünden dönmenin tadını ve hakaretin zevkini bilmeyen için ne anlama gelebilir? İsa «Fakirlerin

ruhları gökyüzünün en yüce katına çıkacak» dediğine göre, senin de ruhun yücelerde yıldız gibi parlayacak.

Napoli, Aralık 1954

aile günlüğü

vasco pratolini

10 LİRA

roman

